



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Skivebogen

Historisk Aarbog for Skive og Omegn



◆◆◆◆ 18. Bind ◆◆◆◆

1926

SKIVEBOGEN

Historisk Aarbog for Skive og Omegn



••••• 18. Bind •••••

SKIVE
I KOMMISSION HOS RYDTOFT
1926

Udgivet af
HISTORISK SAMFUND FOR SKIVE OG OMEGN

Bogens Redaktør:
JEPPE AAKJÆR, Jenle.

SKIVE FOLKEBLADS
◆ BOGTRYKKERI ◆
1926

INDHOLD

	Side
<i>Marius Kristensen</i> : Fra Sallings ældste Kirkehistorie	1
<i>Jeppé Aakjær</i> : Fra det gl. Skivehus	10
— Fra Krabbesholm	39
— Paa Grættrup gamle Kirkebakke	57
— Kalkede Grave	71
— En forfulgt Degn	78
— Fra det gamle Stubbergaard	87
— To grusselige Gjærninger	107
— Chr. Rasmussen og hans Tyvebande	123
— Limfjordsrotter	135
— I Søndagsbil — eller: fra Brøndum Præste- gaard	143
Regnskabet	154
<i>Jeppé Aakjær</i> : Navneliste	155

saaledes at Valg af Prior i Grindeslev skal godkendes af Provst og Kapitel i Viborg.

Det mærkeligste af Brevene er imidlertid et af 17. Januar 1176 angaaende Lime Kirke, dels fordi det giver en Del Oplysninger til den almindelige Historie, dels ogsaa, fordi det i en særlig Grad bringer Oplysninger om Sognets og Kirkens Historie. Jeg skal derfor meddele det i Oversættelse, saa godt jeg kan, og give nogle højest nødvendige Forklaringer.

Det lyder omtrent saaledes¹⁾:

„Jeg Niels, Biskop i Viborg, hilser dig, min elskede Søn, og dine rettelig kaldede Efterfølgere til evig Tid. Efterdi den gode Jesus, vor Præst og Konge²⁾, er blevet os en Vej ved sit Forbillede og et Liv ved sin Belønning³⁾ han, hvis Gerning er vor Lærdom og Undervisning til fuldkommen Frelse; derfor sømmer det sig for os, at vi har vort ophøjede Kald for Øje og søger Hjælp hos al god Gaves Giver⁴⁾ til med Lægedoms Haand at helbrede, hvad der er af Lave i Kirken. Thi derfor er vi omgjordede med Evangeliets Sværd⁵⁾, at vi skal omvende til det bedre enhver, som vi magter. Dette er Grunden til, at vi med vore Provsters og Klerkes Raad overgiver St. Vincentii Kirke i Limum (som ved himmelraabende Forsyndelser til denne Dag ligger i Grus og Forfald og er til Spot for enhver, hvis Vej falder forbi) til dig, Sven, Provst ved Domkirken, og det hellige Klerkesamfund⁶⁾ ved vor Hovedkirke, som ligger i Viborg, for at du til Bod for vore Synder kan op-

1) Efter Thorkelins Dipl. Arnemagn. I, S. 37. 2) Sml. Hebr. 6, 20 og flg., Ps. 110, 4. 3) Sml. Joh. 14, 6. 4) Sml. Jak. 1, 17. 5) Sml. Hebr. 6, 17. 6) = Kannikesamfundet, Domkapitlet (Vor Frue Kloster).

vække din afdøde Broder Sæd¹⁾ ved et apostolisk Livs Fornylse; dette gør vi under Kirkens Vidnesbyrd og Sognebørnenes Samtykke.“

„Thi Henrik, Kapellan hos Biskop Sven — from i Hukommelse — daværende Kannik ved vort Bispesæde, modtog i et fuldtalligt Kirkemøde i Viborg i Nærværelse af Biskopperne og to Konger og Ærkebiskop Æskil med vor Tilslutning og Sognefolkenes Samtykke Præstestillingen ved denne Kirke efter Kirkerettens Orden og forblev der nogle Aar. Men nogle afsindiges Vold fjernede ham mod al Ret derfra. Derfor stemmer det aldeles med den kirkelige Tugt, at Kirken, som af vore Fædre — salige i Hukommelse — er viet til fromt Brug, ikke i Fremtiden maa lide af nogen Opsætsighed. Og for at da ingen Forstyrrelse skal opstaa i den lovmæssige Magts Anordning, kalder vi dig, Sven, vor Domkirkes Provst, til Præst ved nævnte Kirke, for at den ved din og dine Efterfølgeres Styrelse maa faa en saadan Leder, at ved ham under Guds højre Haands Værn det apostoliske Livs Lilier paa ny maa skinne²⁾, og at alt, hvad til Kirken hører, maa bevares ukrænket.“

„Men Bo Ketilsson, fordum Præst ved nævnte Kirke og klosterviet Kannik, nedværdigede sig forunderligt til Frafaldets Spy³⁾ og en Hustrus ukyske Leje, som hans talrige Afkom vidner om. Derhos tilegnede han sig ogsaa ved fræk Helligbrøde Kirkens Gods, og for at den ikke med Ret og Skel skal kunne kræve det tilbage, unddrog han sig Kirkens Mynlighed.“

„Hvo som med Kendskab til dette vort Stadfæstelsesbrev drister sig til at handle derimod, han

1) 1. Mos. 38, 8. 2) Sml. Hosea 14, 6. 3) Sml. Ordspr. 26, 11; 2. Pet. 2, 22.

samler sig en Skat af Forbandelse¹⁾, men de, som holder sig det efterrettelige, faar det evige Livs Belønning.“

„Jeg Biskop Niels har beseget. Jeg Provst Tuve har beseget. Givet i Viborg den 17. Januar, Indiktion 9, Aar efter Herrens Fødsel 1176, men i Biskop Nielses Bispetid det 12. Aar.“

Det fremgaar ikke klart af Brevet, i hvilken Orden de to foregaaende Præster har været i Lime, men dette kan oplyses ad andre Veje. Den ene af disse har vi nemlig Kendskab til fra en helt anden Side. I den Beretning om Vederlagets Historie, som Sven Aggesøn har nedskrevet paa Latin, og som ogsaa findes paa gammel Dansk, fortælles følgende:

„Vederlaget var trolig taget mellem Herre og sine Mænd og stod saa urokket i 8 Kongers Dage, nemlig Gamle Knuds, Hardeknuds, Magnus den godes, Sven Æstridsøns, Harald Hens, hin hellige Knuds i Odense, Olav hans Broders og Erik hin egodes, og brødes ej før end i niende Konges Dage, det var Nielses. Da red Kristiern Svenssøn til og hug Thure Doka, det var hint første Vederlags-Brud. Da tykte baade Kong Niels og Kristierns Frænder vaandt²⁾ være at vrage³⁾ ham af Kongsgaard med Nidingsord, fordi at af hans Brødre to var Biskopper, Asser Ærkebiskop og Sven Biskop i Viborg, og to andre Brødre, Æskil og Agge, og deres Fader, Sven Thrundesøn, var Hovedmænd i Danmark, og vilde hellere afgøre Sagen med Bøder. Da udspurgte de af Bo Hedenssøn af Vendel, der havde været Gamle Knuds Mand, og af andre de ældste Mænd, i Danmark var, om der var noget Minde til, at Vederlaget før havde

1) Sml. 1. Tim. 6, 19. 2) vanskeligt, haardt. 3) drive.

været brudt og bødet derefter, og kunde ikke finde Domme derfor. Da mælte Bo Hedenssøn: Siden der ej er Domme til før vore Dage, saa lad os gøre det Minde, der skal være efter vore Dage, at den, der Vederlag bryder med Hug eller med Saar, han bøde Kongen fyrretyve Mark og alle Vederlagsmænd andre fyrretyve Mark og ham, der blev krænknet, fyrretyve Mark og to Mark Guld i Gørsum.“

„Siden hug Agge Tvær Æsge Ebbesøn, Bryde i Varde, hjemme hos Vide Staller i Borg under Kong Nielses Arm. Da vilde Konge og Kongsmænd alle tage Agge, men Vide Staller vilde ej lade ham tage, men stod frem som Borgen og fastsatte Bødens Størrelse efter det samme Minde, som Kristiern havde bødt. Og de Bøder blev bødt hos Bo Ketilssøn i Limum, og siden er mange Bøder bødt efter det samme Minde, som Kristiern bødt.“

Der er ogsaa her nogle dunkle Punkter. Sven Aggesøn meddeler ikke, naar disse Begivenheder fandt Sted, ud over at det skete i Kong Nielses Tid. Med god Grund tager Hans Olrik¹⁾ disse Begivenheder som Vidnesbyrd om Kongens Mangel paa Evne til at herske og den som Følge heraf slappede Mandstugt. Men Nielses Regeringstid var jo lang (1104—1134), saa Tidspunktet bliver ikke meget bestemt. Dersom Sven var Biskop i Viborg, da det første Hirdmandsdrab fandt Sted, maa de begge henføres til Kong Nielses aller sidste Tid, men dette kan af flere Grunde ikke passe, saa Svens Bispetitel maa være en Foregribelse (eller forstaas som „senere Biskop“). Og saa er der saa vidt mig bekendt slet ingen Holdepunkter.

Dersom Vendelboen Bo Hedenssøn virkelig skal have været i Gamle Knuds Tjeneste, altsaa have

1) Knud Lavard, S. 55 flg.

været Hirdmand før 1035, maa han, selv om den første Begivenhed lægges tidlig, have været omtrent 100 Aar gammel, da han blev spurgt til Raads, og ret langt ind i Nielses Tid har han vel ikke levet. Det er vel ogsaa rimeligst at henlægge en saadan Voldsdaad til Kristiern Svenssons yngre Dage, og sidst i Nielses Tid havde han allerede voksne Sønner¹⁾.

Endelig er det umuligt at afgøre, hvor det Borg laa, hvor Drabet fandt Sted. Der er mange Gaarde, ogsaa i Jylland, som hedder Borg eller Borre, og at Gaarden skal have ligget nær ved Varde, fordi den dræbte var kongelig Godsforvalter der, er ingenlunde sikkert.

Her er det nu, at Bo Ketilssøn i Limum viser sig som et fast Punkt. Det kan ikke være tilfældigt, at han bærer det samme Navn og har samme Hjem som den onde Præst i vort Brev. Bo Ketilssøn i Lime maa altsaa have levet i Nielses Tid, og det har antagelig været i de urolige Tider efter 1130, at han har tilrevet sig Kirkens Gods. Men saa bliver han den første i Rækken af de Lime Præster.

Han har da været Præst her i Biskop Æshils Tid. Hvornaar denne blev Biskop i Viborg, og om han blev det umiddelbart efter Herberts Død, ved vi ikke med Sikkerhed, men vi kender i det mindste ingen mellem Herbert og ham. I Følge en noget usikker Efterretning har han 1122 indviet Hersum Kirke²⁾, og han blev 20. Oktober 1132 dræbt af Erik Emunes Mænd foran Asmild Kirkes Alter under Morgengudstjenesten³⁾. Før han blev Biskop, havde han været Kannik i Lund. Han skal have været en klog og vel lærd Mand, han paabegyndte Domkir-

1) Vide var Staller 1117, Thork. Dipl. I, S. 3. 2) Heise, Dipl. Viberg. S. 262, sml. Trap⁴, VI, 180. 3) Heise, Dipl. Viberg. S. LIX.

kens Opførelse af hugne Sten og knyttede St. Keld til Kirken som Skolemester. Men han har maaske ikke været nogen særlig kraftig Styrer af sit Stift, siden det har kunnet lade sig gøre, at en kloster-given Mand som Hr. Bo i Lime tog sig en Hustru og avlede mange Børn med hende. Den Tid var det vel endnu almindeligt, at de verdslige Præster var gifte — vi hører først lidt senere om, hvorledes man paa Sjælland tvang ogsaa dem til at leve i ugift Stand —; men en Klostermand, selv om han var flyttet ud af Klosteret og levede i sit Sognekald, var selvfølgelig stadig forpligtet til at holde Munke-løfterne, saa hans Giftermaal med Rette kaldes et Frafald. At han ogsaa søgte at forsørge sine Børn ved at tilvende sig Kirkens Ejendom og lade Kirken forfalde, gør naturligvis kun Sagen værre.

Vi ser altsaa i den fromme Biskop Æskils Tid Præsten i Lime leve som en verdslig Herremand, og hans Omgang synes at være Hirdens Mænd, som bruger hans Hus til Mødested, da Drabsbøden efter Æsge Ebbesøn skal udredes.

Hvor længe denne verdslige Herre har siddet i Kaldet, ved vi ikke. Æskils Eftermand blev en Broder til den omtalte Drabsmand, Stormanden Kristiern Svenssøn, og til Ærkebiskop Asser, Domprovsten i Viborg, tidligere Kannik i Lund, Sven Svenssøn. Han skal ogsaa have bygget paa Domkirken, men i de urolige Tider mellem Knud Lavards Død og Biskop Svens Bortrejse har der sikkert været mange Vanskeligheder. Ogsaa i Kapitlet (Marie-klosteret) trænger Uroen ind. Den første Domprovst i hans Tid var Villo, efter hans Død (ca. 1145) blev Skolemesteren Keld valgt til Provst, men han blev afsat efter faa Aars Forløb og overtog Stillingen som Prior ved Vor Frue Nonnekloster i Aalborg, og Simon

blev Domprovst, men efter et Par Aars Forløb blev Keld efter Pavens Bud igen Provst og døde i Viborg 1150, kort efter sin Hjemkomst fra Rom. Muligvis var hans Eftermand den senere Biskop Niels, men vi ved det ikke.

Under disse urolige Forhold har Biskoppen, der ligesom hans Brødre vistnok stod paa Svend Grades Side, næppe kunnet udrette stort for Kirketugten. Han er mest kendt for sin Pilgrimsfærd til det hellige Land sammen med sin eneste dalevende Broder.

Derom fortæller den store Cistercienserkronike¹⁾, at den ene af Brødrene, Æskil, var en krigerisk og magtlysten Mand, vild og frygtelig af Sind, som havde udgydt meget Blod og øvet utallige Ugerninger. Men den anden Broder, Biskop Sven i Viborg, udmærkede sig ved et helligt Levned, saa hans Dyder endog overgik hans fornemme Slægt i Herlighed. Han søgte at overtale sin Broder, som han elskede højt, men hvis Levned han gyste for, til at blive Korsfarer til Jerusalem. Dette vilde han dog ikke, uden Broderen vilde følge med, og denne var straks villig til at underkaste sig alle Farer for at udrive sin Broders Sjæl af Løvens Gab. De drog saa sammen til det hellige Land, forrettede deres Bøn i Pater-Noster-Kirken og tvættede sig i Jordan. Da bad Æskil, at han nu maatte dø, for at han ikke atter skulde falde tilbage i Synden, og han blev bønørt. Og da hans Broder Biskoppen saa denne Bønhørelse, bad han, at han maatte følge sin Broder i Døden, hvad der ogsaa skete, og begge Brødre blev begravede i Pater-Noster-Kirken, som derefter for deres Gaver blev ombygget og udvidet. Dette skete i Aaret 1153.

1) Gertz: *Scriptores minores* II S. 437 flg.

Efter hans Død blev Niels Biskop, og efter hans Handlinger at dømme har han været en ivrig Klostermand ligesom den ny Ærkebiskop, Svens Brodersøn Æskil Kristiernssøn. Han overdrager den ene Kirke efter den anden til Kapitlet, stifter Nonneklosteret ved St. Margretes Kirke i Asmild og søger at oprette Kirketugten. Straks efter sin Tiltrædelse udnævner han sin Forgængers Kapellan, Henrik, til Præst i Lime (det omtalte Kirkemøde kan vist kun være holdt kort efter Valdemars Valg til Konge først i 1154 og umiddelbart før Ærkebiskop Æskils Udenlandsrejse).

Om de „afsindige Voldsmænd“ i Lime har været Bo Ketilssøns Sønner, er ikke godt at vide, men Sandsynligheden taler for det. At Biskop Niels, som fuldendte Domkirkens Bygning, ogsaa har ønsket at faa den forfaldne Kirke i Lime genrejst, kan vi forstaa, og nu under rolige Forhold og stigende Velstand i Landet haaber han at opnaa dette ved at lægge Kirken ind under Domprovsten og Kapitlet. Det var jo oprindelig en af Biskoppens egne Kirker, og den synes fra først af, allerede i Bo Ketilssøns Tid, at have været en anselig Stenkirke¹⁾. Nu er den blevet udbedret, og formodentlig er den store Rundbue inde i Taarnet blevet tilføjet og det ny slankere Taarn opført, ligesom Kor og Taarnrum har faaet Hvælvinger, som snart er blevet prydet med Malerier.

Saaledes kan det gamle Brev og det, Kirken selv fortæller, udfylde hinanden. Tilsammen fortæller de om opgaaende og nedadgaaende Tider i Salling, og for den Sags Skyld i hele Danmark, i gamle Dage.

1) Trap¹, VI S. 129 henfører den til Begyndelsen af Aarhundredet.



Fra det gamle Skivehus.

Af *Jeppe Aakjær.*

Det er nu 13 Aar siden, at jeg i en Afhandling i *Skivebogen* for 1913 gjorde Rede for *Gammel Skivehus'* Skæbne, mens den var Kongens, det vil sige indtil 1661; jeg har nu Lyst til iaar, hvor Skive fejrer sit 600 Aars Jubilæum, at fortælle lidt om, hvad jeg mere ved om samme gamle Gaard i den følgende Tid.

Vi befinder os da omkring Aar 1660; det var svære Tider for Salling som for hele det øvrige Land. Det svenske Krigsfolk havde nylig forladt Egnen og ladt den bag sig i den forfærdeligste Forfatning. Folket var udplyndret til Skjorten. Faa formaaede at betale Skatter og Landgilde. Et Tingsvidne fra 1664 melder om Situationen blandt Kongsgaarden Skivehus' Bønder, „at for det Aar, da Svenskens Krigsfolk kom her i Sallingland, nemlig Aar 1657, blev intet mere ydet til Skivehus efter Jordebogen end Smørlandgilden, eftersom Sallingland da af de Svenske blev antagen den 5. *September* samme Aar, og siden fremdeles ejheller blev opbaaret efter Jordebogen, førend det af kgl. Majestæts Kommissarier Aar 1660 blev gjort Anordning om, hvad hver Bonde skulde udgive efter Jordebogen“. — Svenskens

første Visit i Skive skal dog ikke ha været videre heldig for ham, idet en Afdeling, ført af en Ritmester *Johan Schellner*, led den Tort at blive overmandet; det var vistnok den flinke *Jørgen Lykke*, der havde staaet for det Kup. Den svenske Ritmester jamrer sig ynkeligt og fortæller sin Overordnede, General Wrangel, hvor skammeligt de er kommen afsted, hvor de Bondetampe dér i Salling „har slæbt os arme Syndere fra et Fængsel til et andet“ for tilsidst at indespærre dem i Nykjøbing Mors. De Penge, som Svenskerne havde røvet, var skammeligt bleven dem frataget (var det ikke lumpent!) og det var et Guds Under, det blev dérvéd. „Vi kunde godt have mistet Livet, da de flere Gange havde svoret paa, at de vilde tage det. Men efter Regnen kommer Solen!“ — Svenskerne udfriedes atter af deres Kammerater den 5. Oktober; kort efter fangedes Jørgen Lykke af Fjenden; den Behandling, han fik, var næppe blid. Landet baade syd og nord for Skive kogte i Forbitrelse mod den røveriske Fjende og gjorde alt, hvad gjøres kunde, for at holde ham i Skak. En svensk Kommissær beretter (1657), at i Vendsyssel, Thy, Mors og Salling var næsten ikke en Bonde hjemme, men overalt samlede ved Færgstederne for med Vaaben i Næven at forhindre Svenskens Overgang. „I sex Miles Omkreds fra Viborg er alt øde“, siger han videre, og de Afgifter („Kontributioner“), som Bonden paalægges, sværger han at betale med Krudt og Bly. — En stor svensk Hærafdeling, der under Kommando af en Bötticher kom fra Viborg for at trække videre mod Lemvig og Harboøre (det afgjørende *Slag ved Agger!*) laa Natten til den 2. Oktober 1657 paa Heden ved Haderup, vest for Karup Aa. Saadan havde denne Egn Krigsbegivenhederne lige ind paa Livet, og Skivehus fik

ogsaa Kjærligheden at føle. (Se Skivebogen 1913, S. 118—21.)

Men enhver Krig faar jo en Ende, ogsaa den med Svensken; og de forandrede Tider førte med sig, at den forarmede Konge, Frederik 3., 1661 solgte Skivehus til én af sine mange Skyldnere. Den sidste kongelige Lensmand derude var *Mogens Arnfeldt* til Rugaard; det blev da ham, der maatte udstede Skjøde til den nye Ejer, Rigsadmiral *Ove Gjedde* (ham med *Gjeddes Gaard* i Kjøbenhavn); Ove blev dog selv forhindret fra at overta Gaarden, da han døde 1660, men der var Arvinger nok efter ham, og Oves to Sønner, *Frederik* og *Chr. Gjedde*, slog sig nu ned paa Skivehus, der den Gang var en ret vidtløftig Ejendom; Hovedgaarden udgjorde ca. 40 Td. Htk., og Bøndergodset var saa udstrakt, at det omfattede ca. 1100 Familier eller op imod 6000 Sjæle! Men det hele laa efter Svenskekrigens vilde Hærgninger hen i den ynkeligste Armod. Og skjønt Rigsadmiralen havde været en stenrig Mand, varede det ikke længe, før hans Arvinger paa Skivehus knap havde Skjorten paa Kroppen. — Før Gaarden overlodes til Gjedderne, var Ladegaarden tilbudt Skive By i Forpagtning, „men de undskyldte sig, Borgmester, Raad og Borgerskab“. De vidste nok, hvad det var for en Suppedas. Saa blev det da Gjedderne til at ta Kongens Tørn paa den skrækkelig forfaldne Gaard, der i de Aaringer gav den med Krykker og Stivere baade for og bag. — Det var ikke længe, at Fr. Gjedde beholdt sin Halvpart af Skivehus; den solgte han til den ældre Broder allerede 1667*). Han var selv udset til noget større

*) En Brodersøn, der ogsaa hedder Fr. Ejler Gjedde (men til *Dalsgaard*) bliver haardnakket ved at halde sig „til Skivehus“ (1670, 1674, 1675); maaske fordi han har faaet overdraget sin afdøde Far, Brostrup Gjeddes, Arvepart.

end som saa, deltog 1677 i Slaget ved *Kjøgebugt*, blev senere baade Admiral og Gehejmerraad og døde som Generalpostdirektør og Stiftamtmand over Fyn 1717. En saadan Glorie stod der ikke om det andet Gjeddehoved der paa Skivehus, nemlig Christians. Hans Udvikling var nedadgaaende, saa han maatte igjennem omtrent alle Armodens Grader. Han og Kone, *Magdalene Sibylle Urne*, begyndte saamænd standsmæssigt nok paa Skivehus med et Utal af Tjenere, hvad der i de Dage, da der betaltes Kopskat af hvert Hoved, faldt noget dyrt ud. 1673 maa Chr. Gjedde svare til følgende „Ho'der“: En Jomfru, en Ladefoged, en Tjener, en Fisker (hver Herremand havde den Gang en Række Karpedamme), en Kusk, en Stalddreng, en Ladekarl, en Røgter, en Fruiepige, en Fadebodspige, en „Jomfrupige“, en Amme, en „Kokkequind“, en „Dejstupige“, en Brøgerspige, en Vævepige. — Skatten pr. Hoved af Tyende var gennemgaaende to Rigsdaler, omtrent det samme som Lønnen den Gang, saa det skulde nok mærkes i en slanten Pung! For sig selv og Hustru maatte Gjedde pr. Hoved gi 22 Rdl. i Kopskat; for hver af Børnene 6 Rdl. osv. Penge forslog ikke. Chr. Gjedde laaner bestandig. Af Biskop *Mathias Foss* i Aalborg laaner han (1677) 1000 Rdl.; af sin Slægtning *Helle Urne* paa Estvadgaard først 500 Rdl., senere 200 Rdl. „in specio“, som han vedgaar „skyldig at være til *Estvad Hospital*, som der skal oprettes — som min højærede Søster, velb. Fru Helle Urne mig venligen laant og med forstrakt haver“ (1678). Han bliver ved at laane, hvor laanes kan. 400 Rdl. hos Raadmand Henrik Jørgensen i Viborg mod Pant i Ejskjær og Otting; han klemmer Præsten i Hem, Hr. Niels Simonsen, af med 400 Rdl. mod Pant i Brøndumbæk og Jord i Dølby osv. osv. Tilsidst skrider det ned

over ham. En rig Dame i Viborg, Enke efter *Jens Ostenfeld*, er meget højrøstet i sine Fordringer; i flere Aar har Gjedden der ved Aaen hverken betalt hende Rente eller Kapital, til hvilken Ende hun kræver ham „*indmanet* i Bertel Sørensens Hus i Viborg og ikke deraf at drage ved nogen Undskyldning“, førend han har gjort sin Skyldighed; kort sagt: regulær Gjældsføngsall. Der præsenteres ham et Papir: „Tjenstligen begjærendes hans Fromhed herpaa tegne vilde, at det hannem er ankyndiget“. Gjeddes Navn er skrevet med nervøse Snørkler. Han tar sin Hat og gaar i Hi hos nævnte Bertel (1683). Da han slipper ud, staar der andre Rykkere. Alle Tiders store Bastian, *Skattemanden*, er den værste. Der spørges hos Byfogden, hvorledes det forholder sig, at den adelige Ejer paa Skivehus staar i Restance for to Ildsteder. Den skikkelige *Poul Fabricius* sledsker og svarer (1689): „Ihvorvel hos Kancelliraaden findes armelig Tilstand, skal jeg dog efter min underdanige Pligt gjøre Flid det at inddrive og til Indtægt beregne“. Der gaar en rum Tid, og der kommer ingen Penge; Regeringen maa igjen til at stroppe sin Byfoged op; Fabricius afleverer sin vante Tirade om Flid og Pligt, men fortæller samtidig, at Chr. Gjedde nu (1689) „haver quitteret Gaarden og lever i Armod“. — Ja, han har forladt Skivehus og i al Ydmyghed slaaet sig ned paa *Bajlumgaard*; Kone og tre Børn har han med sig, en Haandskriver *Jens Lucassen* og Chr. Jepsen, der „opvarter Stutteriet“, omsat fra Herremandssproget til almindelig Dansk: han gaar i Stalden. Paa Skivehus havde Gjedde haft „4 dygtige Stutterihopper“. — Ogsaa paa *Bajlumgaard* kunde Skatteopkræveren finde ham og præsentere ham en Regning paa 50 Rdl. Hvorlænge han blev her, og hvor han senere drog hen,

kan jeg ikke oplyse. Til Skivehus kom han næppe mere. Det havde han forpagtet ud flere Gange, indtil *Werner Parsberg* fra Eskjær købte det 23. Marts 1693. — En af Forpagterne var den adelige Dame *Helvig Brockenhuus*, som i sit 2. Ægteskab „mod sine Venners Vilje“ havde ladet sig vi til en Ritmester *Claus Beenfeld* (adlet *Løvenkrone*); han døde imidlertid 1676, senere tog hun en ny Ritmester, *Georg Arnold von Post*, Brylluppet stod 4. April 1681 i *Skive Kirke*; omkring dette Aar var det, hun havde Skivehus i Forpagtning; baade hun og hendes sidste Mand ligger begravede i Hvidbjærg Kirke.

— Da Gjedde flygtede til Bajlum, forpagtede han Skivehus ud til en *Hans Arenfeldt*. I fire Aar, fra 1678—82, var Gjedde Amtmand paa Bornholm. Et Minde derom har vi i *Skive Kirkebog*, hvor det hedder, at 29. December 1684 „døde en ung Person, som tjente velb. Chr. Gjedde paa Skivehus for de unge Junkeres Opvarter ved Navn *Alexander Pedersen*, født paa Bornholm, var 15 Aar“. — De „unge Junkere“s Navne var *Janus Claus Gjedde* og *Chr. Fr. Gjedde*; endnu nævnes (1687) *Jørgen Chr. Gjedde* og de to Døtre: *Dorothe Margrethe* og *Helvig Margrethe*. Som Lærer for Junkerne figurerer ovennævnte *Jens Lucassen*, Skolemester. Det var ikke saa fint som Broderen Admiralen — *Fr. Ejler Gjedde* — som 1709 kunde ta selve *Ludvig Holberg* som Lærer for sine Drengel — *Chr. Gjedde* døde 1706; hans Enke i Assens 18 Aar efter.

Gamle Skivehus fik fornemme Ejere nok ogsaa efter at *Chr. Gjedde* var flygtet derfra af Armod, men han var den sidste, der boede der med Familie; hans Efterfølgere havde gennemgaaende 2-3 Herregaarde foruden Skivehus og skulde da næppe ha noget af at bo i denne gamle Rotterede, hvis møre

Stolper „stod paa Rav“ det meste af dens Levetid. Ejeren holdt nogle Værelser til sin Bekvemmelighed, naar han i Forretningsanliggende opholdt sig paa Stedet; ellers overlodes Gaarden gjennem det meste af 18. Aarh. til Forpagtere. Af dem nævnes en Række i Skive Kirkebog, 1724 jordes *Albert Sørensen*, „Forpagter paa Skivehus, 74 Aar gl.“ 1728 er Gaarden forpagtet ud til *Hans Westenhof*. 1774 til en *Friederich Vestrup* osv. Andet Godtfolk sad tilleje derude, saaledes i en Aarrække Byfoged *Peter Dorschæus**).

Da Major *Werner Parsberg* 27. Marts 1693 købte Skivehus af Chr. Gjedde, var det en Gaard paa 28 Td. Htk., foruden sine Trælbønder i Salling ejed den en Gaard i Søby og $\frac{1}{2}$ Gaard i Sejbæk, det var Gaarde, den holdt for at ha Adgang til Lyng og Lyngtørv. Hele Folkeholdet paa Skivehus var (1699) en Ladefoged, en Markdreng, en Røgter og en Pige. Samme Folkehold 1717.

Parsberg var en haard Negl mod Skive By, som han paaførte store og bekostelige Processer om Fiskeriet, om dets Markjorder og næsten om alt muligt. Et ligefremt Kvæletag mod Byens Strube var det, da han (1693) „slog Bom over Adelvejen“, saa enhver, der vilde ind til Staden østfra, først maatte bede om Forlov hos Herremanden. (Se Skivebogen 1913, S. 125 ff.).

Omsider kom det dog til et Forlig. Parsberg gav 50 Rdl. til et Orgel til Skive Kirke (1708), ikke just som nogen glad Giver, men Kirken kom dog til sit første Orgel, og Parsberg fik Lov til at drive med

*) I sine unge Dage, omkr. 1730, var han Fuldmægtig hos Majorinde *Sehested* paa *Rydøhave*. Da han døde 1758, jordes han „alene med Jordspaaastelse“, saa der maa ha været noget „Firme“ ved det; man gjætter paa Selvmord.

sine Svin, hvor Byen tidligere havde haft Rettigheder. — Efter Werner Parsberg fulgte Sønnen *Johan* (1719); han gjorde ingen Kat Fortræd, heller ikke Skives, saa i det halve Snes Aar, *han* ejer Skivehus, hører vi ikke om noget Klammeri; han døde imidlertid ganske ung 1730 og efterfulgtes kort efter af sin Stedfar *Claus Reventlow*. Denne Holstener havde saa mange Bestillinger, Titler og Udnævnelser, at det er ubegribeligt, han kunde faa Tid til at passe andet. Han var Kammerjunker og Kammerherre og Amtmand over Skanderborg og Stiftamtmand over Aalborg og Gehejmeraad og Gehejmekonferensraad, Ridder af Elefanten og Præsident i Højesteret og meget meget mere; desuden ejede han fem Herregaarde. At han kunde holde til det! Det er ikke sandsynligt, at Skivehus har lagt megen Beslag paa hans Tanker; han skilte sig af med den efter 15 Aars Forløb, 1750. Den gik over til Werner Rosenkrans paa Krabbesholm. Hvis han nu havde været en ond Nabo, som Skive har haft dem baade før og efter, kunde den lille By ha faaet det træls nok, nu da de to Herregaarde, mellem hvilke den altid sad i Klemme, var kommen paa én og samme Haand. Men Rosenkrans var øjensynlig godmodig og skikkelig; vi hører i hans Tid kun om en lille Skolestrid med Kjøbstaden. Paa den Tid ejede Skive end ikke en Skolebygning, „men Skoleholderen lejer et bekvemt Hus“. Derimod kostede det — som det vil ses — Besvær at finde en bekvem Lærer. Først havde de (indtil 1747) en gammel Støder, der hed *Scharchow*, som ogsaa var Klokker; han sad og sultede i mange Aar med 30 Rdl. om Aaret! Da han nu, som Præsten skriver, „har paa nogle Uger lagt ved Sengen i saa slet Tilstand, at der ikke er Haab om hans Helbred og Opkomst“, saa synes Præsten, der maa tænkes paa

hans Afløser, og han har da fundet en *Knapmager*, som „ved Knapmager-Arbejde og anden Nysleri, saavel som hans Kone med Syeri har skikkelig næret sig og iblandt fattige Folk destingueret sig (udmærket sig) ved et ædrueligt, vindskibeligt og dennem, der er kommen af skikkelig Folk, velanstændigt Levned“. Præsten gaar videre i sin Lovtale af Knapmanden (Brevet er til Biskoppen): „Derhos skriver og regner han forsvarlig, har endog i Læsning og Christendom underhaanden informeret (undervist) et og andet Barn fra Landet, saa jeg haaber, han ikke aldeles er fremmed i det Arbejde, som dog altid læres bedre ved Øvelse“. Men nu udspiller Præsten sin største Trumf: Knapmageren synger godt; „saa hans Højærværdighed maa være forvisset om, at Menigheden bliver vel fornøjet ved dette Valg“. — Forholdene maa ha bedret sig noget i Løbet af de følgende Aar, for 1753 er Werner Rosenkrans misundelig paa Skive for dens bedre Kirkesang m. m. Han anker hos Bispen over, at *Resenboerne* skal gi Penge af Hartkornet til Skolen i Skive, som deres Børn ikke har nogen videre Fornøjelse af. Han harmes over den Betjening af Resen Kirke, som han maa ta tiltakke med. Naar Skive Kirke har baade Klokker og Degn, er det saa ikke skammeligt, „at jeg skulde lade mig nøje med en gammel Stodder, Husmand eller hvem *Jakob Chuur**) kunde faa til at synge for sig“. „Skive Kirke var forset (forsynet) med tvende Underbetjenter, og jeg ofte maatte høre snart den ene, snart den anden synge, som de kunde“. Den ny Mand, Schoubo, Knapmageren, bryder de sig ikke om at faa til Resen, „med mindre han vil gaa

*) Den justerede Kirkesanger, der havde været Høref ved den nedlagte Latinskole.

ud til *deres smaa Børn* og gi dem nogen Undervisning, saa de kunde slippe for at gaa til Skive; for det er ingen Spas; i Henseende der er tvende Bække*), som tit giver temmelig Vandskyl; der er slemme Hulveje, som tidt er opfyldte med Snedriver, saa at ikke gamle Folk kan passere dem, foruden en usigelig Hob Lergruber, som snart gjør Vejen impraktikabel (ufarbar) visse Tider om Aaret, og med alle disse Inkonvenienser (Ubehageligheder) skal dog de fattige Bønder, som ere annekterede til Skive, for den timelige Ære foruden anden partikulære (særlige) Udgifter, som ere mange, snart til Kapellanen, Klokker og flere, nu give 4 Sk. af hver Td. Htk. med Ildebrand og andet til en Skoleholder i Skive, som de ikke har den ønskelige Nytte af". — Om Herremanden fik sin Krig igjennem, ved jeg ikke; men at Knapmageren fortsat repræsenterede en hel Kjøbstads Skolevæsen, fandt ingen paa dette Tidspunkt noget at indvende mod.

Mens Byen havde haft en rolig Periode under den godmodige Werner Rosenkrans, hvirvledes den hovedkuls ind i Processer og Spektakler, saasart der blev et Ejerskifte paa Skivehus, hvor Prokurator Peder Lund greb Sceptret 1773.

Lunds evindelige Strid med Skive By har jeg udførlig behandlet i *Skivebogen* for 1919; hvad jeg der skrev, vil jeg ikke her gjentage, men bede den interesserede søge nævnte Kilde. Men jeg er siden kommen paa Sporet af nogle Oplysninger, som kompletterer det Billede, jeg den Gang tegnede af den kværuleante Prokurator; dem vil jeg gjerne her forelægge denne Bogs Læsere.

I Aarene omkring 1780 laa der en Del Militær i Skive. Lund kom snart i Krammelurris med de

*) Sønder og Nørre Felding.

høje Herrer, der ledede Soldaternes stolte Fjed. Et Minde herom er følgende „Bekjendtgørelse“, indrykket i Egnens eneste Avis, „Viborg Samler“ (13. August 1781):

„De i og ved Viborg Kanten for faa Aar siden øvede Tyverier, *Volðsomheder* og *Skarnstykker* har paa nogen Tid Nat og Dag grasseret stærk i denne Egn, hvor Bester i Freds Tid slagtes paa Marken. Tildragelsen er denne som uerhørt: Nogle Maaneder siden blev Maven udskaaen af et paa min Hr. Nabos Mark staaende Best, og Natten mellem Løverdag og Søndag den 4. og 5. dennes (August) er lige Ulykke vederfaret paa *min Ejendom*; thi en imellem Kl. 10 og 11 om Aftenen frisk og sund staaende Hoppe, som havde kostet mig over 80 Rdl., laa om Morgenen trækket langt fra Tyreslaget og de andre Bester hen i en Grube, Maven kjendelig udskaaen og Panden sønderslagen. Ingen kan jeg beskyldte, men denne Formodning haves, at et i rød Kjortel, hvid Vest og hvide Strømper paaklæd Menneske begge Gange skal være set paa disse Marker og Steder skulende at spasere, hvor ellers ingen Veje eller Stier falder, hvilket om Dagen ej er at undre over, da slige paaklædte Folk, alle mine Erindringer uagtet, mesten deel daglig har oversvømmet min hegnede Ejendom. Ligesom jeg meget underdanig har anmodet Regiments-Chefen i *Schive* ved Forhør at lade undersøge, hvem der benævnte Nat af hans Underhavende maatte have været ude, hvilken Assistance jeg næst formoder, uden Hensigt til den imellem Regimentet og mig svævende Sag, deri kan gjøre Hinder, især naar den prompte Justice ved dette Regimente, man længe i Forvejen har hørt sige af, legges til Grund. Saa beder jeg og, at det kjære Borgerskab i Skive nøje vilde erindre, hvem af deres

i huusehavende Folk paaklæd, som anført, ommeldte Nat kunde have været ude af Logie; alt til den Ende, at saadanne ondsksfulde Mennesker til vedbørlig Afstraffelse kunde opdages. Schivehuus, den 7de August 1781. Lund.“

Soldaternes høje Overordnede i Skive var *Generalmajor Kreber*. Han svarer denne Gang ikke Prokuratoren. Fornærmet over denne Tavshed sender Lund næste Gang sit Brev direkte til Generalmajoren, saalydende:

„Det kan vel ikke virke videre, hvad jeg under 4. April, 5. og 9. Aug. forlangtet haver om at afholde Deres Soldater fra at betræde min Ejendom, end skeed er, siden jeg i Stæden derfor har befunden, at Deres Høj. og Velbh. selv med Deres Hoboister og flere, kort efter disse Breve var dem indhændiget, har gaaet ind paa min Mark i den hedeste Sommer og med Piber eller Spil foruroliget mine Creaturer, som anses for et besynderligt Eøxempel til Deres Underhavende.

Men da jeg skal være angivet ikke at kunne bevise, hvad jeg i disse Promemorier (og især ved Efterlysning i *Viborg Samler* den 7. Aug. 1781) havde anført til Formodning om min Fornærmelse, hvorfore Cancelliet melder, at jeg enten skulde betale 10 Rdl. eller tiltales, da jeg dog herved som en ærlig Mand forsikrer, at jeg, som ej har set den paa-beraabte Regiments Klage, skal, vil og bør bevise mine Sætninger — — Saa beder jeg, Deres Høj. og Velbh. vil tilmelde mig, hvem det er, som i Kollegierne har andraget, at jeg ej kunde bevise, hvad jeg havde skrevet.

Thi naar jeg nu har bevist, bør i mine Tanker Anklagerne og Adherenter ansees.

Siden mine fattige og fornærmede Bønder, som til og fra Hoveri her til Gaarden skal igjennem *Schive*, ej tør passere Vejen, siden den Tid Soldaten *Jens Nielsen Randrup* skal være udslåbt fra en Mands Hus over Gaden til Vagten, stødt med Kolben af Flintene, pustede Blod og efter Udførsel døde i Resen, hvilken Omstændighed de veed, 8 a 10 Mile fra Skive, tydeligere end jeg har skrevet, at udgive. Saa ønsker jeg nok, at Deres Høj. og Velb. vil forene Deres Myndighed og Kræfter med hvad som tjener til at stadfæste forrige Rolighed. Der til ynske jeg Dem Naade af Gud, som formaar alle Ting i de skrøbelige; at ikke uskyldig Blod skulde vorde uhævnet til at foraarsage et større Onde. Skivehuus, 24. December 1781. Lund.“

Paa denne noget skruede og dunkle Tale svarer omsider Kreber:

Sjæll. Inf. Regiment, 30. Dec. 1781.

„Hvor impertinent Prokurator *Lundt* er bleven efter den ham af det kgl. Danske Canc. 24. Novbr. 1781 til dikterte 10 Rdl. Mulkt vil det kgl. Generalitets og Kommissariats Kollegium af vedlagte Skrivelse atter erfare: Skal da jeg og Regimentet alene være udsat for dette elendige Menneskes Ondskab, som melere sig i alleting? En Bonde vilde ha skammet sig at handle saaledes som han, og jeg har ikke engang vildet anføre denne hans Grovhed i mine forrige Skrivelser.

Sagen er denne: Da jeg forleden Høst ved et Par Hautboister vilde lade probere et Par nye Valdhorn, som Regimentet havde bekommet, gik jeg med dem bag mit Hus ud paa Marken, hvilken er Prokurator *Lundts*, da hans Marker mest indslutter hele Byen, og lod dem der blæse, hvorpaa *Lundt* ved 2de Stæv-

ningsmænd lod mig sige, at jeg maatte lade holde op dermed, saasom hans Kreaturer derved blev foruroliget.

Hvad den af ham omskrevne Jens Nielsen Randrup angaaer, da er det som sædvanlig en ham ganske uvedkommende Sag, som forholder sig saaledes:

Denne J. N. Randrup kom med 2de andre Karle fra Thy og vilde passere her igjennem Byen; de gik her ind i et Værtshus, hvor de imellem sig selv kom i Slagsmaal; Randrup blev af de 2de andre slaget saaledes, at Værten maatte nødes til at forlange Vagtens Assistance, hvorhen de og blev bragte; men denne Sag er paa alle lovlige Maader saavel fra Regim. som vedkommendes Side samt ved Obduktion paa det nøjeste undersøgt og ved alle Forhører befunden, at de Militære er aldeles uskyldig.

Jeg maa derfor bede det kgl. Generalitet og Commissariats Coll. allerhørsomt at befri mig og det mig anbetroede Regiment for dette Menneskes ondsksfulde og fornærmelige Anfald.“

Generalitetet anmoder saa Dansk Canc., „at der engang maatte vorde sat Grænser for denne urolige Mands Adfærd“ (12. Jan. 1782).

Stiftamtmand *Hauch* erklærer, at han har givet Ordre til Forhør i *Sagen med Randrup*. Lund vil ikke betale sine 10 Rdl.s Bøde.

Hauch foreslaar Canc. at ta Prokuratorretten fra ham, „hvorved jeg endogsaa tror, Publicum skete en virkelig Tjeneste; thi at Proces mellem Regimentet og ham skulde anlægges, vil foraarsage Generalmajoren flere Chicaner, end nogen kan forestille sig“ — og vil ta nogle Aar „samt mulig endda ej nogen fuldkommen Satisfaktion være at faa“.

Regeringen svarer (9. Marts 1782), at Regimentet maa faa fri Proces, saa kan det selv sagsøge Lund. Videre kan *det* ikke ha med denne Sag at gjøre.

Canc. har en Del tilovers for Lund; En siger: „For en Mand, hvis bedste Hest er slagen for Panden og en andens Strube med en Zabel overskaaren, finder jeg ej Brevene af 5. og 9. August saaledes, at Mulkt derfor kan have Sted; heller ej ser jeg, det indførte i Avisen fortjener nogen Korrektion, da Ingen dermed fornærmes, naturlig er det, at enhver ønsker sine Kreaturer udræbte, og Generalitetet kunde med Føje tilholde Regimentschefen at holde bedre Justice. Kong Carl d. 12. lod ikke saadant skee af sine Soldater, da han var som Fjende i Dannemark.“

Til Forslag om Mulkten svarer en anden: „Det er vel bedst, at det forbliver ved Landets Lov og Ret, thi jeg finder fast ikke noget, hvorfor han kan mulkteres“. Næste: „Skal det udgjøres ved Lands Lov og Ret, vil det se langt ud for Regimentet at faa Satisfaktion over Lund, som kjender saa godt den Vej“. „Jeg synes, det Lund har faaet, er allerede vel og nok, og mer end nok“.

Saa Fru Justitia synes her at være stærkere end Gud Mars og hans Svende i Skive.

I 1778 rejste der sig en stor Retstrætte mellem Prokurator Lund og Skive By; Byen tabte glat sin Sag ved Hjemstedstinget, der den Gang betjentes af en Byfoged Møller. Aaret efter afløstes han af *Ole Selmer*, der decideret var paa Byens Parti. I hvilken Nød Skive var stedt, og hvor brutalt Peder Lund havde lagt Strikken om Byens Hals, ses af følgende vaandefulde Skrivelse til Kongen, forfattet af dens 4 elegeerede Mænd, det vil sige den Tids Byraad:

„Paa Skive Bys fattige Borgeres Vegne“ anser de det for deres Pligt at tilkjendegive Kongen, „hvorledes denne liden fattige By nu paa nogle Aar saaledes er aftaget, at den næppe nogen Tid kan komme sig igjen“.

1) Har Peder Lund „med Magt“ frataget Byen dens Herligheder, „nu tar han Byens Indvaanere med“; han har berøvet Byen dens Fiskeri, og saaledes taget Brødet af Munden paa den Fattige, tillige med Grev Trampe sat Grindler tværs over Aaen, saa Fisken kan ikke komme igjennem, følgelig kan Byen heller ikke fiske.

2) Fartøjer kan heller ikke komme gjennem disse Grindler, „ja, de er saa dristige, at de lader affordre Passage-Penge, ligesom de vare Regentere“.

3) „De har faaet en Dom sammensmurt“ om, at Byen har hverken Ret til at lade eller losse; endskjønt Limfjorden tilhører Kongen, maa enhver Skipper gi Trampe det, han forlanger, „alene for at ligge til Ankers i Limfjorden og udlosse deres Varer, saa Byen nu er skatskyldig til disse, og de, som ejer Fartøjerne i Byen og lader samme overvintre paa Sejl dybet, maa betale derfor af hver efter sin Drægtighed“.

4) I Byens Vesterfælle har Lund ladet indgrøfte en stor Del Jord og lagt samme til sin Ejendom og gjort Vejen derved næsten ubrugelig.

5) Har gjort det samme udenfor Byens Nørre Bom og i disse Dage fornyet sin Indkastning, da han endog langs med Byens Landevej — har ladet opbrække af Byens Fælle Græstørv til samme Fornyelse, hvorved han har betaget Byen den Smule Græs, som de fattige skulde have til deres Kreaturer — „endda en stakkels Borger ikke maa bryde en Tørv der“.

6) Lar han Byens Fælle opgrave og tar der Grus, Ler, Sand, naar han lyster, saa Fælleden ruineres. 7) Ved Byens Markjorder har han ogsaa indgrøftet, og det Dige, som før laa paa hans eget, har han lagt paa Byens Jorder, hvorved ikke Byen

alene taber meget, men „Deres Maj. efter vores Tanker taber selv, da Amtsforvalterens Jord her i Byen, som D. Maj. saa godt som tilhører efter Rentekammerets Foranstaltning, hvormed vi ingen synderlig Beskeen ved, har derved lidt store Tab, hvormed dog ties stille, som og Os uredkommende!“

8) Lund har inde i Byen borttaget en stor Del af Byens Gade eller alm. Landevej, opbrækket Stenbroen og ladet Stenene kjøres ind i sin Gaard, saa baade Byen og de Rejsende maa kjøre ud i et Morads. 9) har inde i Byen indtaget en af Byens alm. Pladser og lagt den til sin Jord. 10) han indpæler sin Jord saaledes i Aaen, at Ejerne paa den anden Side lider store Tab. 11) han lar Aagangen gro til, saaledes at Vandet, „som skulde gaa igjennem nogle af Skive Broer, ikke kan komme igjennem, men gjør Vejen derved upassabel, Broerne ødelægges, og Folks Ejendomme overskylls, ved „stærke Vande“ tar Vandet stundom Afgrøderne bort“. 12) han opkjøber Byens Gaarde og Huse „alene for at gjøre Byen forlegen i Særdeleshed ved Indkvarteringen“, hvor han sætter Huslejen saa dyr, som han vil, „endskjønt det er utilladeligt, at udenbyes Mand skal opkjøbe Stæderne for Borgerne“. 13) han bruger af Byens Jorder. 14) skjærer Græstørv i Byens Fællede til at forsyne sin Ladegaard med. 15) Nu vil han tilegne sig noget af Byens Fællede og Pladser — „med flere hans uretfærdige og urette Gjærninger“.

„Stormægtigste aller naadigste Konge! saaledes regjere Lund her som Enevoldsherre“; at føre Proces med ham har de hverken Indsigt eller Evne til; han har mange Tilhængere, som ogsaa ønske sig noget af den uretfærdige Mammon; et Tingsvidne kan han faa til at lyde, som han vil — „Gud bedre desværre for den stakkels lille By, som ofte har raabt Himlen

om Hjælp; og Guds Hævn kommer vel; men dermed er Byen eller de lidende ikke tjent. Vi søger derfor Deres kgl. Maj. „som vores Gud paa Jorden“. — — „Proces kan ikke hjælpe, da ingen Menneske ville møde imod ham, for hans skrækkelige Grovheder“. „Hvor umuligt, allern. Konge, er det ikke for Byens Indvaanere at leve, betale Skatter og de svære Udgifter, naar vi der foruden skal ha andre, der ligesom regjere med Byens Ejendomme efter eget Behag. — Ingen Regent handler (med) sine Undersaatter, som han (med) os, og enten bliver vi nødt til at flytte af Byen eller gjøre os til hans Vornede, og hvorledes maaen fremmed Mand som Hr. Byfogden ikke lide under denne Mands Forfølgelse, og naar han er dristig nok til at overfalde kgl. Betjente udi deres Embede, hvad skal vi da sige. — De har bedt Byfogden om at erklære sig, men han har Proces med Lund og er helst fri. Derfor sender de Klagen *direkte*. De anbefaler sig endnu engang, at Kongen vil ta sig af „denne fattige By, som sukker i Støvet for Deres kgl. Maj. Trone“.

Skive i Jylland, Vib, Stift, 8. Juni 1780.

Olle Rønberg. J. Dahm. Fr. Skyum.

Anders Rønberg.

Lunds Erklæring om denne Skrivelse er ret kort og overlegen. Han taler hele Tiden om Skive Aa som „min Aa“, som er hans „endeels Rettighed“, som det i Fortiden var Kongens „indtil Dybshøvd udi Fjorden“. Før var der tre Fiskegaarde (1717), nu findes der bare én. Forøvrigt samler han al sin Gift for at udspy den mod den nye Herredsfoged, de har faaet i Skive. „Hvor snart kan Ole Selmer ikke gjøre Justitsen til et Miskmask“. Denne for-

henværende Fuldmægtig ved 'Provianten', han er noget let kommen til Embede, hvor han „vinder ved Dødsfald og mange Skifter“, hvad der ikke falder i Lunds Lod. „Men den, som besad den mindste Edelmødighed, om han endog blandt de groveste Matroser var opdragen, ingenlunde havde søgt min Ruin og Velfærds Spilde eller medhandlet mig som Ole Selmer, en Mand, som i den korte Tid, han har været her, er bleven lige saa bekjendt som hans Fader var i sin Cirkel, og isteden for han i daglig Tale truer med hans store Patitioner, vil jeg (Lund) indskyde mig under Lovens Retfærdighed“. (22. Juli 1780).

Men Selmer bliver ham ikke ret længe Svaret skyldig; Herredsfogdens Erklæring gaar ud paa, at

„den fattige Bys faa Borgere kan ikke udholde nogen Proces med Lund, „hvis Udfindelse og Udflugter er lige saa mange som hans opdigtede Usandheder, thi begge Dele er han saa fuld af, at det næsten er utrolig. Lunds Ordsprog er „Liv (∴ liv) ofte og liv tidt; troes det ikke altsammen, kan det dog give en Slags Mistanke — —“

„Grindlerne afspærrer fuldstændig Skive Aa eller Sø, som Toldbomme“.

„Vilde man fortælle hans Optøjer, skulde det næppe troes, at saadanne Folk er til — —. Jeg kan derfor ikke andet end ligesom mine Formænd har gjort, at beklage den Skjæbne, man har formedelst dette Menneske, hvis Lige jeg aldrig har set eller hørt før. Hr. Etatsraad Rothe^{*)} der formedelst dette Menneskes Skyld tog sin Afsked og kom saa tidlig (herfra), at han ikke ligesom de andre græmmede

*) Herredsfoged *Caspar Rothe* rejste bort 1773; *Fr. Helmich* døde 1774, og hans Eftermand, *Peðer Andreassen Møller*, dør 1779.

sig tildøde, har heller ikke lidt lidet, i Særdeleshed over hans kunstige Tingsvidner, hvilke ere ligesaa skræksom som farlig. — Det er ellers artig, at Grønlund, som er Birkedommer til Resen Sogn eller By og ellers Fuldmægtig hos Lund, attesterer Ting, som ikke er lovmæssig.“

(19. August 1780).

Regeringen udnævnte en Kommission til at undersøge Tingene; det blev foruden en Herredsfoged Nicolaj Chr. Carøe, *Jockum Tolstrup* til Hostrup; da han vred sig fri, udnævntes i hans Sted Herredsfoged Spliid fra Nykjøbing.

I 1782 skriver de 4 elegeerede Mænd paany til Kongen og siger:

„Foruden at Prokurator Peder Lund gjør Skive Bys Indvaanere alt det Ondt, som kan optænkes, saa søger han og at dikanere os med Proces, hvilket er ham saa meget desto lettere, da Hr. Greve Trampe (Krabbesholm) som en nu meget rig Mand er i Kompagni med ham, den ene har faaet 3 Herregaarde ved Arvegods (2: Lund) og den anden paa de bekjendte Maader, som hele Landet ved; med de fælles Kræfter af den bekjendte 3. Mand ventelig vil de have Byen(?)“

„Til Processerne om Byens Ejendom behøver vi en allern. Højesteretsdom af 18. Juni 1711, afsagt mellem Skive Bys Indvaanere eller Byfoged Fabricius contra Hr. Oberst Parsberg til Skivehus, da Lund bruger denne Dom imod Byen.“ — De ber om, at de maa faa den gratis. Hvad Regeringen indrømmer dem.

Sagen voxxer og voxxer. D. 22. December 1782 siger Stiftamtmanden, at alene Landstingsdommen (af 20. Marts 1782) fylder 300 Ark! Bestandig stiger Sagen i Omfang. 1788 bliver Oplandet opmærksom,

og Byer som Karup, Haderup, Resen, Fly og Vristed vaagner op og forlanger, at de to Herremænd skal fjærne deres Grindler eller Afspærringer, da de standser al Fiskeri i Aaen.

Dommen faldt ved Højesteret 31. Maj 1790, og den almægtige Prokurator paa Skivehus triumferede endnu engang over Skive By, hvis Papirer her som altid var i den syndigste Forvirring. 5 Rdl.s Bøde til Justitskassen var alt, hvad Byen fik ud af en Proces, der havde staaet paa i ca. 12 Aar! Den fede Laks i Skive Aa som i Skive Vaaben var stadig kun Prokuratorens og Grevens Privatejendom. Skive elegerede Mænd saavel som de gemene Borgere kunde bide sig i Fingrene; i deres egen Aa havde de ikke Ret til saa meget som at mede en Skalle.

Naar Peder Lund var saadan mod Skive By og dens Indvaanere, er det lidet sandsynligt, han var synderlig bedre mod sine Fæstere blandt Omegnens Bønder. Der gaar jo hyppigt Sagn om Herremænd, der for at opnaa en Fordel smedede Folk sammen i Ægteskab, som ikke havde tænkt paa at gifte sig med hinanden, hvis ikke de havde haft Herremændens Svøbe over Nakken. Et saadant haandgribeligt Eksempel ejer vi i følgende Fæstebrev fra Skivehus' Gods (1780):

„Peder Lund til Schivehuus og Kyøe, Hans Kgl. Ma. Ober-Rættis Procurator, tilstaar herved at have stæd- og bortfæstet til *Land-Soldat Jens Pedersen Hinøborg* den Gaard i Skive Sogn *Lund By*, som *Chr. Thomsen* og før ham hans Fader *Thomas Hansen* i Fæste har været forundt, alt paa følgende Conditioner:

1) *Ægter Fæsteren Jens Pedersen bemeløte Christen Thomsens Enke*, og med hende og Børn

saaledes omgaas, som han for Gud, Øvrigheden og den honette Verden agter at ansvare og staa til Ansvar for.

2) Svarer (han) af Gaardens 4 Td. H. alle kgl. Skatter; 3 Rdlr. istedetfor Landgilde (hvorimellem 1 *Skovsvin*).

3) Forretter sit Hoveri.

4) Holder Gaardens Bygninger vedlige (15 Høveder, 14 Faar).

5) Intet Foder, Halm eller Hø maa komme fra Gaarden“ osv.

(18. Januar 1780.)

I en kort Redegørelse for Gammel Skivehus' Situation (1785) siger Lund, at Gaarden i hans Tid er meget forbedret, især med Liim (∴ Mergel).

Der er ingen Sten til Gjærder. Ingen Skov eller Buskads og ingen Hørsæd.

„Humleavlen har ej gelingedes (lykkedes) her; thi foruden ingen Jordart synes duelig dertil, er ogsaa Cituationen udsat for skarpe vestlige Vinde og blottet for Skytel og Læ blandet med fugtig Kulde saavel fra Fjorden som andre herværende Aaeløb og stille Vande“.

Bøndergodsets Htk. Ager og Eng er ialt 340 Td. 5 Sk. Hovedgaarden har 28 Td. H. Der er 73 Bønder og 29 Husmænd til Gaarden.

I *Vindøby*: „Forretter snart allesammen Hoveri, som til dels har betaget Tiden til at komme ud af Fællesskabet indbyrdes, hvortil kommer, at ingen af Beboerne har anholdt derom.“

I *Dølby*: „Udi sidste Efteraar var samlet Møde til Udskiftning, men formedelst Vinteren paakom, blev det til Foraaret udsat“ (altsaa til 1786).

Hindøborg er opmaalt sidste Efteraar (ca. 1784) og Udskiftningen ventes at fortsættes til Foraaret

(1786). Det gjælder alle Bønderne paa Godset, at „de krymper sig“ ved de Omkostninger, som Omordningen fører med sig.

Det var dog nok især Herremanden selv, der krympede sig. — Naturligvis kom han hurtig i stort Spektakel med Udskiftningsherrerne, saaledes at han i 1788 af Regeringen idømmes en Bøde paa 200 Rdl. „for de af ham i hans Paategning af 22. Maj 1788 paa Landinspektør Flors Cirkulære til Lodsejerne i *Vester Lyby By* brugte fornærmelige Udtryk mod Amtmanden og Landvæsenskommissarierne“. De rare Skillinger, som Lund maa punge op med, deles ligeligt imellem Herredets Fattige og *Viborg Tugthus*, hvad der ser ud som en let gennemskuelig Finte.

Den urolige Mand døde — kun 54 Aar gl. — 4. Marts 1791; det var sikkert ikke mange, der begræd hans Død. Enken, *Marie Gleerup*, trøstede sig kort efter med sin Huslærer, *C. P. Svinødt*; men dette Ægteskabsbaand løstes allerede igjen 1797. Saa holdes Skivehus til offentlig Auktion 17. Okt. 1791, og her købtes den af den kjendte Justitsraad *Chr. Lange* til Eskjær samme Dag for 40,150 Rdl., ikke engang den Sum, man nu gir for en maadelig Bondegaard. Lange var en Mand med en hurtig Haand. Han saa straks, at det ikke blot var Skivehus' Vægge, der var skjæve, men den laa skjævt for alle Ting^{*)}. Gaarden var egentlig en sær Ejendom; af en besynderlig halshugget Karakter: Hoved og Krop skilt fra hinanden; Marken vest for Byen; Gaardens Bygninger helt nede ved Aaen, som de i gammel Tid var sat til at bevogte med Høgeøjne.

^{*)} Nu anfører jeg et Stykke, som jeg har skrevet ved en tidligere Lejlighed. (Se *Skivebogen* 1923, S. 91).

Men nu var Byen kravlet op paa dens Jorder og havde lagt sig saa underlig kejtet og akavet paa dens Bryst til yderste Gêne for begge Parter. Gaarden var altid paa Flyvt med det ene eller det andet gennem Byens Gader. Dens Møg eller dens Avling klattede ustandseligt fra Vognene mod Skives toppede Brosten. Herregaardens Korækker skejtede brølende og svinende forbi Byens Butikker fra Marken til Ladegaarden. De to — By og Herregaard — traadte altid hinanden over Tærne. At dette omsider kom til Ophør, skyldtes Justitsraad Chr. Lange, hvis første Bedrift som Ejer af Skivehus bestod i at flytte Ladegaardsbygningerne, læsse det afhuggede Hoved paa Trillebøren og føre det vesterud til Kroppen. Det gik ikke af uden megen Gnidning. Træl-Bønderne skar Tænder og bandede i Enrum eller i deres egen Kreds ved Bystævnet den altfor foretagsomme Lange, der blev ved at hobe Arbejde paa dem, saa de stønnede. For det var jo dem, der skulde flytte Skivehus' Bygninger. For egen Regning gjorde Lange ikke meget uden svinge Kjæppen.“

— Det er 1792, at denne Flytning begynder, og 1794 var den saa temmelig tilendebragt. Her er Tale baade om Ladegaard og Borggaard, der flyttes sidst. Fra disse Aar i første Halvdel af Halvfemserne stammer da Navnene *Gamle* og *Ny Skivehus*. Det hedder sig, at Stuehuset paa Gl. Skivehus paa det Tidspunkt var meget forfaldent. I den Bekjendtgørelse, der gik forud for Auktionen 1791, drejes naturligvis Gaardens bedste Side til; der fortælles, at til Gaarden saaes 30—38 Tdr. Byg, 60—70 Tdr. Rug og 100—130 Tdr. Havre. Der avles ca. 200 Læs Hø og „staldes og græsses“ 96 Stude foruden 30 Fedestude, 20—24 Køer, 10—12 „Bæster“ og 40—50 Faar. Desuden tales der om „den paa Hoved-

gaardens Grund for faa Aar siden opbygte Engeberg^{*)} kaldet“, $\frac{1}{2}$ Mil fra Skive, hvor der findes „en bekjendt god Mergel, som dér med god Fordel er brugt og bruges“. — Der nævnes 1791 ikke noget om Gl. Skivehus' Bygninger, saa dér har næppe været noget at ræbe af. Anderledes 3 Aar efter, da Lange averterer det tiloversblevne af Gl. Skivehus til Salg. Alene af denne Bekjendtgjørelse ses, at Justitsraaden har været en smart Mand, der ogsaa vidste at pege paa Ejendommens æstetiske Sider; man hører bare:

„Et paa gamle Schivehuus endnu staaende Stuehuus, indrettet med smukke Værelser med Kiælder under, som ogsaa er indrettet til Kiøkken, Bryggers med Bagerovn, samt et Huus med Vognremis, Stald og fornøden Huusrum udie, til den derved Stedet henlagte Hø- og Kornavling, som bestaaer udi en Eng, hvorpaa kan avles 8 a 10 Læs Høe, en Toft tilligemed den gamle Ladegaards Plads, som alt er pløiet og besaaet med Byg, hvilken Foring af Høe og Halm kan rigelig underholde aarlig 2de Bester og 3 a 4 Køer; hvilke Eiendomme, Haugen og Bygninger er tilligemed Rettighed til at fiske i Schive Aae for saavidt og langt, som Eieren selv har Ret, er underhaanden at faae til Kiøbs eller og i aarlig Leje; samme kan tiltrædes straks eller og næste Michaéli; Lysthavende ville behage at henvende dem til Justitsraad Lange, som for Tiden opholder sig ved Schivehuus eller Eskier pr. Viborg. *At beskrive Stedets smukke Situation og Prospect af Skov og Seilaøds, samt den der tet forbigaaende Landevei og den derved given Morsomhed*, ansees ufornøden, da det er bekiendt.“

(Viborg Samler 16. Juni 1794).

*) Nutidens fordærvede Udtale er bleven til *Ingeborg!*

Hvad Langes Bevæggrunde til at skaane denne Part — vi synes langt den bedste — af den oprindelige Ejendom har været, kan nu ikke afgjøres, thi han fik megen Vanskelighed med at afhænde denne afskilte Del. Et nyt Stød i Fløjten maa der til 1796, hvor han atter vifter med Gaardens „Prospekt af Skov, Mark, Enge, Sejlads, Skive Aas Forbiløben, og en Landevej tæt forbiløben, *som alt gjør Stedet morsomt og kan i Vinduerne ses*“.

Skade, at ikke ogsaa en Kjøber ses fra Vinduerne; men han synes at holde sig paa Afstand.

Chr. Lange solgte *Ny Skivehus* 1805, men endnu tidligere kom — saavidt skjønnes — Gammel Skivehus i Hænderne paa *Axel de Lasson*, der havde solgt sin Gaard *Astrup* (1797); han leved her en Aarrække sammen med et Par gamle Søstre; de døde alle tre højt op i Alderen i Aarene 1813—15.

Men endnu tidligere, nemlig 6. Juli 1812, averteres Gammel Skivehus til Salg igjennem en Generalmajor *Bülow**), som man vel maa anse for Ejeren paa dette Tidspunkt. Han beskriver Gaarden i disse Vendinger:

„Det saa kaldte *Gamle Skivehuus*, beliggende i Nærheden af Skive Bye i Salling, Viborg Amt, kan underhaanden faaes til Kjøbs.

Gaarden, hvis Bygninger der for endeel ere nye (!) og vel vedligeholdte, ligger som bekjendt paa et overmaade plasant (fornøjeligt) og morsomt Sted.

Med Gaarden følger: foruden en overmaade behagelig og god Frugt- og Kjøkkenhauge, Ager og Eng, for det meeste nær ved Gaarden beliggende, hvorpaa kan holdes aarlig 4 Bæster og 12 a 16

*) *Fr. Rubek Christian Bülow*, „Generalmajor af Infanteriet“, dør i Skive 2. Maj 1819, 76½ Aar gl.

Fæehoveder. Tæt ved Gaarden er ypperlig Fiskerie af Ørter, Gjedder og Aborrer, saa og god Ildebrændsel i Overflødighed.

Gaarden med Ovenmeldte kan tiltrædes næstkomende 1. Maj 1813; og kan de to trediedele af Kjøbesummen blive staaende i Gaarden og Tilhørende, om forlanges.“

Nu bliver Ejerforholdene lidt usikre. En Tid ejedes Gaarden af Løjtnant *Joh. Schucharót**) og hans Bror (omkring 1815). Saa boede her Branddirektør *Poul de Sehested*, gift med en Datter af Generalmajor Bülow, *Eva Louise*; hun døde, kun 32 Aar gl., 4. Juli 1824; Manden 30. September 1834, 46 Aar gl. — 1838 købtes Gaarden af Enkemadame *Maren Sommer Quistgaard* til Nørgaard, efter at denne Gaard (samme Aar) var solgt til en *Eckermann* (fra Kiel); hun var Enke efter en *Ivar Quistgaard* († 1830) og døde paa Skivehus 2. November 1846, 66 Aar gl.

Saa fulgte som Ejer eller Lejer (?) en *Peter Jørg. Spliid*, „forhenværende Fuldmægtig“; han døde af Apoplexi 9. September 1849, 45 Aar. gl.

Endelig hedder det i et Avertissement for 31. Oktober 1872:

„Den for sin smukke Beliggenhed ved Skive By og Aa bekjendte Gaard „Gl. Skivehuus“, hvortil hører omtrent 14 Tdr. Land, er i disse Dage solgt

*) *Johan Conrad v. Schucharót* begyndte som Landmaaler og er med til at udskifte det meste af *Fjendø Herred* i Slutningen af 18. Aarh. Han steg til Generalkrigskommissær og døde som Ejer af *Villestrup* ved Mariager 15. Oktober 1819, 56 Aar gl. Han var en af Datidens største Herregaards-Slagtere, der havde eget Skjøde paa ca. et Dusin af Jyllands største Gaarde.

af afdøde *Proprietær Spliids* Arvinger til *Enkefru Ebbensgaard* fra Pallisbjerg for 13,000 Rdl. Den udvendige Besætning medfølger i Kjøbet, og Tiltrædelsen skeer 1ste April.“

Fru Ebbensgaard sad Enke efter *Jens Breinholt Ebbensgaard*, der døde 1868 og efterlod hende *Pallesbjærg* (ved Ulvborg), som hun solgte til Kreditforeningsdirektør *C. B. Hoppe* for 80,000 Rdl., samme Aar, som hun købte Gl. Skivehus.

Hvad selve Skivehus' nuværende Udseende angaar, kunde der nok være en Del at spørge om. I den ældste Tid — ja, lige til Aar 1800 og formodentlig langt længere op mod Nutiden — laa Borgfløjen *sydligst* i Gaarden med Gavlene mod Øst og Vest. Saadan var det, da et Brandvurderingssyn 2. Dec. 1794 gaar gennem Gaarden: Vaaningshuset i Øst og Vest, syd for Ladegaarden; 20 Fag Egebindingsværk, teglhængt, en lille Kvist i Syd; 2 Skorstene; 8 Værelser foruden et lille Kammer mod Vest, hvor ogsaa Kjøkkenet er; hele Huset vurderet til 1600 Rdl. Ingen overvældende Flothed! For Vesten i Gaarden stod et lille Tværhus med Gavlene i Syd og Nord; her var der 4 smaa Værelser, foruden Bryggers, Bageovn, Malt-Kølle etc. Men *Østerhuset* var den Gang en Del af Ladegaarden, 27 Fag, Egebinding, straatakt; og anvendtes til Hestestald og Karlekammer. Naar er da denne Omkalfatring sket, der har saa godt som udslettet alt det Gamle? Dr. Sporon foretog indgribende Restaureringer; men de store, gennemgribende Ombygninger maa være begyndt længe forud. Man gjætter paa „Proprietær Spliid“ og Arvinger.

Da Fru Ebbensgaard døde, sad *Dr. Sporon* tilleje her, indtil han købte det og begyndte sine

Reformer; han satte blandt andet den nye Etage paa, der gir Bygningen dette fornemme Præg; han planerede tillige Pladsen ud til Gaden, hvorved en Del gamle Bygningsrester forsvandt. Forinden var Jorden solgt fra, deriblandt en Del af det, der nu dækkes af Aagadekvarteret; ogsaa en Strækning østpaa ud ad Banegaarden til. — Mens Sporon var Ejer, fik han Besøg af sin Ungdomsven *Prins Valdemar*, hvad nok begyndte at krible i det Par trekantede Hatte, der fandtes paa Pladsen. Den gamle Toldforvalter *Wrisberg* skal ha indfundet sig hos Borgmester *Holm*: „Hvad agter De at foretage Dem i Anledningen af Prinsens Besøg?“ *Holm*: „Hans Højhed har ikke anmeldt, at han agter at besøge mig; saa jeg har intet at foretage mig“. — Men *Wrisberg* vidste, hvad *han* havde at gjøre og mødte i fuld Gala ved Havnen, men fik en lang Næse, da Doktoren bortførte Prinsen til Privatlammestegen og Champagnen paa den gamle Kongeborg.

Efter Sporons tidlige Bortgang erhvervedes Gl. Skivehus af Direktør *Fawkner* (Koopmanns Svineslagteri); derefter købtes det af Koopmann som fremtidig Direktørbolig, under hvilket Salg Opgjælden nok ikke faldt i *Pund*, men i *Lispund Sterling*. Næste Ejer var den kjendte Fabrikant *Marius Jensen*, der sad her til sin Død for et Par Aar siden. — Nu er det Konsul *Albert Dige*, der ejer og beboer Byen Skives, jeg havde nær sagt, eneste virkelige Patricierhus.



Fra Krabbesholm.

Af *Jeppe Aakjær.*

Da Fru *Johanne Sophie Kaas*, Enke efter *Frans Juul*, men Datter af *Jens Kaas* († 1662) i 1718 forlod Krabbesholm, som hun og hendes Børn havde ejet siden 1696, blev Præsten i Skive-Resen, Verse-mageren *Chr. Lassen Tychonius*, bange for, at der skulde gaa ham noget fra i Indtægt og spurgte derfor den høje Frue, om det ikke var sandt, at Krabbesholm til Resen Præst aarlig havde ydet 1 Td. Rug og 2 Tdr. Byg, „som skal have sin Oprindelse deraf, at de tvende Gaarde *Sønderskov* og *Nørreskov* er vorden ødelagt og deres Jorder Krabbesholm Hovedgaard underlagt?“ — Endvidere: Om de ikke har givet Præsten aarlig 4 Sletdaler-Kroner foruden Sct. Hansoffer til Kapellanen, og Folkene givet deres personlige Offer?

Johanne Sophie bekræftede paa Faldrebet, at det har sin Rigtighed med Afgifterne. Men Oprindelsen til samme kjender hun intet til. Foruden disse to Gaarde nævnes endnu ret tidlig dernede i den lille Skov ved Fjorden en tredje Gaard *Skovshoved*; disse tre Gaarde tilsammen danner Kjærnen i det senere Krabbesholm. — Aar 1539 var *Sønder-* og *Nørreskov* endnu selvstændige Ejendomme, hvad

der fremgaar af et gammelt Tingsvidne (bevaret i *Heises: Diplomatarium Vibergense*, S. 217), hvor der fortælles, at Præsten *Mads Daugbjærg* var den første Præst, der boede i Skive; i en af de almindelige Borgergaarde; de tidligere Præster havde alle boet i Resen i den Gaard, „som Nis Lassen nu (1539) i boer“; dette bevidnes af 8 Dannemænd og blandt dem *Jens Brun i Sønder Skovsgaard* og *Niels Christensen i Nørre Skovsgaard*.

Den Mand, der foraarsagede hin Navneforandring og skjænkede Salling den tvivlsomme Gave: en Herregaard mere, var som bekjendt *Ivar Krabbe*; at han til sin Gaards Zir og Rejsning har brugt Kvadersten fra den tidligere dødsdømte Kirke i Grætttrup, maaske tillige fra den i „Trandum Kirkegaard“, som blev revet ned i 1554, er mere end en hazarderet Gisning. *Ivar Krabbe* fik 1558 Negl i bl. a. *Gammelgaard*, der tidligere havde tilhørt Ørslev Kloster; da beboes den af Fæsteren „*Christoffer*“. Ved samme Lejlighed napper *Ivar* ogsaa „*Glapdrup og Ørnbjærg*“, det som vi nu kalder *Glattrup og Aarbjerg*; saa han begynder jo at klemme til paa den Knibtang, i hvis Midte *Skive* befinder sig som en usselig Nød; siden blev de to om Tangen, *Skivehus* havde fat i den ene Flæne, *Krabbesholm* i den anden. Ejerne paa denne sidste Gaard skifter fra *Krabbe* til *Kaas*; det er jo en *Krabbes* Natur at klemme, men heller ikke de *Kaaser* var *Sinker* i *Faget*, hvad vi snart skal høre. — Lige udenfor *Krabbesholm* laa jo den blinkende Fjord og ventede med alle sine Æventyr paa den driftige Mand. Ogsaa de *Skive* Skippere længtes om *Foraaret* efter at komme ud og spytte *Langspyt* ovenpaa *Vinterens* endeløse *Hjemsiden* ved *Mutter* og den osende *Tørveklyne*.

Men Krabbesholms Ejere lagde sig tværs over baade Aa og Havn, saa den sejlene Mand hverken kunde komme hen eller hjem uden at fortrædiges paa det føleligste. End ikke Vejen ned til Vandet kunde befærdes af Byens Folk, uden at Herregaarden passede dem op med vrede Øjne.

I Slutning af det 17. Aarh. sad paa Gaarden *Karen Reebtz* med „tvende Jomfruer“, *Johanne Sophie Kaas* og *Susanne Kaas*; de to sidste søgtes af Regeringen for Skattesnyderier, saa Familien var maaske nødt til at være om sig.

Karen sad Enke efter *Jens Kaas*, der var listet af 1662. I næsten 50 Aar sad Karen tilbage og hersede med den vanskelige Ejendom; dog overlod hun den en halv Snes Aar før sin Død — nemlig 1696 — til Datteren *Johanne Sophie*. Men overfor den lille Kjøbstad derhenne paa Bakken havde de alle, baade Mor og Døtre, det samme Sind, at lægge dens Borgeres Handel og Vandel saa mange Sten i Vejen, som gjørligt var; end ikke Regeringen kunde faa sit Magasinkorn til Stranden, uden at disse Kvindmennesker rejste et Skjersu af den anden Verden. Saadan klager Kornskriveren i Skive, *H. H. Mach*, 3. Febr. 1694 over Karens urimelige Sindlav. Uden videre har hun spærret ham Vejen med Kongens Korn; men Karen maatte skamme sig! Hun ved jo godt, at hvis Skive gjorde Gengjæld, kunde hun ikke komme til sin Gaard hverken fra Øst, Syd eller Vest, naar hendes Trælbønder kommer knæklende med deres Tørve- og Lynglæs fra Ahlheden, eller hvor de nu maa hen og hente det. Altid maa de over Skive Mark, hvis de vil hjem paa en hæderlig Maade. Ligner det saa noget, hvad Fru Karen hitter paa at lave! Hendes Tjenere „kjører mere paa Skive Byes Agerjord Vinter og

Sommer udi 14 Dage end jeg (Mach!) med Kongens Korn og Borgerskabet kjører et helt Aar!“ Lad Karen saa bide Spids paa *den*.

Højmodig har Mach tilbudt at godtgjøre hende den Skade, der sker paa Vejen „og den liden Bro over Møllebækken“; alt uden Resultat. — Vel har tre Borgere givet hende Haandpenge, „formedelst Vilbyrdige Fruens Venskab at nyde ved Handel og Kjøbmandskab“; men det havde de saagu' ikke haft nødtigt!

— Regeringen beder da ogsaa den urimelige Dame om at trække Fiskebensskjorterne lidt til sig og la' Hans Majestæts Korn passere ufornermet, hvis ikke hun vil ha med *den* at bestille.

I værdig Kancellistil lyder det som følger: „— saa haver I (∴ Mach) Eder med dette Aars Skatte-korns Transport at forholde paa samme Maade, som da skede, og her efter Kammeret (∴ Rentekamret) ej videre dermed at bemøje“. — Men tiltrods herfor ser det ikke ud til, at den bekymrede Hr. Mach har faaet sin Kontrapart til at „makke ret“, thi endnu 1699 og lang Tid efter gir Krabbesholms Skov Gjenslyd af det Skjænderi, der pulser ud fra baade Korn- og Tørvevogne. Op over det hele gnældrer Karens Stemme. Skive Borgerskab anklages paa det hæftigste: „De skiber og lossere Korn og andre Varer og optrækker hendes Grund og Ejendom ved Krabbesholm“, saa det er led at se paa. Ja, endnu saa sent som 1710 kvæder Datteren, *Johanne Sophie Kaas*, den samme Vise i en lang, vemodig Klage til Kongen, sigende, „at saasom Vejen fra Skive By og den Amtstue og *Magazin*, som Eders kong. Maj. sammesteds haver til Skive Strand ved Limfjorden, falder over Krabbesholms Hovedgaards Grund og Ejendom og det over en lang Vase og Bro, som jeg

vedligeholder, saa er samme Kjørsel — hende til megen Fortræd for de mange Tusinde Td. Korn, der kjøres her; idelige Reparationer paa Broen og Vasen maa der til. Vasen, som er nogle 1000 Skridt lang, kræver nogle 100 Dagsgjærning aarlig med Sand og Grus dertil at lade føre, og fast hver 4. à 5. Aar maa hun *lade en ny Tømmerbro bekoste opført.*“

Hun kan ikke tro, at det er Kongens Mening, „at jeg Deres Majestæts fattige Undersaat“ skal lide den Skade omsonst. Hun anmoder derfor om, at Amtsstuen maa betale hende 4 Rdlr. af hver Tusind Td. Korn, der kjøres bort.

Stiftamtmand *Fr. Krag* til Stensballegaard, der faar Sagen forelagt, finder dog 4 Rdlr. for meget; nej, hun kan faa 20 Rdlr. *om Aaret*, naar hun saa virkelig reparerer Vejen i rette Tid, baade Vasen og Broen, „og Plankerne ej af onde Folk bortstjæles, som ellers ordinære her i Landet sker“.

„Her i Landet“ vil sige i *hans* Amt. Hvilke mærkelige Tider, hvor man ikke kan ha en Bro staaende, uden at Egnens Folk forgriber sig paa dens Planker!

Frk. *Johanne Sophie* er ikke tilfreds med Amtmandens Forslag, men skriver endnu engang til Kongen (9. Juli 1711). Her taler hun om tvende Brøer, som idelig skal udbedres; hun gir sig ikke. „Thi at min salig Moder, Fru *Karen Reedtz*, ej have begjæret mere end 15 Rdlr. aarlig, betager mig ej min Rettighed at paastaa, hvad billigt er, som hun sig ej kunde forestille den Bekostning, saa stor som den af mig nu maa erfares og udstaas, og Skattekornets Kvantum er steget med det dobbelte siden da. Desforuden er og fornævnte Vase (*Wajs*) formedelst *den lange ved Siden løbende Mølleådam*, der aarligen breder sig videre og videre ud, udi

disse Aaringer baade kostbare og besværlige at vedligeholde. Vejen og Vasen løber kun til Fjorden. Hvad Skive Borgere angaar, da er ingen af dem, som ejer noget Skiberum eller Fartøj, de jo aarligen fornøjer mig af hver Skiberum: 2 Rdl. for deres Kjørsel over min Grund til Fjorden og Ladestedet efter en usvækket Commissarie-Kjendelse af 14. Sept. 1699. Hvilken Commission min Fru Moder var forarsaget underdanigst at begjære for de stedsevarende Disputer med Skive Borgere om samme Rettighed, der har, saalænge Krabbesholm haver standet, altid fulgt dens Ejere.“ 2 Rdl. faar hun af Skive Fartøjer, 2 af fremmede. — 20 Rdl. er altfor lidt, siger hun. „Desforuden Deres Excellence véd mine Vilkaar og Tilstand, at jeg ej er god for at bære den Bekostning i disse besværlige Tider“.

— Tiden skrider. Ingen Afgjørelse. I 1714 har den vanskelige Frue sat „en Lukkelse“ — det vil vel sige: en Bom — for Vejen ned til Stranden; dog skal Kongens Magazin-Korn nok slippe igjennem; hun har forgjæves søgt om Reparationshjælp i talrige Aar. Hun kræver nu Afgift af alle, der losses under hendes Strand, ogsaa de Skippere, der fører Kongens Korn, og betaler de ikke, belægges de med Arrest uden Hensyn til Sejladsens Forsinkelse. Hun søger atter om Reparationshjælp 30. Juli 1714, da hun har sat Broerne i Stand; men jeg har ikke kunnet forfølge Sagen længere. — Johanne Sophie var den stærkeste, da hun jo stod paa Krabbesholms og Privatejendomsrettens faste Strandbred, mens de Skive Borgere, der dukkede sig bag Regeringen og dens Magasinforvalteres brede Rygstykker, var „kommen ud at svømme“ paa den grunde Fjords ofte saa lunefulde Bølger. — Udskibningen af Amtskornet, der jo dannede en væsentlig Del af

Egnens kongelige Skatter, var immer en vanskelig Sag, selv om Vejen ikke spærres af en opbragt og kværlant Adelsdame. Forholdene i saa Henseende tegnes ret tydeligt af Amtsforvalter *Skjærbæk* i en Skrivelse til Regeringen (4. Okt. 1774). Han ynder ingenlunde Tilstandene. For 2 Aar siden blev han Amtsforvalter for at bedre sine Kaar; men Gud naade ham!

Da han i Foraaret 1773 kom til Skive, maatte han ud og søge efter Lejlighed; kunde intet finde, der duede, ud over *Uttrups* — hans Formands — bortsolgte Huse — — „thi da Byen er liden og har meget liden Kornhandel, desuden ikkun faa Familier, som behøver nogen rummelig Vaaning, saa ere og Bygningerne derefter indrettede“.

Saa købte han *Magasinerne* etc. for 3700 Rdl. „Nu maatte jeg være betænkt paa, hvorledes jeg kunde komme istand til at besørge Udskibningen. Foruden et godt Stykke paa denne Bys slette Stenbro maa Kornet kjøres omtrent $\frac{1}{4}$ Mil uden for Byen til Ladepladsen over en slem og dyb Vej, og endda maa kjøres *dermed saa langt ud i Vandet, som Vogn og Heste kan komme*, uden Kornets Bedærelse, af Stranden“.

Ingen i Byen vil ta den Transport, der kun gir 1 Sk. for Tønden, da Heste og Vogn etc. lider altfor meget. Saa maatte han selv købe sig 6 Heste samt Jord til Foder m. m. Men han forarmes og ber om Forflyttelse; thi ellers gaar han til Rotterne.

Ja, saadan laa det lille Skive den Gang og rodede i det baade tillands og tilvands, og en god Slump af dens Vanskæbne kan føres tilbage til Krabbesholm og ikke mindst til den krigslystne Johanne Sophie. — Hun var som sagt en Datter af *Jens Raas* og *Karen Reeøtz* og boede paa Krabbes-

holm indtil 1718, da Gaarden solgtes til Major *Fr. Sehested* til Rydhave. Johanne Sophie var bleven gift med *Frans Juul* til Staarupgaard, en militær Herre, der det meste af sit Liv flakkede om paa fremmede Krigsmarker; en Del opholdt han sig i Frankrig; hverken paa Staarupgaard eller Krabbesholm ser vi ham optræde nogensinde, men han kommer dog hjem for at dø omkring 1711; de havde en 4—5 Børn sammen, der mest opholdt sig hos Moderen paa Krabbesholm. Baade Fru Karen Reedtz og Johanne Sophie havde altid svært ved at faa Skattene betalt, saa de har været „smaat kjørende“. 1673 anføres Folkeholdet (foruden de 2 Jomfruer Johanne Sophie og Susanne Kaas) til 1 Ladefoged, 1 Tærsker, 1 Røgter og 4 Piger; 1687 er det gaaet ned til 2 Piger, og Gaardens Besætning er: en Hoppe og „en Postvognshest“, 4 Øxen, 2 Ungnød og 18 Faar. Ikke noget imponerende Kreaturhold paa saa stor en Gaard! I 1699 hedder det, at Gaarden „tilhører *Fru Sophie Kaases Børn*, hvoraf hun selv efter Testamentet nyder Indkomsten Livstid; er fattig og (kan) ikke højere ansættes end 1 Rdl.“

— Børnenes Far nævnes ikke med et Ord saalidt som gamle Karen. Nogle Aar tidligere havde denne dog laant 300 Rdl. af *Peder Rosenørn* til Tvillum og i Pant givet *Intrup* By. I 1717 melder Skattevæsnet, at *Fru Oberstinde Johanne Sophie Kaas* til Krabbesholm sidder paa Gaarden med en Datter (formodentlig *Birthe Sophie*, gift 1731), 2 Piger, 1 Tjener, 1 Kusk, 1 lugt (∩: lukket) Vogn, af hvilken hun maa gi 20 Rdl. i Skat. Hun ejer bl. a. „4 smaa og ringe Garnsteder i Limfjorden ved Nibe, anslagen for 40 Rdl.“ Gaarden er da forpagtet ud til *Tomas Wilsen*. Hendes Status anføres saaledes: Formue 11,250 Rdl., Gjæld 11,300 Rdl., hvad der absolut maa gi en snavs

Facit. — Aaret efter fortrak hun fra Krabbesholm. Skive Borgere er næppe mødt i Deputation ved hendes Bortrejse; de har ladet sig repræsentere af deres Præst, Tychonius, der blot gav Møde, fordi han var bleven ræd for, at man skulde gaa ham fra med hans Højtidsoffer.

Vi vil her springe hele den stolte Ejerrække over i 18. Aarh. for at slaa ned paa *Hans Rasmussen*, der for 40,000 Rdl. erhverver Krabbesholm 1784. Om de mellemliggende Ejere kan der søges Oplysning andetsteds, bl. a. i *Pastor Dorfs* lille Pjese om Gaarden. — Det hedder om Krabbesholm paa dette Tidspunkt, at det er en Ejendom paa 30 Td. 1 Skp. Htk.; „under samme Taxt øde Mølleskyld: 2 Skp. 2 Alb. Gaarden drives ved Hoveri. Indhegnet tildels inddemmet i en Mark og tvende smaae Lykker“. Mest Diger og Grøfter om Marken, findes og Risgjærder samt Stengjærder; ved Smaa-Lykkerne er iblandede Pile og andre Træer plantede. Omkring Hovedgaardens Lykker findes Vands Afledning af Engene ved en liden Aaes Opgravning, der er Skjel mellem Skivehus' og Krabbesholms Marker“.

„Paa Hovedgaardens Grund findes en liden Skov, bestaaende tildels af Ege, Eske, Elm, Elle og anden Smaaskov, der for nærværende Tid er kun liden i Fremvæxt; dog aarligen nu om Sommeren bliver fredet for Løsgang.

Ved Hovedgaarden findes en liden Humlehaage, anlagt af dansk Sort, af Størrelse omtrent 12 Skp. Jordland. Her agtes indeværende Aar at saae til Prøve 4 Skp. Hørfør, 2 Skp. Hampefrø; saaer og i Marken Kleverfrø.“

Bøndergodset anføres ved nævnte Tid saaledes: 22 Fribønder, 36 Hovbønder, 11 Husmænd med Htk. og 20 jordløse. Krabbesholm ejer i Resen 12 Gaarde,

deraf 1 henlagt til Kapellanen i Skive, desuden 3 Husmænd og 11 jordløse med bare en liden Kaalhave. Ejer desuden *Hagens* og *Ruð Mølle* samt en Gaard i Sjørup. — Endnu 1791 ejer Krabbesholm 18 hele Gaarde med 37 Beboere i Hem, Intrup, Dølby, Resen, Aarbjærg og Hindborg. Det hedder, at Hem udskiftedes 1783, Dølby skal udskiftes 1785, mens Resen endnu (1784) lever i Fællesskab. „Der er ikke holdt nogen Bog over Hoveriets Omgang; Hoveriet plejer at tilsiges ved Ladefogden eller andre af Gaardens Folk, og undertiden tilsiger den ene Bonde den anden enten ved sig selv eller Tjenestefolk“. — Det hedder, at Faarene dør meget paa denne Egn; af Stude har Bønderne ingen, thi „2—3 Aaringer sælger de til Udgifternes Bestridelse“. Paa deres Ejendom *Kongenshus* paa Ahlheden skjærer Ejeren paa egen Regning 72 Læs Hedetørv, men Hoveribønderne henter dem, ligeledes henter de i Ajstrup Hede i Fjends Herred 36 Læs Lyng aarlig. Skotørv faar Gaarden fra en Mose ved *Vester Dojs*; der er ogsaa nogle Agre, der hedder *Øster Dojs*, en anden hedder *Møltofsskar*. Af Navnene paa Gaardens Enge kjendes: *Storeng*, *Dois-* og *Blødeengene*; endelig: *Tagholm*, *Galleng* og *Møleng*; her nævnes ogsaa med Honnør „den saakaldte *Skive store Aa*“ samt *Kielóberg* (i det nordvestlige Hjørne af Krabbesholms Mark, som nu ejes af *Faarkrog*).

Ved Proprietær *Hans Rasmussens* Død 15. Oktbr. 1819*) gik Krabbesholm over til hans tre Børn, *Hans H. Rasmussen*, *Christiane* og *Rasmus Rasmussen*; den sidste var Førstelærer i Skive fra 1816 og Præst i *Haasum-Ramsing* fra 1825 til sin Død 1. Juli 1849. Han var gift med *Anna Elisabeth Dyrberg*, der

*) Hans Kone hed *Elise Cathrine Hansen*.

overlevede ham en Sned Aar. *Christiane* blev gift med *Jens Dalsgaard* og sammen med ham Eneejer af Krabbesholm 1832. *Dalsgaard* sad ved Gaarden lige til sin Død 1870; han skildres som en lav og tæt firskaaren Skikkelse, hvis hvide Haar flød ned over hans Axler. Hans Hustru var næsten bestandig syg, de sidste 15 Aar sengeliggende, men behandles med stor Æmhed af sin ellers ret knastrede Husbond. „En Anekdote, som er betegnende for *Jens Dalsgaards* lune Selvsikkerhed — — behandler Forholdet til Bønderne paa Godset paa den Tid, da disse ved Kjøb af Gaardene efterhaanden udløste sig af Hoveriet. Den sidste Gaard betænkte de sig paa i 10 Aar, stadig i Haab om, at Ejeren skulde blive træt og slaa til billigt. Men deres Forventninger beskjæmmedes Aar efter Aar, idet *Dalsgaard* til Straf for deres Lumskeri lagde 100 Rdl. paa, hver Gang de kom paany. Da de tilsidst indsaa, at der var ikke noget Udkomme, og nødtes til at købe, kom deres endelige Erkjendelse af Manden til at staa dem i 1000 Rdl.“ „Ogsaa legemlig var den gamle *Dalsgaard* en haard Hals; han blev over 84 Aar gammel. Indtil sit 67. Aar havde han endnu ikke mistet en Tand, og den, han fik trukket ud, var én, han havde brudt en Splint af mange Aar tilbage ved under et barbarisk Væddemaal, som han virkelig vandt, at paatage sig at bide et Tretommersøm over!“*)

Dalsgaardene maa ha staaet sig godt med deres Naboer, for da de solgte Gaarden 1871, og Slægtens sidste Ejer, *Hans Dalsgaard*, slog sig ned i Krstrup ved Randers, fik han en Dag overrakt en Sølv-

*) Meddelt af Knud Søeborg i hans Bog om Maleren *Chr. Dalsgaard*.

præsenterbakke med et Prospekt fra Krabbesholm Skov, en Gave fra Skive Kjøbstad som Tak for Adgang til Skoven gennem mange Aar.

Det samme gode Forhold fik ikke Lov til at bestaa under den næste Ejer, Ingeniør *N. C. Fugl*; han var hyppigst paa Krigsfod med Byens unge romantiske Damer, der stjal sig ud i Engen for at plukke hans Hjærtegræs^{*)}. Fugl havde 1871 kjøbt Krabbesholm for 90,000 Rdl.; i 1887 solgte han den til Jægermester *T. R. Rosen* for 177,000 Kr. Efter Faderen, der døde 1898, gik Krabbesholm over til Sønnen *C. C. Kr. Rosen*; under ham stod Krabbesholm i Opløsningens Tegn^{**)}; 1904 frasolgte han 40 Td. Ld. til Andelssanatoriet (indviet 5. Novbr. 1905), og 1906 afhændedes Resten af Jorderne til Udstykning. 1907 solgte et Konsortium Hovedbygningen med Haven og et Stykke Skov til *Højskole*, der har knirket afsted siden under hyppigt skiftende Forstandere. Herregaardsexteriøret er næppe „det indre Liv“ gunstigt; den fordringsfulde Ramme med den sprukne Forgylndning er næppe vel valgt til det beskedne „Billede“. Ved den Art Installeringer vil der altid være noget, der minder om Karl den Tolvtes Støvler; de slubrer hult om andre Ben end Ejerens, og man risikerer at snuble i Sporerne. — Paa Krabbesholm fødtes 30. Okt. 1824 en af dansk Malerkunsts folkeligste Skikkelser: *Christen Dalsgaard*. Hans Billeder maa gaa enhver Sallingbo af nogen Intelligens nær til Hjærte. Han malede omtrent som Blicher skrev en Menneskealder tidligere. Blichers Noveller danner hyppig Grundlaget for denne ærlige, tit saa hjærtetrebne Kunst. Den unge Mand, der vil lære

*) Se „Skive Avis“ 5. Juli 1877.

***) Familienavnet har sat sig en Blomst i Forlystelsesanstalten *Rosenhøj*.

sig at forstaa dansk Male-Kunst, — lad ham begynde med Chr. Dalsgaard; her leves Livet skjønt og gripende; vore Bedsteforældres Liv, mest om Søndagen, men dog ogsaa til Tider i de højeste, dybt tragiske Øjeblikke. Det er meget besynderligt, at denne Herregaardssøn har formaet at blotte saa mange Følelsesstrænge i Bønders og jævne Menneskers Liv. Det tyder paa, at han i sin Ungdom og Barndom har haft en livlig Forbindelse med Bøndernes Hjem i sit nærmeste Nabolag. En Del af sine Typer (f. Ex. *Per Svensk*) har han nok taget paa Kornet ved de brogede Markeder eller paa den lille Bys bevægede Torvedage, som ingen Bonde med Selvagtelse lod gaa forbi. I Chr. Dalsgaards som i en anden Skive-Malers *Hans Smiøths* Kunst slumrer der Side om Side med den skønneste Farveglæde en Kulturhistorie af enestaaende Rang, som især Skiveegnen burde vide at paaskjønne. — Det er saa fattigt at skrive om Billeder, som kun nogle faa uden den tilfældige Ejer har Adgang til at se. Sportspræstationer og Idræt og Regatta og Ringridning, og hvad det hedder altsammen, er al Ære værd; men hvad om en energisk og driftig Mand engang kunde udvirke, at Hovedbillederne i Chr. Dalsgaards skønne og ædle Kunst blev forevist denne Egns Folk i Krabbesholms Højskolesal, — jeg synes, det maatte tage Luven fra alt det øvrige, saafremt der da til den Tid endnu er nogen Agtelse for andet end Film og Foxrot.*)

Er end Maleren Dalsgaard det store Navn, som faar den Besøgende til at standse et Øjeblik foran

*) Chr. Dalsgaard naaede en høj Alder, han døde 11. Febr. 1907. Han var 1858 bleven gift med *Marie Hansen*, en Datter af Byskriver *Morten Hansen i Skive*. Hun døde først 1917.

Krabbesholms Porte for at kaste et beundrende og taknemligt Blik hen over dens røde Flanker og de sirlige, spidshattede Taarne, saa er der endnu et Navn til, som rinder én i Hu, naar Tilfældet har ført én hen ad den Kant, det er Blichers „*Laang Margreth*“. Hende har Sagnet faaet anbragt i en af Taarnenes ikke altfor propre Fangehuller; hvad siger den kritiske Historiker nu til det? Lad os foretage en rask Undersøgelse. — — Da jeg 1902—03 gjorde energiske Forstudier til mit Værk om St. Blicher, var alle, jeg spurgte, gjennemgaaende af den Mening, at *Laang Margreth* var en Sagnskikkelse, som næppe nogensinde havde existeret. Jeg fik imidlertid Autoriteternes Tilladelse til at foreta Undersøgelser i det forlængst nedlagte *Viborg Tugthus*es Arkiv, der laa opmagasineret i en pegmørk Celle i *Christianshavns Kvindefængsel* (siden er det gaaet til *Viborg Landsarkiv*); jeg husker endnu, hvor mit Hjærte bankede af Forskerglæde den Dag, da jeg paa dette tungsindige Sted ved det sparsomme Dagslys, der pinte sig gennem Cellens Jærnvindue, stavede mig til Navnet *Lange Margrethe* i en af de tilstøvede og skidne Dokumentpakker, der var betroet i mine Hænder og ligesom lugtede ramt af gammel Brøde. Her faldt al Romantik til Jorden for den sikre juridiske Vished, at den frygtede, næsten diaboliske Taterkvind, som Blicher har tegnet hende bl. a. i „Fjorten Dage i Jylland“, var en ret gemen Betlerske, der bar det grundskikkelige Navn *Anna Margrethe Sørensdatter* (født 1718, død i Viborg Tugthus 1794). Gjennem disse Papirer lod det sig ogsaa godtgjøre, at *Laang Greth* ufrivilligt havde haft sit Logis i Krabbesholms Fængselshjælder.

Lange Grethe havde stolpret Vestjylland rundt i over 50 Aar og født 14 Børn uden nogensinde at

eje hverken Hus eller Hjem, da hun en Dag i 1774 første Gang i sit Liv falder i Politiets Klør. Det gik saaledes til: Hun og hele hendes lange Hale af Sønner og Svigersønner — en Kjæltringbande paa godt en halv Snes Individuer — havde grasseret i Omegnen af *Sjørup*. Her havde hendes Mand, *Chr. Nellik*, og en af Sønnerne, en borttrømt Soldat, *Peder Thisted*, søgt ind til en Skrædderpige, der med det Onde eller Gode havde overladt dem 2—3 Potter Brændevin; som rimeligt var, satte det dem i høj Stemning, saa de søgte ind i Gaardene og opførte sig anmassende. Især gik det ud over *Chr. Jussen* i *Sjørup*; han fortæller, at da han Søndag Morgen (16. Okt. 1774) sad og spiste sin Davre sammen med sine Folk, kom to Kjæltring-Tøser ind i hans Stue og spurgte, om han ikke trængte til lidt Glarmesterarbejde. — Nej, han gjorde ikke! Børnene fik en „Alms“ og gik, men hen over Middag kom Soldaten Peder Thisted og krævede Brændevin. Kræn Jussen syarede studs, at vel havde han Brændevin til ærlige Folk, men ikke til Kjæltringer og Landstrygere. Da løftede Peder Næven og raabte: „Din Hund, din Kanalje! Hit med Brændevin eller ogsaa 10 Rdl.“ Jussen, der laa i Sengen, bad Fyren om at holde sig paa Maatten og pakke sig ud af hans Hus; men Taterdrengen blev end mere opirret, overøste Jussen med Skjældsord og bandte, at „Djævelen skulde bryde hans Sjæl, hvis ikke han kom med Brændevin!“ Jussen kom nu ud af Sengen og hen i Bænkroggen; men Kjæltringen fulgte efter, greb Jussen i Halskluden, saa han maatte raabe Gevalt. Nu kom ogsaa Laang Grethes Mand — Nelliken — ind og gjorde det samme Forlangende om Brændevin. Heldigvis var en velvillig Glarmester kommen ind i Stuen; han hjalp Jussen med at hive Kjæltringerne

paa Porten og fik „Hunden slaaet ud i sin Lænke“. Saaledes var det første Slag tabt for Rakkerne, men Grethe og hendes Slæng gik straks i Gang med at planlægge et nyt. Nu kom hele Banden stormende ind i Gaarden, hvor de bombarderede Vinduerne med Kjæppe og Kampesten, saa adskillige Ruder smadredes; Laang Grethe og hendes Stodder brølte i Kor med Sønnen, at Kræn Jussen nok skulde faa en Ulykke, selv om de saa skulde passe ham op i 8 Dage og Nætter, „og kunde de ikke træffe paa hans egen Person, skulde det ske paa Hus og Gaard“. Noget efter var et Par af Kvinderne kommen ned til *Vittrup* og havde pralet af, saadan som de havde skamfuted Kræn Jussen, bl. a. havde de med et Stykke Træ slaaet ham ikolde i hans egen Mødding.

Nu gik *Vittrup*manden Jens Jensen tilligemed *Peder Wormstrup* og en Mand fra Laanum udenfor Gaarden og saa da, at Banden laa bagved *Vittrup* Lade, og *Peder Thisted*, Soldaten „i de røde Klæder“, forstillede sig som død. *Peder Wormstrup* fra Egebjærg sa', de skulde staa op og pakke sig bort fra Gaarden, og i det samme gav han Soldaten et Ræk af sin Kjæp over Laarene; „saa fik denne strax Liv“, rejste sig som en Hugorm paa Halen og hvæsedede til *Peder Wormstrup*, at nu skulde han miste sit Liv for hans Haand! Men det blev dog ved Truslen; hans Komplot hindrede det udædiske Forsæt, og kort efter sluntede hele Banden af vestpaa, hvor de samme Nat traf deres Skæbne. Den opirrede Kræn Jussen forfulgte dem nemlig sammen med nogle andre haandfaste Sjørup Mænd; han fandt Faderen, Kræn Nellik, med et Par af Ungerne i *Bregendal*; Laang Greth selv og hendes voldsomme Søn, Soldaten i den røde Trøje, indhentede de i *Fly* By, hvor de anholdtes af Kræn Jussen og hans Hjælpere. De har

sikkert lagt Daller til dem af et godt Næne! Gjen-
nem en Menneskealder eller mere havde denne
Taterkvind og hendes Slæng redet denne Egn som
en Mare. Som de opførte sig her i Sjørup, var de
efter Traditionerne gaaet tilværks overalt. Her løb
Bægeret endelig over. — Paa den anden Side: hvad
skulde Staklerne egentlig gjøre; Fattigforsørgelse
eksisterede ikke; de havde da kun Valget mellem at
trygle eller dø af Sult; Taterne var Menneskesam-
fundets Rotter; og de fik saamænd ogsaa Rotternes
Løn. — Naa, Kræn Jussen har sikkert kraanet højt,
da han havde bastet og bundet Hedens Rædsel; thi
det var Laang Greth. Han førte sin Fangst til
Krabbesholm; i og for sig en mærkelig Ting, da
Fangerne var tagne i Fjends Herreds Jurisdiktion.
Men den Slags tog man ikke saa nøje i de Tider.
Fjends Herreds Thing laa Pokker i Vold helt oppe
øst for *Krogsgaard*; 2—3 stive Mil fra Fly. Desuden
havde hverken *Fjends Herred* eller *Skive By* det
Hul, de vel kunde hæle en Fange i, saa ikke han
løb bort samme Nat. Saa bankede de paa Herre-
mandens Port her i Krabbesholm og blev indladt,
under hvilke Ceremonier vides ikke. Dog hedder
det udtrykkeligt, at Krabbesholm-Manden afkrævede
Skive By Mandskab til Vagthold, *da Arresten er
alt for skrøbelig til saa farlige Fanger*. — Det var
Synd, at det ikke var faldet i Chr. Dalsgaards Lod
at male det Billede fra sit Fædrehjem: den mørke
og sludfulde Oktobernat, da *Grev Trampe* med Silke-
nathuen ned om Ørerne aabner sit Sovkammervindue
og spørger, hvem det er, der raaber saa, og hvad
det er for en Fange, de har imellem sig; Svaret: det
er „Laang Greth“ og hendes Bande! Lygteskjæret
over de røde Taarne. Lygteskjæret over Taterkvinden
med den krogede Næse og de vilde Øjne, før den

tunge Plankedør med et natligt Skrald falder i paa hendes Hæle! Ikke sandt, et romantisk Motiv for en Maler i Blichers Format.

Altsaa *har* Laang Margreth siddet som en lænket Tigerkat i Krabbesholms slimede Fangehul, før hun derfra til Hedebondens Beroligelse skikkedes ind i *Viborghus*.



Paa Grætrup gamle Kirkebakke.

Af *Jeppe Aakjær.*

Det er jo en bekjendt Sag, at der en Gang har ligget en Kirke i *Grætrup* By paa en Bakke ikke saa farlig langt fra „æ Østerfywr“. Men det er næsten 400 Aar siden; endda lever Mindet om samme gamle Kirke, og forleden, da jeg besøgte Pladsen, tog jeg en rød Munkesten paa dens Grund. Jeg skal nu fortælle det lidet, der vides om samme forsvundne Kirke og dens fattige Tjenere.

Grætrup Kirke har jo nok haft samme Alder som de fleste andre Salling-Kirker, saa den nu har ligget væltet ligesaa længe, som den tidligere har staaet. Det blev Reformationsstormene, der hvirvlede den mod Jorden. Dens Skæbnetime bestemtes ved et Brev fra Christian d. 3je, som 22. Juli 1552 befaler, „at *Grettruppe Sogn (!) i Harre Herred*“ skal danne et Sogn med Junget, hvis Kirke Sognefolkene i Grætrup skal søge og give Tiende og Offer til; fremdeles befaler Kongen, at den nedbrudte Grætrup Kirke med dens Sten, Tømmer, Klokker og andet skal bruges til Junget Kirkes Bygning og Forbedring. Kongen støtter sig til *Herman Skeel* til Jungetgaard, der har bevist overfor hans Majestæt, „at Grætrup

Kirke er funderet af Junget Sogn, og Bispen i Viborg forsikrer, at de to Sogne „for Armod's Skyld“ ikke begge kunde underholde deres Sognepræster tilbørlig, hvorfor man har „fundet samme tvende Sogne udi én at være“, og dette er bleven godkjendt af *Erik Krabbe* til Bustrup og *Knud Gyldenstjerne* til Tim, der begge har Gods i Grætrup Sogn.

Man studser lidt ved at se Navnet *Gyldenstjerne* bragt i Forbindelse ogsaa med denne Kirkes Tilintetgjørelse. Folk vil erindre, at Sagnet alle Dage har huseret med en Knud Gyldenstjerne, der skal ha ladet nedbryde den gamle Kirke i *Trandum*, som faldt for Brækjærnet bare to Aar efter den i Grætrup. Men Gyldenstjerne havde ikke det ringeste med Trandum Kirke at skaffe; den nedbrødes af *Iver Juul* til Stubbergaard; her er da nok foregaaet en Tanke-snoning, saaledes at Salling har maattet udlaane *sin* Kirkeskjænder til Ginding Herred, hvor der først kommer en Knud Gyldenstjerne paa Tronen 75 Aar efter, at Alterlysene *var* blæst ud i Trandum Kirke. Sagnenes Veje er dunkle — som Drømme. — Men vi vender tilbage til Grætrup Kirkebakke. Her gik man altsaa i Gang med at efterkomme den strænge Konges Ordre. Hvor meget af Materialierne, der virkelig kom Junget Kirke tilgode, er ikke godt at sige. Kirkeforskere har ikke været saa heldige at kunne sige det; derimod er det ikke saa svært at faa Øje paa adskillige Kirkekvadre rundt om i Sallings Herregaarde, bl. a. — *Krabbesholm*. — Ved Siden af Kirken lidt til Nordøst laa Præstegaarden (nu en Bondegaard). Hvad maa ikke Præsten ha tænkt, da de lige for Øjnene af ham begyndte at nedrive hans Kirke! Han flygtede da ogsaa skynd-somt andre Steder hen, men nye ulykkelige fulgte i

hans Sted; thi Kirken rev man ned, men Præstegaarden lod man staa, tiltrods for at Hovedsognet — Grættrup — blev lagt til Junget, hvor der baade var Præst og Præstegaard i Forvejen. Men Tise var den Gang Annex til Grættrup; her laa der en Annexpræstegaard; nu vilde man ha fundet det rimeligt, at Præsten i Grættrup havde trukket sine Telt-pæle op og var flyttet til Tise, men saa simpelt løstes ikke Problemerne i gamle Dage; der maatte gaa Aarhundreder, før dette Flyt lod sig realisere, og „Præsten i Grættrup“ maatte i samme Tid kjøre gjennem fremmed Sogn for at naa sin egen eneste Kirke.

Paa disse Præstekvaler skal vi ofre nogle Ord.

Den første Præst i Grættrup, vi hører om, er en „Hr. Jachob“. Da han 1524 prajes for nogle Penge af Regeringen, svarer han, at dem har han ved Gud betalt til *Jens Hvas* (ham paa Kaas). Om Jakobs nærmeste Efterfølger paa Stolen faar vi lidt at vide i en kommende Retsstrid om den ludfattige Grættrup Præsts Annexgaarde. Saaledes hedder det i et Tingsvidne om *den*, han havde i Sønder Tise:

„*Jens Hørgbech*, Foged til Nørre Herreds Ting, Niels Pedersen, Hedegaard, *Jep Melsen**) i Børsting osv. . . . gjøre vitterlig, at 1559 Dagen efter Francisca Dag var skikket Hr. *Niels Mogensen*, Sognepræst til Tise og Grættrup Kirker, 24 Dannemænd — deriblandt Jep Nielsen i Brokholm, Niels Jepsen samme-steds, Chr. Mikkelsen i Hegnet, Jep Andersen i Torp, Chr. Jensen i Brokholm, Niels Poulsen i Skov, Niels Christensen i *Gaardet* osv. — de kan mindes, at ihvertfald i de sidste 60 Aar har den Gaard i S.

*) Navnet *Melsen* er saa gammelt her i Salling, at én af Munkene i Grinderslev Kloster 1529 bar dette Navn.

Tise, som Chr. Skrædder og Chr. Hendriksen nu — 1559 — bor i, tilhørt Præsten i Grættrup og Tise, og er samme Gaard den rette Præstegaard.

Et andet Tingsvidne fra 1584 med Navne som *Jens Melsen*, Børstinggaard, og *Chr. Villadsen* i *Kilskov*, Kirkevæрге for Tise Kirke, meddeler, at det „dennem vitterligt er, at Hr. *Peder Thomsen**) , som boede i Grættrup i den Præstegaard, som Hr. *Chr. Christensen* nu — 1584 — iboer, var Sognepræst til Tise og Grættrup Kirker (førend Grættrup Kirke blev nederbrøt) en Tid lang, og siden flytted fra dem og over til Himmerland til Farsø Sogn (som Kapellan). Desligeste var ogsaa Hr. *Chr. Sommer* en Tid lang deres Sognepræst og boede ogsaa i denne Præstegaard i Grættrup og flyttede ogsaa fra den og fik Junget og Thorum Sogne igjen. Niels Mogensen var deres Sognepræst i 5 Aar og fik saa Jebjærg-Lyby. Saadan flyttede de stadig bort fra Grættrup . . . „fordi dennem syntes, at de ikke kunde have deres tilbørlige Næring og Underholdning af samme Sogne. Udi lige Maade var Hr. *Søren Ibsen*, som nu bor i Roslev, kaldet og skulde ha været deres Sognepræst i fornævnte *Sogne* Tise og Grættrup, den Tid Hr. *Peder Thomsen* flytted fra dem (ca. 1543); men den Tid han spurgte, at der var en ringe Bjering til Præstegaarden . . . og var et ringe Kald, drog

*) Maa ikke forveksles med Hr. *Peder Thomsen* i Torum, der kunde kaldes Sallinglands Hans Tausen, da han her i flere Aar var den drivende Kraft i Reformationsværket. Skal som ung studerende ha boet i Luthers Hus. Blev 1537 Biskop i Børglum, hvor han tidligere som Munk havde været Vidne til de brøsiges Børglumbispers, Niels Stygges og Stygge Krumpens ryggesløse Færd. Kunde som Bisp ikke komme ud af det med Klostræts Munke; blev atter alm. Præst og døde omkr. 1560.

han fra dem igjen og vilde ikke være deres Sognepræst — men strøg hjem igjen til Latinskolen i Viborg, hvor han var Hører. — Og Peder Thomsens Søn, Thomas Pedersen, Præst i Blære, attesterer paa sin afdøde Faders Vegne, at den Præstegaard der i Grættstrup var saa møj en ring' Gaard, „der laa paa en Strandbakke“. Ogsaa Chr. Sommer, der rendte sin Vej (ca. 1544) undskylder sig med de Ord: „Fordi samme Sogne var arme, og Renten var ganske ringe, og Gaarden ligger paa en Strandbakke, og der var en ganske ringe Bjering til den, saa kunde jeg ikke ha min Næring og Underholdning der, som mig syntes — saa flyttede jeg derfra og finge Junget og Torum Sogne igjen“.

— Se, her kom vi jo til mange Præster, først *Jakob* (1524), saa følger: *Peder Thomsen* (1543), *Søren Ibsen* (1544), *Chr. Sommer* (1552), *Niels Mogensen* (1559) og *Chr. Christensen* (1598). Saa følger *Iver Galschiøt* (1602), *Chr. Poulsen* († 1648), *Jens Chr. Gammelgaard* († 1659), *Morten Thøgersen Holst* († 1694), *Ulrik Christensen Blichfeld* († 1710), *Morten Jensen Basse* († 1718), *Hans Andersen Høyer* († 1744), *Mikkel Hansen Holm* († 1774), *Johan Høyer Delman Thomsen Hopp* († 1791), *Sivert Sivertsen* (1799), *Jens Paludan Müller* (1801), *Jørgen Wedel* († 1806) og endelig *Lars Tange Hjerm* (1824), under hvem Tise Kald 12. Maj 1824 forenedes med Grinderslev*). — Disse gode Præster har jo nok haft deres Sindsbevægelser, skjønt det er saa lidt, vi ved om dem. En — *Iver Galschiøt* — dør i det store Pestaar 1602, en anden

*) *Anm.*: Det omtumlede lille Præstekald gik dog ikke godt i Spænd med Grinderslev; 1864 besluttedes det at skille dem ad, Skilsmissen tog dog 20 Aar, saa først 11. Juni 1884 blev det paany Tise tilladt at leve i enlig Stand.

— *Jens Gammelgaard* -- det Aar, da Svensken forlader Landet, 1659. Ingen af dem er næppe gaaet Ram forbi — saalidt som deres Sognebørn. Midt under Svenskefejden skriver Gammelgaard: Grættstrup er en meget ringe og forarmet By, hvor de fattige Mænd har en meget ringe Avl. Han nævner aldrig sine Sognebørn uden under Benævnelsen: „disse fattige Mænd“. Det samme Omkvæd har Visen hele dette Aarhundrede ud: I Grættstrup som Tise lutter fattige Bønder med ravende Gaarde, Halvparten øde; mange maa betle sig Føden for hver Mands Dør. Dette er Frugten af det 17. Aarhundredes endeløse Krige.

I 1596 forærede Kongen Tise Præst det Sognets Kongetiende. Præsten fortæller det med Triumf i Stemmen (1666): „Jeg *Morten Thøgersen*, uværdig Sognepræst til Tise Sogn, nyder af kgl. Naade deraf Præstetiende og en Præsteresidensgaard i Grættstrup By samt en Annexpræstegaard, liggende i S. Tise By . . . Nyder endnu Kongetiende for Kaldets Ringheds Skyld.“

Om Tise Kirke melder han (1674):

„ . . . Tise Kirke er ikke nu, ej heller nogen Tid haver været under *jure patronatus* . . . Kirken er hel brøstfædig, som paakjendes, naar det regner eller sner. Gud give, vores Velærværdige Hr. Biskop vilde for Guds Skyld være os behjælpelige, at vi maatte faa Kirkens Klokke hjem. Kommer her Ufred paa, det Gud naadeligen afvende! saa frygter jeg, vi nyder den aldrig mere til Kirken. Nu er der nogle Penge samlet til at betale Omstøbningen; faar vi ikke Klokken, saa kræver enhver sine Penge, og da vil (de) ikke vorde saa lette at bekomme hos Bonden igjen.“

I 1670 faar Præsten og hans Sognebørn en Indkvartering, som de næppe har skjøttet stort om: den

adelige Frue *Helle Gyldenstjerne*, Enke efter *Niels Parsberg* til Restrup, slaar sig ned paa *Bundgaard* og kræver meget brydsk Plads udvist for sig og sine i Tise lille Kirke. Hverken Præst eller Menighed er meget oplagte til at rømme Plads. Ved slige Lejligheder plejer de gemene at blive fejede som med en Rislime hen i Kirkens skumleste Kroge. Tiden trækker ud. Naadigfruen bliver vred og skriver i Øst og Vest, snart til Bispen, snart til Stiftamtmanden:

— 22. November 1670 var man mødt i Kirken. Sognepræsten Morten Thøgersen og en Del af Sognets Beboere for at udpege hendes Plads, „hvor der efter lang Ventilation og anden unødig Gjenstridighed baade af Præsten og Sognemændene aldeles intet blev gjort derved“, hvorfor hun nu beder de høje Herrer om deres Assistance, „at jeg som en gammel bedaget Quinde maatte faa et lidet belejligt Sted udi fornævnte Kirke at søge. I Synderlighed efterdi at Kirke-Ordinansen samt andre Forordninger tillader, at hvor Adelsfolk udi Sognet boer, skal de have Rang og Ære for nogle Bønder. Til med boer der ingen Adelsfolk eller andre Proprietærer der udi Sognet, som udi ringeste Maade derimod kan prætere eller imod sige.“

Præsten faar Ordre til at efterkomme hendes Forlangende; Herredsprovsten maa møde og udlægge den høje Dame saa megen Plads — i to Stolesæder — „at hun kan lade gjøre som hun paa sin egen Bekostning vil forfærdige en Pannelforstykke og Bagstykke til samme Stole og saa vid, at hun bequemmeligen kan have hendes Sæde baade udie Sørgestand, som allerede, og som samme tvende Stole at beholde for sig og sine alene. Siden skal I tage Sognepræsten, Hr. Morten Thøgersen til Eder, at dele de

andre øvrige Stole mellem Sognefolkene, at hver Gaard bekommer sine Stolestade og Husmændene deres Stolestader igjen udi de andre Stole, eftersom der ere Stole nok til Sognets egne Folk.“

Saa fik gamle Helle da sin Bag til Sæde, og hun flyttede sig ikke, før Døden flyttede hende 1687. I 1681 rykkede hendes Søn *Werner Parsberg* ind paa Eskjær, saa de Parsberger satte deres Præg — ikke altid for det gode — paa store Dele af Øst-salling.

Den 21. Oktober 1707 brændte Thise Præstegaard med al Avl og Bohave. Gaarden bestod af 5 Huse, „paa hvis Opbyggelse Præsten — *Blichfeld* — havde sat alle hans Midler“, saa han var geraadet i stor Nød med Kone og „sex umyndige smaa Børn“. Kongen gir Tilladelse til, at der ydes ham 1 Rdl. af hver Kirke i Stiftet til Gaardens Gjenopbyggelse. Tise Præst blev dog stadig ved at bo i Grættrup, hvad vi bl. a. ser af Bispen *Søren Lintrops Visitatsbog*; han besøgte Kirken i Thise 1722, da *Hans Andersen Høyer* var Præst. Bispen noterer følgende: „Den 15. Juli, var Onsdagen, visiterede jeg i Thisse Kirke, efter at jeg havde logeret i *Gretterup* Præstegaard om Natten, som NB. paa en meget usædvanlig Maade ligger i *Jungeø Sogn*. Ungdommen var ikke ilde funderet i deres Kristendom, omendskjønt der ej mange af de Gamle var tilstede. Patronesse til Kirken er Fru Sehested til Jungedgaard. Kirken var maadelig vedligeholdt udvortes saavel som indvortes, foruden at der, saavel som paa flere Steder i Salling, manglede Skriftestol, hvorfor de brugte Degnestolen. Paa Taarnet og Kirkemuren manglede Udspækning, Blyet paa Kirken kunde vel og behøve her og der nogen Reparation. Kirkestolernes Døre laa aldeles ny forfærdigede og var ikke

hængt for Stolene, siden Kirken var kjøbt af Kongen“ (1712*).

Præsten *Hans Høyer* var født paa Østergaard 1693. En Gang bedrev han den Genistreg at præke ustandselig i 48 Timer over Texten: „Omvender Eder, thi Himmeriges Rige er kommet nær“. Men denne Kraftpræstation slog Manden ihjæl; han døde forholdsvis ung 1744. Ligesom sine Formænd boede han i Grætrup og opgav 1743 sit Kalds Indtægter til 149 Rdl. 3 Mk. Hans Formue stod til 400 Rdl., ret usædvanligt for Datidspræster. Af Tjenestefolk havde han 2 Karle og 2 Piger.

Som sidste Bemærkning om Kirkens Tjenere skal meddeles den Udtalelse, at „den Præst i Grætrup, som konfirmerede Peder Gammels Bedstemor, laa skindød i tre Dage“. — Hvis her sigtes til *Lars Tange Hjerm* — og andre kan der ikke godt være Tale om — saa er han til Forskjel fra Høyer kommen ualmindelig heldig fra det, for han kom til Durup og sad der i 10 Aar, før „rehle han død“, 1834.

Hvad Tise Kirke angaar, da er den jo nævnt flere Gange ovenfor. I 1694 blev den underkastet en stor Reparation, bl. a. fik Taarnet nye Hvælvinger. Hvordan det gik Præsten — Morten Thøgersen her overfor — om han fik *Klokken* hjem, kan ikke siges; den nuværende bærer Aarstallet 1788.

Paa Nordsiden af Kirken ses Shibets 3 gamle nu tilmurede Vinduer, ligesom to oprindelig rundbuede Portaler findes mod Nord og Syd. Taarnet bærer Aarstallet 1787 og Bogstaverne A. Q. og M. R., hvad der betyder *Anders Quistgaard* til Jungetgaard

*) I det store Pragtværk: „*Sallinglands Kirker*“, 2. Afd. (1893), hedder det S. 11 om Tise: „Stolestaderne have ret karakteristiske Endestykker, vistnok fra det 18. Aarh.“ — Bispens Meddelelse ophæver nu enhver Tvivl.

(født 1755, † 1806) og hans Hustru *Mette Ring* (f. 1763, † 1837). — Prækestolen er fra 1603 og af Eg. Den nuværende Altertavle er malet af *Constantin Hansen* 1876 („Kristus velsigner de smaa Børn“), men „Danske Atlas“ (1768) fortæller om den gamle, at paa den stod „tvende adelige Vaabener, og paa Siderne af Alteret *Steen Billes* og *Mette Sehesteds* Vaabener“. Der tilføjes: „Paa et Pulpitur nede i Kirken under Taarnet ses *Parsbergs* og *Gylønstjernes* Vaaben med denne Inskription: „Anno 1683 haver ærlige og velbyrdige Frue *Helle Gylønstjerne* salig Niels *Parsbergs* til Restrup bekostet med sine egne Penge dette Pulpitud for sig og sine Arvinger“. — Og vi ved jo forlængst Sammenhængen. Ogsaa paa to Alterstager af Malm vil vi finde adelige Navne og dito Vaabner, nemlig I. L. og S. P. og Aarstallet 1621, det vil sige *Iver Lykke* til Eskjær († 1652) og hans Hustru *Sophie Parsberg*, begge begravede i *Grinderslev* Kirke; deres Søn var forøvrigt den *Waldemar* eller *Wolmer Lykke*, som der gaar saamange Krøniker om.

Men vi skal endnu dvæle lidt ved den gamle forstyrrede Kirketomt i Grætrup. — Kort efter den kgl. Ordre af 1552 er Kirken jo nok bleven lagt mod Jorden; to Hundrede Aar efter (1768) kan „*Danske Atlas*“ fortælle, at man „endnu ser Rudera (∴ Ruiner) af Gretterup Kirke, og Bønderne bærer endnu et Slags Ærbødighed for Kirkegaarden, ved det de ikke graver paa den“.

For den Ærbødighed bør Nutidens Ejere i Grætrup ikke roses. Pladsen, hvorpaa Kirken stod, er forlængst taget ind til Dyrkning. I 1875 skriver en Besøgende: „Kirkegaarden har ligget udyrket indtil de seneste Aar“. Efter hvad man fortalte mig paa

Stedet, har Tomten saavel som Kirkegaarden dog været dyrket lige siden Udskiftningstiden.

Af Pladsens daværende Ejer, *Anders Quistgaard* til Jungetgaard, blev den lagt sammen med Ejendommen *Frøsang*, fra hvilken den kun adskiltes mod Syd ved en dyb Dal. Til nævnte Ejendom hører den den Dag i Dag. Jeg talte med en gammel Mand og hans Hustru, der havde siddet som Ejere af *Frøsang* i 44 Aar og i al den Tid dyrket Kirkepladsen sammen med den øvrige Mark. Deres Formænd var *Lars Vammen*, som endnu lever, *Per Fisker*, *Mikkel Mosegaard*. Den sidste skal ha faaet Ejendommen af Jungetgaards Ejer. Han brød mange Sten op af Grunden, røde Munkesten, som nu sidder i det velopbyggede *Frøgangs Huslænger*. En af Ejerne havde engang aabnet en Grusgrav op mod Kirkebakken, men da der nu fremkom en Hoben Menneskeben, indstillede han Arbejdet; dem vilde han ikke ha kjørt ud paa Landevejen.

Da den Mand, som nu ejer Pladsen, vilde ha Kort over Kirketomten, raadede Sagføreren ham derfra, det var jo ikke fornødent, da ingen kunde gjøre ham Retten stridig. Paa mit Spørgsmaal til den gamle Ejer, der havde siddet der i 44 Aar, om han aldrig havde opløjet noget af Interesse, svarede han: nej, ingenting. Det synes mærkeligt. — Da Lærer *Strandgaard* fra Selde i 1875 besøgte Stedet, fortalte Beboerne, at det „sandsynligvis er Overdelen af Døbefonten fra denne Kirke, der findes paa Jungetgaard, og ligeledes Alterstagerne, der var hos en Husmand i Junget, og Messingdøbefadet, der var i en Gaard i Selde, men nu — 1875 — er opkjøbt og findes sammesteds som Funten. Stenene af Kirkegaardsdiget findes for en Del i Havediget Syd for Kirkepladsen“ (∴ *Frøsang*). — Saalangt *Strandgaard*.

Om dette Dige fortæller en Kone, som 1924 var 84 Aar gl., at da hun som 12-aarig Tøs (∴ ca. 1852) passede Faar i Grætrup, stod endnu noget tilbage af det gamle Kirkegaardsdige, saa Dyrkningen har ikke været saa altudslettende som længere op mod Nutiden*).

Vi gaar op paa den gamle Kirkebakke, hvor den nedbrudte Kirke har haft sin Plads paa det nordøstre Hjørne. Et Bøsseskud mod Nordøst ligger endnu den gamle Præstegaard paa „Strandbakken“, hvis Armod engang var saa haarrejsende, at Præsterne, naar de saa den, samlede Kjolerne op og rendte som for selve den Slemme; en enkelt — Peder Thomsen — fandt sig ikke tryk, før han var havnet ovre paa den anden Side af Limfjorden. Nu ser samme Gaard jo ligefrem venlig ud og er formodentlig en ganske god Gaard. Og der til Syd ligger *Frøsang*. Et herligt Navn, fuldt af Aftenstemning. Hvor de sangglade Dyrs Kvækken maa kunne tone her en stille Kvæld med den dybe Dal som Sangbund. Og hvor det maa ha lydt, den Gang Kirken endnu stod høj paa sin Bakke! Især naar Fuldmaanen gik op over Fjorden og al Menneskenes Forkrænkelighed. Ingen middelalderlig Salmesang kunde lyde mere betagende end Frøsangens kastet forstærket tilbage under den vide Nathimmel fra maanebelyste, højtrestede Kirkevægge. — Hvilken herlig Udsigt her oppefra over

*) Det var en Antagelse, at den nedbrudte Kirkes Klokke staar den Dag i Dag paa Eskjær, hvor den har gjort Tjeneste som Madklokke. Paa Klokkens Side staar paa Latin: *Benedictum sit nomen Domini*. — Lawerentz Strahlborn me fudit. Lubeciae. 1726. ∴ Lovet være Herrens Navn. — Laurids Strahlborn støbte mig 1726. — Dette Tal er jo nok til at smadre den hele Tradition. Der har desuden engang været et Bedekapel paa Eskjær.

den blaa Fjord og den fjærne Kysts rene Linjer! De gamle valgte med et sikkert Instinkt, ikke mindst naar de byggede deres Gudshuse. Men allevegne er Nutiden efter dem med Brækjærnet. Der spredes Møg, hvor Alterbordet bar sin viede Kalk, og Harven forskubber de splintrede Benrester af vore katolske Forfædre.

Jeg kunde ha undt Østsalling denne Kirketomt uforstyrret, saadan som den kjendtes i det 18. Aarh., da den gamle Geograf priste dens Bønders Ærbødighed for Mindet. Ude paa Trandum Kirkebakke laa Kirketomten urørt, lige til den nye Kirke skød op i Begyndelsen af Halvfemserne, og jeg gik som Dreng aldrig forbi dens mosgroede Kvadre, uden at Fantasien kom i Bevægelse. — To Skjæpper Land signet af Ærbødighed og Mindeglæde — mon det ikke nok i Længden skulde hævde sig mod nok saa rig en Afgrøde! — Men den, der føler, at jeg har Ret i disse Betragtninger, han kunde maaske sætte sig i Bevægelse for at faa opsporet, hvor de gamle Kirkesager er bleven af, som i sin Tid opbevaredes paa Jungetgaard. For det vilde jo være en Fryd at faa dem katalogiseret paa vort historiske Musæum.

Siden dette skreves, har jeg modtaget et Par Breve om *den gamle Døbefont*; det ene fortæller følgende: „Min Mor har fortalt mig, at Grættrup Kirkes Døbefont i hendes Barndom stod hos Sognefogden *Karl Jensen i Mogenstrup*, men Gaardens nuværende Ejer, *Peter Pedersen*, solgte den for 25 Kr. til Lærer *Chr. N. Krogh i Tøndering*, der altid var paa Færde for at opstøve alt, hvad der fandtes af gammelt og mærkeligt her i Salling; især var han ivrig for at faa vore Kjæmpehøje prydet med National-

musæets Fredningssten.“ — Fra bedste Kilde har jeg faaet bekræftet, at dette Brev i det væsentligste er vel underrettet; dog var Prisen ikke 25, men 75 Kr. Den sidste Kilde fortæller, at Lærer Krogh „havde faaet opsnuset, at der i en Gaard i Mogenstrup fandtes en Døbefont. Hvorlænge den havde været tilhuse der i Gaarden, vidste Ejeren ikke. En gammel Aftægtsmand, der havde levet der i Gaarden i mange Aar, hævdede, at den havde staaet i Kirken i Grætrup. Nu brugtes den til at samle Svineæde i. Det var en almindelig Granitkumme uden særskilt Fad. I den ene Side var udhugget et Andreaskors.“

Brevet slutter med at meddele, at nu er den gamle Døbefont paa *vort Nationalmusæum i København*. Og et bedre Sted kunde vi jo ikke ønske den hen. Det vil dog maaske glæde Beboerne i Grætrup at vide, at deres gamle Døbefont fra Aar 1552 endnu er i Behold.

Men jeg spurgte jo ogsaa om andre Smaating fra samme gamle Kirke, og ildnet af det Held, der hidtil har fulgt mig, minder jeg om, at de Kirkesager, som Lærer Strandgaard forefandt paa Jungetgaard i 1875, var: foruden Døbefonten (som altsaa nu er funden), *et Messingdøbefad* og *to Alterstager*. Da Slægten *Quistgaard* uddøde paa Jungetgaard, og denne kjøbtes af A. Gjedde (1876); er nævnte Gjenstande vel kommen paa Auktionsbordet. Men hvem siger, hvor de er havnet? — De to Alterstager skal jo i Begyndelsen af Halvfjerdserne ha tilhørt en Husmand i Junget.



Kalkede Grave.

Af *Jeppe Aakjær.*

For mig har *Daugbjerg* og *Mønsted* altid været Æventyrriger, fyldte af Skjønhed og Mindets Skatte. Er det, fordi jeg ved, at min Slægt her har alle sine Rødder? Baade paa fædrene og mødrene Side stammer jeg fra *Daugbjerg*, men i Midten af 18. Aarhundrede indvandrede Fars Slægt fra *Mønsted*, hvor den kan følges næsten helt op til Reformationen som Kalkbrydere og Kalkkjørere. Jeg tror, det er uomtvisteligt, at Kalken, denne underfulde Stenart med sine hvide Æventyr baade over og under Jorden, har sat uudslettelige Mærker i mit Sind; ihvertfald har jeg altid været glad ved at træde paa dens Grund. Hvor finder man et Udsigtspunkt, der i ædel Storhed kan maale sig med *Daugbjerg-øaas*, og jeg, som har set Alverdens Domkirker, har ingen fundet, der i gribende Vælde kunde maale sig med dette Naturens Tempel, der i *Mønsted* skyder sig ind under den høje Bakke og der forgrener sig i talrige dunkle „Kover“, saa ingen ægyptisk Kongegrav kan rumme mere Mystik.

Vi jager som Taaber mod fjærne og fremmede opreklamerede „Vidundere“, men har aldrig set *Mønsted Kalkværker*. Gjem Du kun *Rübenthal* og *den*

blaa Grotte, ja, selve *Vesuv*, til Du har været i Mønsted Kalkbrud; det er ihvertfald den naturlige Vej, at du først gaar til vor hjemlige Skjønhed og faar dit Sind aabnet for Herligheden paa Hjemmets Grund, saa faar du et naturligt Maal, selv om det kun er en Tommestok, for de fjærne Egenes Vidundere. Men mon det ikke er ret sjældent, at f. Ex. vore Skolelærere fører deres Børn den Vej ud? Efter mine Erfaringer føres Børnene hyppigst til Byerne, hvor de gaar og faar ømme Tæer i Solheden og gnasker sig Skrotten fuld af Bismarcksklumper, og det bliver hyppigt Turens Hovedresultat.

Nej, lad os gi vore Børn — og Lærerne med — Penge til en Rutebil og sende dem med en Pakke Smørrebrød ud i den store Natur. Byen og dens Biograftheater finder de nok uden *vor* Hjælp. — Er Daugbjærgdaas ikke som skabt til Tumbleplads for en kaad og løssluppen Skoleungdom. Alle Puslinger inde i Bjærget vilde klukke af Glæde ved slige Sommerbesøg. Og hvad vilde ikke et opvakt Barn lære i én eneste Time ved sammen med en forstandig Lærer at gaa under de vældige Hvælvinger i Mønsted eller Daugbjærg Kalkgruber!

Nu foregaar Bruddet af Kalken jo ganske rationelt og vist temmelig farefrit, men i Fortiden var det ingenlunde sjældent, at det primitive Arbejde i Jordens Indre krævede en Mands Liv. Jeg skal nævne et Par af de kjendteste Exempler, begge fra Mønsted, som der er gaaet Sagn om gjennem Tiderne.

Lad os først høre, hvad gamle *Evald Tang Kristensen* ved om Tingene^{*)}; han siger: „Der var to Piger, der blev i en Kalkgrav ved *Bryrup*. De to Piger og saa en Kone, de kom om Morgenen og

^{*)} *Det jydske Almueliv*. (I „Livet uden Døre“) 5. Afd. S. 118.

skulde til at bære Bleger op. Men Graven saa saa sær ud, og der var saa mange Revner i den. „Ja, det maa vel ikke betyde noget“, siger Konen, og de kommer da ned i Graven, især Pigerne, for de var jo æfor af. Da Konen var kommen Halvvejen ned, saa raaber hun: „I skal stræbe at komme tilbage, Graven skrider sammen“. Havde hun endda ikke gjort det, saa havde de vel ikke bleven kvalt, men nu kommer de rendende hen imod Indgangen, og saa skrider den i det samme. Konen kommer fra det, men de sølle Piger de bliver der. Hun kommer nu rendende hjem og fortæller, hvordan det har sig. En Karl kommer saa paa Ryggen af en Hest og op til Præsten i Daugbjærg og faar hverken Kaskjet eller nogenting paa, for der skulde jo Folk ud at kaste dem ud, og det var Skikken den Gang, at de altid søgte til Præsten . . . Præsten springer ud og siger: „Hvad Ulykke er der sket, min gode Mand, du kommer her uden Lue og alting“.

Ja, der var to Piger begravet, Bryrups Grav var skredet sammen, og det var jo om at faa Hjælp til at kaste Pigerne ud. Saa blev der bojet Folk, og de kastede i tre Dage, alle dem, der kunde komme til, og skiftedes til Arbejdet. Da de naede derind, stod Pigerne ret op og havde om hinanden, og Jorden var skreden ned rundt om dem fra alle Sider. Man mente jo, at man skulde ha fundet dem i Live, derfor gik det saa flugs paa, men de var kommen for nær til Indgangen, og døde var de.“ Saa slutter Fortælleren — Petrine Kristiansen fra Mollerup —: „Den Grav er ikke bleven brugt i min Knæjttid, saa det er en gammel Historie“. — Og det har Petrine Ret i, Begivenheden er næsten halvanden Hundrede Aar gammel, og derfor har ogsaa Enkelthederne forskudt sig en hel Del. *Mønsted Kirkebog* for 1779

melder den nøgne Sandhed*), som udviser, at ogsaa den „gamle Kone“ kvaltes; hun kan altsaa ikke ha ført og refereret den Samtale med de ulykkelige Piger, som Sagnet har opbevaret.

Kirkebogen melder: „20. Juni 1779 begravedes (paa Mønsted Kirkegaard) 1) *Johanne Pedersdatter* — (Chr. Mølgaards Enke i Mønsted), 55 Aar gammel. 2) *Ingeborg Pedersdatter* — Datter af Peder Johansen i Mønsted, 20 Aar gl., 3) *Maren Thomasdatter* — sal. Thomas Jacobsens Datter i Krogsgaard, 19 Aar gl. NB.: Alle tre paa éngang kvalte i en Kalkgrav i Bryrup.“ Det er Kirkebogens tunge og uomstødelige Fyndsprag. Noget mere faar vi at vide i Datidens Presse.

„Viborg Samler“ for 1779 (Nr. 200) fremstiller Ulykken saaledes: „Ved *Bryrupgaard* i Mønsted Sogn skete dette den 9. Juni (nævnte Aar), at efter at Gaardens Beboere og Medinteresserede, 8 i Tal**), havde i 22 Uger ved 30—36 Mennesker daglig, ladet kaste en ny Kalkgrav, og de nu var kommen saa vidt, at Kalken kunde faaes, skred en Del af den løse Sand pludselig ned og kvalte 3 Mennesker, én gammel Kone og 2 Piger, som alle var nederst i Graven for at opbære den udhugne Kalkmaterie. Efter 5 Dages Kasten af mange Mennesker ere de døde nu fundne, af hvilke den ene Pige, som fandtes liggende nederst i Graven, var knust fast (næsten) paa hvert Lem, Halsen omdrejet og overalt ynkelig tilredt.“

Se, det afviger jo ikke saa lidt fra det gamle Sagn.

Endnu skal jeg fortælle om en senere Grubeulykke fra Mønsted; den hændte en halvhundrede

*) Daugbjerg Præst var den Gang *Bagge Christensen Friis*, en Herremandssøn fra *Lundgaard*.

**) Man var altid flere i et *Kalklaug*.

Aar senere. — Naar jeg som Dreng færdedes med de jævnaldrende Slægtninger paa de kuplede Kalkbakker omkring Daugbjærg, holdt disse Gavtyve af at fylde én med rystende Fabler om Folk, der havde færdedes her som nu vi, men pludselig var sunken „lig nied under lot Laag“ for aldrig at komme op mere. Naar de endelig havde faaet én til at gyse, trøstedes man med, at det „war manne Or sind“. Men der var engang en Mand i Mønsted; han sank i Jorden, baade han og hans Heste, for aldrig at se Dagens Lys mer; „det war baade sikker og sand“. Da jeg blev ældre, læste jeg det samme i Bøgerne; men ingen kunde tidsfæste Begivenheden. Nu kan jeg selv gjøre det. — En ung Student, *Johan Jakob Rink*, der gjæstede disse Egne i 1838, fortæller i sin paa Tysk affattede Dagbog om en Plovmand i Mønsted, som „for nogle Aar siden“ bedede med sine Heste paa de udhulede Kalkbakker, men pludselig sank 20 Alen ned i Jorden, hvorfra han 3 Døgn efter gravedes frem som Lig^{*)}. — Den, der fortæller Tildragelsen mest udførlig, er dog Lærer *Isak Jensen* i sine Erindringer om det „gamle Mønsted“ (i *Skivebogens* første Bind, 1909. S. 59):

„— En Sommerdag havde en Mand — *Niels Kirkegaard* — tøjret sine Heste paa Marken, han havde derude, og lagt sig til Hvile for at faa sig et lille Blund, medens de græssede, og inden de skulde rokkes afsted; han var i Morgenstunden kommen hjem fra en Kalkrejse og trængte til Søvn og Hvile . . . Han maa vel være falden i Søvn, da Jorden sank under ham. Maaske bevirkedes dette ved, at Hestene gik og trampede eller løb omkring i Tøjrlaget tæt ved ham. Omsider savnede man ham,

*) Se *Skivebogen* 1915, S. 103.

søgte efter ham og opdagede snart, at en tragtførmig Fordybning havde dannet sig nær ved Hestene, og man var saa ikke i Tvivl om, hvorledes det var gaaet Manden, og hvor han var bleven af“. — Ogsaa her fattes Tidsfæstelsen. Men ogsaa den er bevaret i *Mønsted Kirkebog*. Heri hedder det: „Den 24. Maj 1830 døde *Peder Andersen Kirkegaard*, Gaardmand i Mønsted, 51 Aar gammel, blev begravet 2. Pinse-dag [3: 31. Maj]“. Præsten har gjort denne Bemærkning: „Sank lige ned i Jorden og kvaltes“.

Tar vi nu Stedets Avis for os, vil vi se, at Begivenheden er bleven ikke saa lidt forvansket gennem de mellemliggende 80 Aar. Det hedder i *Viborg Samler* for 27. Maj 1830 saaledes:

„I Mandags Middag vilde Gaardmand *Peder Kirkegaard* af Mønsted lægge sig paa Marken at sove i en lille Jordfordybning i Nærheden af et Kalkbrud; men pludseligen sank Jorden. Nogle i Nærheden værende Personer hørte ham skrigе om Hjælp; men i et Nu var han forsvunden. Forgjæves kastede man straks efter ham; men først Tirsdag Aften fandt man hans Liig.“

„Randers Avis“ for 22. Juni s. A. har dog faaet opnuset en Del mere; nævnte Blad fortæller:

„Følgende nærmere Omstændigheder ved den ulykkelige Tildragelse i Mønsted ere blevne Redactionen fra Vennehaand meddelte: *Arbejderne i Kalkgruberne* vare gangne op for at sove Middags-søvn. To Mænd laae tæt ved hverandre, men den Ene gik noget bort, da endeel Menneskers Spectakel i Nærheden forstyrrede hans Søvn. Kort efter hører han den Tilbageblevne raabe om Hjælp. Han og flere Andre ile til, seer Manden nedsunken i Jorden til Armhullerne og ere ham paa faa Skridt nær, da han forsvinder, saa at sige, mellem Hænderne paa

dem. De høre ham stønne under Jorden, hente deres Værktøj og kaste. De ere ham saa nær, at de endog see Pullen af hans Hat — da synker han atter et Par Alen dybere. Saaledes ere de flere Gange nær ved at gribe ham; men hver Gang synker han igjen og vaander sig i Smerte og Dødsangest.

Efter 36 Timers Forløb er det først muligt at faae hans Liig, der nu fandtes 15 Alen under Jorden. — For endeel Aar siden hændtes det der i Nærheden, at et Par Heste løbe løbsk, bleve skilte ved Vognen, og — styrtede begge paa eengang ned i Jorden. Man hørte dem to Dage og Nætter pruste og gispe i Dybet, men kunde ikke naae dem; — de ligge der endnu.“

Det vil heraf ses, for det første, at Manden hed *Per* og ikke *Niels*; at han var én af Arbejderne i Kalkgraven, og at Hestene slet ikke kom hans Historie ved, men omkom ved en Hændelse, der laa flere Aar forud for *Peder Kirkegaards Død*.

Af Skifteprotokollen fremgaar det, at *Peder Kirkegaard* boede i *Annexpræstegaarden* i Mønsted; hans Hustru hed *Marie Jensdatter*, og deres Børn var ved Faderens Død: *Bodil*, 21 Aar, *Anders*, 14 Aar, *Jens*, 6 Aar, og *Jacob*, 2 Aar.

Evangelie-Ordet: „Kalkede Grave“ er jo en poetisk Omskrivning for Falskhed og Svig.

Som vist ved de anførte Exempler har disse der i Mønsted til Tider gjort sig fortjent til den samme Betegnelse.



En forfulgt Degn.

Af *Jeppe Aakjær.*

I det 18. Aarhundrede optraadte der her paa Skiveegnen en Del Falskmøntnere og hyppigst udè paa Bondelandet. Aar 1703 blev der saaledes indledet Retsforfølgning mod to Fæstebønder, *Chr. Madsen* og *Jens Jensen Grande*, begge fra *Nandrup*. Den sidste slap dog med Forskrækkelsen; men Chr. Madsen sad stygt i Klemme hos Herredsfoged Povel Fabricius, „formedelst han har handlet med onde Penge, hvilke han selv med Kvægsølv haver oversmurt“. Det hele indskrænker sig til 2 Sletdalere, 1 Otteskilling og 2 Toskillingsstykker, som han har narret i en Enkekone, efter at han selv var blevet narret med de samme Mønter. Men den var ikke gunstig for Chr. Madsen, og Herredsfogden saa sig i den Nødvendighed at dømme ham til *at miste sin Haand*. Bagefter gik han dog i Forbøn for Stymperen hos Kongen, saa Chr. Madsen slap med en Maanedes Vandogbrød.

Næste Tilfælde er af mere alvorlig Natur. Sagen ser da ud til at være epidemisk. *Degnen Mogens Knudsen Hopp* for *Jebjærg-Lyby* og to andre Personer, *Nicolaj Høeg* og *Poul Jensen Ejskjær*, er 14. Januar 1767 anklagede for en lignende Brøde.

Degnen er flygtet over Hals og Hoved, hvad der nok var klogt af ham. Det er bevist, at han har haft med falske Penge at gjøre og har gjort Forsøg paa at gi dem ud; de skal være lavede 1765. Møntstempet er dog ikke fundet. Men paa Indicier dømmes Degnen til — om han findes i Live — at miste *Ære*, *Haand* og Boested. De to andre gaar fri.

Samme Aar er det galt fat med Skoleholder *Jens Iversen* i N. *Resen* og Skrædderen Chr. Poulsen sammesteds. De har lavet Penge og snydt dem i Folk baade her og der; sidst gik det ud over en enfoldig Kjælderpige hos *Madam Brøndum* i Skive, hvor de to Gavtyve havde taget sig en Hybenkradser i Julemarkedet 1766. Ogsaa de har set sig Hav til at komme over „den lange Bro“, før den straffende Retfærdighed kan faa sit Sværd af Skeden og Dommen forkyndt med alle dens Snirkler og Sving. Den lod ellers intet tilbage i Tydelighed. Den forbryderske Skoleholder dømmes til, hvor han træffes, at faa Hovedet afhugget ved Sværd. Skrædderen kan ha fire Maaneder i Viborg Tugthus!

Fire—fem Aar efter bryder Smitten ud i Fjends Herred. Et Par enfoldige Koner i *Sønder Feldingbjerg* staar en August Morgen 1771 af deres Seng og storker til Viborg med en Haandfuld Smaamynt i en Snip af Forklædet. Otte 24 Skillingsstykker og en halv Snes 10 Skillinger var hele Kapitalen; Mønterne bar i høj Grad Præg af at være hjemmegjort Arbejde; som Dommeren udtaler: „Pengene er i sig selv saa ilde dannede, at ingen uden sær enfoldige derved kan bedrages“. *Bodil* og *Maren* kaster sig dristigt ind i Handelen paa Viborg Hjultorv, mens de vikled op for Pengeknuden. Den første Mønt havde næppe glimtet i Solen — saa sad de i Saxen. Flæbende maatte de gaa til Bekjendelse, at deres

Mænd, *Erik Jensen* og *Niels Kvols*, selv havde lavet Pengene. Ogsaa de flygter, men paagribes, aflægger fuld Tilstaaelse og dømmes — Mændene til sex, Konerne til to Aar i det gjæstfri *Viborg Tugthus*, der var indrettet for det samme en tredive Aar tidligere.

Det er rimeligt, at disse stadig opdukkende Gjentagelsestilfælde havde gjort den stedlige Øvrighed noget nervøs, saa baade den og Befolkningen saa Falskmøntnere allevegne. Saaledes var Mistanken ogsaa bleven rettet mod Degnen i *Hjerk-Harre*, *Christen Nicolaj Hjarðemaal*, en Mand, som Sladderen alle Dage har tumlet meget med, og som den uretfærdige Eftertid endnu vedbliver at tillægge Skjælmsstykker, som han absolut er uskyldig i. Han var sikkert en letsindig Krabat, der aldrig kunde faa sine Penge til at strække til; men hvor mange Degne i Datiden kunde *det*? Og hvor let kom de ikke i Bagstand med den usle Løn, man bød dem for deres Gjærning! Hjarðemaal var altid i Gjæld; men andre Forbrydelser er der ikke bleven ham overbevist, saalangt Sallings Justitsprotokol rækker. Men Angive-riets Djævel, repræsenteret ved Navnet *L. Bundgaard* (om virkeligt eller fingeret kan nu ikke afgjøres) havde sat Ondt for Manden hos hans Overordnede, Biskop Rottbøl, og en Sommerdag — 29. Juli — 1780 Kl. 6 $\frac{1}{2}$ Eftermiddag ser man en Vogn i stiv Fart kjøre op for Degneboligen i Over-Hjerk. Vognen har knap naaet Døren, før tre Mand springer ned og spærrer enhver Udgang. De tre selvbudne Gjæster er Herredsfoged *Ole Selmer*, der møder med al „Rettens Middel“; i hans Kjølvand følger Sognefogden *Jens Jensen* fra Bajlum og Gaardmand *Jens Christensen* af Hjerk. De tar nu hele Huset i Besiddelse, sætter bl. a. Krogen for Pigernes Kammer,

saa de er indespærrede, og nedsætter saa, hvad de kalder en *Gjæsteret* i Degnens egen Stue. Først har de dog gennemrodet Huset i hver en Krog for at hitte Pengestempler og falske Penge; de finder kun nogle To- og Treskillingsstykker i et lille Skab samt enkelte 24 Skillinger og andre Smaamønter „i *Pigens Kriðehus*“. Ellers intet. Dog jo! Endnu en Mønt, der vakte deres højeste Interesse: En 24 Skilling „af Kobber eller anden Materie“. Paa dens ene Side var en „Løbe“ (∩: Løve) eller det norske Vaaben af 1773, paa dens anden Side Christian den 7des Navnestemp; i Kanten „var nogle Hakker“. Den gik længe rundt mellem de tre Vismænd for omsider at tages under Rettens Segl! — Degnen havde imidlertid været en stum og ikke saa lidt forbavset Tilskuer ved de tre Herrers febrilske Adfærd. Nu begynder Forhøret. Hjørdemaal oplyser, at han er født i Torum Degnebolig for 32 Aar siden; har været gift med Karen Nielsdatter Hopp i 6 Aar og Degn i Hjerk i 10. I Huset hos sig har han, foruden Konen, sin egen Mor, Dorthe Nielsdatter, 2 Smaa-børn og 2 Tjenestepiger. Herredsfogdens Insinuationer hagler ned omkring ham.

Han har jo besvangret to Kvinder i sit Ægteskab „og kjøbt gevorben Soldatere til at tage sig Skylden paa“. Degnen afviser Beskyldningen med Haan.

Om han da ikke skylder Bønderne Penge? — Jo, det gaar han ikke fra.

Om han ikke i Pant har tilkastet dem en Haandfuld Messingpenge?

Nej, Messing lod de sig nok ikke nøje med! Han har saamænd givet dem gyldigt Pant i adskilligt Sølvtoj, der endnu staar uindløst.

Snak! siger Herredsfogden. Han har jo givet dem Penge af Messing, som han vilde ha *skulde tages*

for Dukater! Degnen protesterer paa det heftigste. Han har aldrig haft andre Messingpenge i sit Væрге end dem, „der kaldes *Slentringer*“, og som han af Galanterikræmmere har kjøbt til sine Børn at lege med.

Naa saadan! Da har han da pantsat af sit Hartkorn til *tre* Personer?

Han har pantsat nogle Smaalodder til dem „og havde han til hver af dem udstedt en Panteobligation efter *Søren Mathiasens Regnebog*, nemlig de bag i samme findende Formularer . . . da han ikke forstaar at skrive anderledes“. Men han har kun givet Pant, saa langt det strakte.

Men Herredsfoged Selmer gir endnu ikke op. „Hvorledes har han turdet understaa sig at lade sig bruge til Spaamand og ved saadan Lejlighed forventt sit Maal, sit Navn, sine Klæder, alt for at bedrage sin Næste?“

Degnen svarer hertil „naale“, at sommetider gik han i sine sorte Klæder og sommetider i de kulørte, som det kunde falde, og det var ikke altid, naar han var ude at rejse, at han paa Folks Spørgsmaal vilde sige dem sit Navn . . .

Men nu sætter Selmer sin største Trumf i Bordet og siger brat: Kom saa frem med *det Pengestempel*, som du jo dog er i Besiddelse af! — Skillingen med „Løben“ bliver nu hugget i Bordskiven: „Hvormed havde han lavet den?“

Den havde *han* aldeles ikke lavet, men den havde Anders Knudsens Kone givet ham til Børnene, „da den ikke duede“.

„Hvordan var han kommen saadan i Gjæld?“

Ja, hvordan kommer man i Gjæld! Han havde bygget til Degneboligen, havde megen fattig Familie at sørge for (bl. a. sin Mor). I de sidste 6 Aar skal Renten alene nok ha taget sine 70 Rdl. aarlig fra ham.

Saa kaldes andre Vidner ind. *Anders Knudsens Kone* maa frem og svare til Galskillingen med den fordægtige „Løbe“. — Jo, det er, som Degnen siger, den har *hun* givet ham, og hun har faaet den stukket ud i St. Hansmarked i Holstebro for noget Lærred. — Der røg Selmers stærkeste Indicium! Saa maa Degnekonen frem og svare paa et delikat Spørgsmaal, om Manden holder Kjærester. Konen forsvarer sin Mand paa det ivrigste. „Det maa være nogen, der snakker saadan, fordi de ikke har andet at snakke om!“

Herredsfogden ser helt betuttet ud og gir Ordre til at ta Krogen fra Pigeammerdøren, saa de to Kirstener kan komme frem, men de véd aldrig en Hak, og det er næppe med deres gode Vilje, at Herredsfogden er kommen i deres Kridhus.

Saa bliver Sognefogden sendt rundt til Bysens Mænd, at de kan vidne i Sagen; han kommer tilbage med de fire paaalideligste, som er Anders Andersen, Niels Sørensen, Svenning Iversen og Mogens Sørensen. De vidner, at hvad deres Degn angaar, som de nu har haft i 10 Aar, saa véd hverken de eller nogen i Menigheden andet at sige om ham end det, som godt er, og det saavel i Tjenesten som udenfor den. Til alle de Beskyldninger, som Herredsfogden gjorde dem fortrolig med, svarer de fire kun dette ene: Det kender vi ikke noget til her i Hjerkl!

Efter dette maatte Slaget mod Hjardemaal anses for tabt; men Selmer søger dog at dække Retræten med endnu nogle Spørgsmaal til Hovedmanden: „Kjender han L. Bundgaard?“

Nej, Hjardemaal kjender ham ikke, heller „ved han af, at et saadant Menneske er til“. Men for en 9 Uger siden blev Degnen kaldt op til Pastor *Arrøe*, og der sad Provsten, og de forhørte ham, omtrent

som han i Dag er bleven forhørt . . . Naa, jaja! det vil Herredsfogden ikke opholde sin Tid efter. Forhøret udsættes og bliver aldrig mere optaget paa den Basis.

Selmer er der ganske vist igen 15. August 1780, men det er for at pante for 124 Rdl. med Renter. Hjardemaal kan ikke betale, saa gjerne han end vil. Til Udlæg anviser han bl. a. et Fuglebur, et Snørliv til et Fruentimmer, 4 Dukker „af Kride og Papegoje“ 1 Brændevinsglas, 4 Høns med deres Kok — saa smækker Herredsfogden sin Protokol i og opgiver yderligere at besøge den insolvente Degn i Hjerk.

Sagen slutes i Kancelliet 23. September 1780 uden mindste Mén for Hjardemaal. I Skrivelsen til Bispen maa man indrømme, at her er ikke Skygge af Bevis mod Degnen. „Men imidlertid kan man dog ikke undlade herved tjenstlig at anmode Dem at ville have Indseende med bemeldte Degns Forhold“.

Det skulde man tro, at Bispen maatte ha med alle sine Degne.

Naar Eftertiden lige op til vore Dage er — i Lighed med Sladderer i Hjardemaals egen Tid — bleven ved at fastholde Degnens Skyld, er det sikkert, fordi han er bleven forvevlet med sine forbryderske Kolleger i Datiden, Degnen Hop i Lyby var jo overbevist om Falskmøntneri og flygtede for at unddrage sig Straffen*); men jeg véd ikke af, at Hjardemaal flygter; han kan i hvert Fald ingen Aarsag ha til at flygte for Beskyldningen: falske Dukater; thi i den Sag staar han jo komplet frikjendt. Et Aar efter at denne Sag er sluttet. sidder han endnu som Degn i

*) Hjardemaal var gift med en Hop, hvad ogsaa kan ha virket i hans Disfavør.

Hjerk, frygtelig forgjældet som altid, pint og torteret af Kreditorer og deres Sagførere. 27. Oktober 1781 er det Fuldmægtigen paa Krabbesholm, *Henrich Møller*, som mørkner hans Døre og kræver Udlæg for 200 Rdl., som han skylder Jens Villadsen i Frammerslev. Hjardemaal gjør en selvopgivende Haandbevægelse mod Vuggen. Skriv den! Og der er jo Kakkelovnen — skriv løs! Nej, det er sandt, den tilhører jo Skolen! Saa maa vi blive ved Vuggen. Men Degnens Børn har næppe slumret i Guldvugge som Tycho Brahe. — Sagføreren raser, Konen flæber, Degnen skjæver til Siden og snyder Næse.

Men hvor er Sengklæderne, brøler Fuldmægtigen. Degnen, Konen, Folkene — for Pokker, de maa vel ha *noget* at ligge i. „Fortæret af Ildebrand!“ snøvler Degnen. Men nu kommer Bymændene til Døren. De holder stadig med deres Degn. Juristen finder det raadeligst at fortrække. Han standser paa Tærskelen, kaster et skulende Blik tilbage mod Degnen og siger: Er Kreditorerne ikke stillet tilfreds inden sex Uger fra denne Dag, da skal Hjardemaal „aftjene samme (∴ Gjælden) med Kroppen“.

Hvis den stakkels Degn nu er flygtet fra Embedet, er det altsaa af Skræk for Gjældsføngslet, men ingenlunde for Tugthuset; thi han var maaske let-sindig, men forbryderisk var han næppe. Hans Løn var 16 Rdl. aarlig, som han sjældent fik allesammen. Var det da underligt, om han sad i Knokkeldom? Hans Smædere har endog beskyldt ham for at ha sat Ild paa sin Degnebolig. Men hvad Fordel skulde han dog ha af det? Brandforsikringer for Bygninger paa Landet kom først med det Aar 1792. Tror nogen, at en Brandkasse vilde ulejlige sig med noget som de Rønner, der gjorde det ud for Landsbyskoler i de Dage?

Og Løsøreforsikringen, som Hjørdemaal vel især skulde ha draget Fordel af i Ildebrandstilstælde, kom endda *langt* senere.

Degnen Hjørdemaals fattige Historie er da et nyt Bevis for Sladderens Tilbøjelighed til „for Smed at rette Bager“, en Metode, der langt fra er skrinlagt med det 18. Aarhundrede.



Fra det gamle Stubbergaard.

Af *Jeppe Aakjær.*

Det jyske Landskab er i vore Dage underkastet de forunderligste Omkalfatringer, men det Stykke *Hjelm Heide*, der ligger mellem *Karup Aa* og *Sevel By*, eller snævrere begrænset: *Stubbergaard's Sø*, har dog bevaret flere af de Træk, der gjorde den til en af de æventyrligste Pletter i mit Barndoms Land. Aa, hvor var det herligt saadan en Foraarsdag at drive ud med Faareflokken, hvis Pels lugtede surt i den friske Morgendug!

Den uindkastede sandede Vej med de dybe Hjulspor førte i Slyng forbi de lave, lerklinede Gaarde. Det gik træls, saa man havde god Tid til at ta Udsynet med sig. Hvert Øjeblik maatte man standse for at hælde Sandet af sine Træsko; de spæde, nyslikkede Lam gik og stanklede og kunde ikke følge med Moderen, hun vendte sig om og brægede, saa det klang igjen imod de lave Gaardlænger.

Vejen steg fra Aadalen imod *Kaphøje*, hvor Lærkehøgen sad og spejdede fra Generalstabens Bavnesten, nu lettede han og fløj med lurende Vingeslag ind over Herredet, hvor smaa rædde Fugle trak Hovedet ned i Hætten og klynkede rundt om i Agerfurerne,

mens Røverens Skygge gled hen over den duggede Faaresvingel.

Men naar man havde faaet sin Flok drevet helt op paa Højderne omkring *Kistel-Bak* og vendte sig mod Vest, hvilket Panorama laa da ikke for ens Blik! Den Dag i Dag kan det Syn faa mit Hjærte til at banke. Jeg har staaet ved Neapel og set over Golfen til Sorrent. Naturligvis er dette Landskab mærkeligere, men det svøbte sig ikke saadan som Barndommens ind til mit Hjærte. Jeg gik Verden rundt og ledte efter Skjønhed, og jeg fandt intet, der i Inderlighed, i Ømhed og Æventyrglans kunde maale sig med det, jeg gik ud fra.

Lad nu dit Blik følge mit her fra min Udkigsbavn paa den største af min Barndoms Høje: Forrest ligger de fattige Agre som et stort graat Tæppe, hvor hvide Flintesten glaner op af det fjorgamle Græs, som Vinterstormen har kjæmmet med sin Strigle. Saa kommer Karup Aa. Blink i Blink, helt ind under Skive By. Den standser Foden, men ikke Blikket. Dit Øje glider videre mod Vest ind over den store brune Hedeflade, som Hedeselskabet her og der flænses i med sløve Plovjern. Dets Ugjærninger ligger dog for det meste skjult i en blaa Dis, som elve-slører alle Ting, der stræber mod Højden, og faar *Djeld* Banker helt ved Horisonten til at blaane, som var det en Bjærgkjæde i det skjønneste Apenniner-Landskab. Det er sikkert *Runnesmose* og Søerne omkring *Stubbergaard*, der ejer al den koglende Magt og formaar at opsætte saa betagende Kulisser. Ude mod Nordvest rejser sig *Sahl* Kirke som en vældig, graanet Grenader, der strammer Knæhaserne og ser milelangt ud over Limfjorden. Intet kan maale sig i Hvidhed med en gammel velkalket Landsbykirke, der i den tidlige Foraarssol fra sin høje Aas

spejder hen over alt Kravlet. Hvor hjemligt og hjært gjør den os ikke dette lave Land, hvor Lærken synger over stenede Agre, mens Fjerskyerne melder om, at det endnu fryser om Nætterne!

Men jeg vilde føre Dem hen til det gamle Stubbergaard, der ligger slængt paa Søskrænten som en udtraadt Sko, og som befolkede min Barnefantasi med denne mystiske Blanding af Sagn og Historie, der altid har haft en betagende Magt over det menneskelige Sind. — Der kom med Vestenvinden og den ridende Blæst saa mange Sagn til os i Dalen, indsvøbt i en Duft af svedende Pors og Revlingbrum. Og altid var jo Aaen imellem; saa kunde vi ikke ret komme over og undersøge selv, hvorfor vi maatte ta det altsammen paa Tro og Love.

Men en Dag fik jeg min Gang paa Arkiverne og de store Biblioteker, og da opdagede jeg jo, at Sagnene, som jeg havde gysét for som Barn, ikke alle var saa paalidelige, om end der var en Kjærne af Sandhed i dem alle. Hvad der saa var sandt, det var det, jeg skulde prøve paa at sige Dem her i denne Artikel.

Der er nu først den store Hede, der strækker sig lige fra Flyndersø Mølle mod Nord til Holstebro-Viborg Landevej mod Syd, den vi kalder *Hjelm* Hede; et Sagn fortæller, at den er opkaldt efter en Kong *Hjelm*, og noget er der vistnok om det. I et gammelt Dokument fra 1163 nævnes der en *Skorri* fra Daugbjerg og en *Helm* fra Thubbetorp; men Thubbetorp er sikkert en Skrivefejl for *Stubbetorp*; og saadan hed i den allerældste Tid Stubbergaard eller Stubberkloster. *Torp* i Enden af Navnet fortæller os bare, at det er en Udflytterby, formodentlig fra Sevel. *Helm* har da nok været en Jorddrot i Stubbetorp (der senere blev til Stubberkloster og

senest til Stubbergaard); den golde, men saa skjøne og ejendommelige *Hjelmhede* har da ogsaa hørt til *hans* Besiddelser, som den senere hørte til Stubbergaards.

Men Hedens største Æventyr laa dog mit Barn-domshjem endnu nærmere, nemlig paa den høje Engbakke i *Trandum Kirkegaard*, der hvor den nye, rødstenede Kirke rejste sig som en Fugl Fønix af sin Aske engang i Halvfemsernes Begyndelse.

Her laa i min Barndom en firkantet Bygningstomt af betydelig Udstrækning. Kalk og Brokler og enkelte tilhugne Granitkvadre ragede frem af det solsvedne Græs, og Dusker af blegrøde Lammeleger stod og drømte paa den Plads, hvor den nedbrudte Trandum Kirke havde haft sit Alter og sin Døbefont. Ingen Knægt gik ved Aftentide uden Bæven forbi den Plads, thi Sagnets Spøgelsetog jog omkring dens sunkne Stene som en Asgaardsreje. Nede i den lave Gaard mod Sydvest hang endnu Kirkenøglen til det nedbrudte Guds Hus; skjønt Gaarden naturligvis var bleven nedrevet og bygget op igjen adskillige Gange i Løbet af de ca. halvfjerde hundrede Aar, var Nøglen stadig bleven hængt op paa et nyt Søm. Den brutale Mand, der nedbrød Kirken, havde ingen Brug haft for Nøglen; han var simpelthen gaaet igjennem Væggen. Nu hænger Nøglen som et ærværdigt Minde i den ny Kirke. Men andre af den mishandlede Kirkes ærværdigste Dele har faaet en mere ublid Skjæbne. En af Kirkens bedste Historikere fortæller (1895), at man godt ved, hvor de gamle Alterstager er henne, at der i faromgoddage stod en Prædikestol paa *Gammel Stubbergaard*, der næppe kunde være nogen anden end den, der havde gjort Tjeneste i Trandum Kirke indtil dens Nedbrydelse i 1554. Mest tragisk lyder dog Fortællingen om Døbe-

fonten, der skulde være havnet inde i *Grove* i Salling, hvor den anvendtes som Svinetrug, mens Alterbordet skulde ligge som Trappesten foran Indgangsdøren til *Ny Stubbergaard*. Jeg ved ikke rettere, end at alle disse forvildede Ting, der engang har været Gjenstand for den dybeste Ærbødighed, senere er vendt tilbage til den nyopførte Trandum Kirke, der fik sin Indvielse og sin Gjenopstandelse paa den høje Bakke 17. December 1891.

Trandum Kirke sank for den tunge Hammer, der efter Reformationen førtes mod Gejstligheden af Konge- og Herremandsnæven. Før *Trandum* havde Dommen ramt to andre Kirker her paa Eggen; den ene, *Grættrup* i Salling, nedbrødes 1552; den anden, *Ilso* i Fjends Herred, forsvandt i Tavshed endnu tidligere.

Hvilket forfærdende Indtryk maa det ikke ha gjort paa de skikkelige Bønder i *Trandum* og *Mogenstrup*, da de saa de frække Hænder begynde at rive deres Kirke ned til sidste Syldsten for siden at læsse det hele paa Vogne og kjøre det bort over Heden til det fjærne Stubbergaard! Aabenlys Protest har de vel ikke turdet ytre sig med i Begyndelsen, men Hævnen antog en Form, der er ejendommelig for Datidsbondens korporlige Magtesløshed: De lod Gjærningsmanden blive et Bytte for Fanden, saaledes at han paa ingen Maade kunde forholde sig rolig i sin Grav som anstændige døde, men ved Nattetider paa Gjengangervis maatte fare over Hjelm Hede og omkring Stubbergaards forblæste Husgavle, saa alle dens Stolper knagede. Gjengangersagnet om den nedrige Herremand, der nedrev Bondekirken paa Trandum Bakke, er i sine dramatiske Detailler ét af de mest rystende af alle min Barndoms Sagn, og endnu kan det faa Haarene til at stritte om Ørerne

paa én og anden fregnet Bondeknold, der hører det fortalt første Gang i Staldkamrets Mørke efter Kvældsnetter. — Bønderne tar det i den Slags Sager ikke saa nøje med Retfærdigheden, bare de faar Luft for den underjordiske Harmes Ild, der brænder i dem. Alle Sagnene har ladet *Knuð Gyldenstjerne* være den Skjælm, der nedbrød Kirken og slæbte dens Sten, dens Bly, dens Klokke til Stubbergaard, men det var, saa minsæl, *Iver Juel*! Det kan der ikke rejses nogen Despyt om, saasom Manden selv bekjender det med klare Ord i sin Dagbog, der forlængst er bleven offentliggjort.

Her siger Iver Juel — ikke uden en vis Knejsen med Nakken: „Anno 1553 fik jeg kongelig Majestæts Brev at maatte nedbryde Trandum Kirke og igjen den opbygge paa Sevel og have *jus patronatus* (∴ Kaldsret) til begge Kirker . . . Anno 1554 *da lod jeg nedbryde Trandum Kirke* og lod bygge Sevel Kirke igjen fra begge Døre og vesterpaa mod Taarnet, og lod jeg den tække med Bly altsammen, trindt omkring, som tilforn var tækt med Straa, og stod det mig i mere end 700 Daler foruden den Hjælp, som jeg fik af Trandum Kirke med Sten og Bly.“ — Hvem var nu denne Iver Juel, som greb saa voldsomt ind i Trandummændenes daglige Tummerumme? Ja, han var aldeles ikke nogen Sinke. Han levede i Tider, da man ikke kjedede sig, Tider fulde af Knald og Fald. Hans Livserindringer er ganske korte, men det er stærk Læsning. „Min Fader“, skriver han, „hed *Kjeld Juel af Astrup*, som ligger begravet for Højalteret udi *Varde* under en blaa Sten“. Hans Stamfar var en Palle Juel, der boede paa Gaarden *Øgelstrup* og ejede al *Raadsted* og *Idom* Sogne den Tid da Pesten, den store *Mandekval* eller *Merkerdød*, gik over Jylland.

Han fortæller om hin *Laurids Vestenie*, der dræbte Hr. *Peder Philip*, Præsten af *Tvilum* (ved Silkeborg). Mens hans Mor „sov efter Maaltidet over begge hendes Næver, som hun plejede at gjøre“, red Laurids ud med sine fire Heste og mødte Præsten, der kom med tyve Svende, som blændedes af Kirkelysene. Laurids rendte sit Spyd igjennem Præsten og blev fredløs; altsammen fordi Præsten havde lukket Kirken for hans Mor. Siden red Laurids til Bispem af Aarhus, uforvarende, paa Marken og stak ham af Hesten med den hvide Ende af et Glavind og tvang ham til at løse sig af Bandet. Siden jog han alle de fromme Nonner ud af sin Mors Kloster *Sæbygaard*. — Er det ikke, som læste man i en eller anden islandsk Saga? Hør videre, hvad Iver Juel fortæller om hin Storgodsbesidder *Niels Jensen*, der søgte Navneforandring „og nu kaldes *Rosenkrantz*“. Han blev skudt igjennem Hovedet ved *Elsborg*, som han havde løftet Sigtet op af Hjelmen for at bese en Pil, som var skudt igjennem hans Drengs Ben. Med Pilen igjennem Øje og Hjærne drog denne Niels Rosenkrantz ned til Kjøbenhavn, lod dér læse Sjælemesse for sig; saa lod han Pilen udtage — og døde. — Noget af det samme Stof træffer vi i Iver Juel selv. Han og *Mogens Kaas* til *Taarupgaard* studerede sammen i Köln. Derfra drog de til Amsterdam; „og der slog han mig igjennem mit venstre Skulderblad med en Opstinger, saa jeg laa 14 Uger paa Sengen og ikke kunde røre mig og endnu aarlig finder ondt af (det)“. Det har været et godt Vennerap, han dér har faaet!

Iver Juel har været ude for noget af hvert. En Gang red han paa en blind Hest fra Rom til Köln; tværs over Alperne paa en blind Hest! Det har næppe været lutter Spøg. — 1521 kom han hjem fra

Rom, men fik Koldsyge i Speyer; siden blev han forgivet „i en fersk raa Gaas“ i Køløn. Kort efter løb han og Johan Friis fra nævnte By igjennem Kleven, Geldern, Lingen, Breheim, Ditmarsken, Husum og Tønder, „med stor Livsfare og Praktiker og kom til Ribe to Dage efter Jul“. — Det var Fodsport, saa det kunde blive til noget! Men hvad han løb for, om det var Rykkere eller muligvis fjendtlige Hærkorps, det fortæller han intet om. — Da han havde gennemgaaet sin Studietid, kom han hjem og prøvede mange Ting; engang i Norge var han lige ved at blive Bisp; Provst blev han da; men det blev ikke derved.

Han skriver: 1537 holdt Christian d. 3die en lang Herredag i Viborg. *Johan Rantzau* blev øverste Regent, „og jeg blev befalet at følge ham overalt i *Ribe Stift*, og det er Begyndelsen til min Fremgang, Kald og Forlening“.

Iver Juel følte sig altid i Kongens Naade; thi han havde forstaaet at sadle om, mens Tid var. 1538 fik han Stubberkloster til Len; da sad der endnu 11 Nonner og krykkede, som Iver Juel maatte yde Ophold; man skulde synes, det var lidt mange Aftægtskoner at faa til Stedet paa én Gang. Det var farlige Tider; tre Gange var det ulykkelige Kloster bleven „røvet og plustret“. Man kan ikke la være at gjætte paa, hvilken Skæbne der er overgaaet de værgeløse Kvinder med Slør og Rosenkrans, naar Borggaarden dernede ved den stille Sø pludselig fyldes med hævn-syge Bønder eller ramtstinkende Krigskarle, hvem brandgule Eder staar ud af Halsen. Ti Aar efter er Stubberkloster Iver Juels private Ejendom. Han kjøber den af Kongen for 12,765 Daler; de 11 „plustrede“ Nonner følger med i Kjøbet og skal ha deres

Fortæring til deres Dødedag; Iver Juel har sikkert ønsket, den ikke maatte la vente forlænge paa sig.

Skjærsilden havde de hjemsøgte Kvinder ihvertfald haft i denne Verden.

Det halve af Gaarden laa nedbrændt, da Juel kom i Besiddelse af den, og flere af Husene maatte ha Krykker under Armhullerne for at holdes oppe. Men Iver Juel fik det paa Fode i de faa Aar, han havde frem til sin Grav.

Han byggede Huse, og han gravede Grave om Gaarden og Ejendommen.

„1549 lod jeg bygge *Hjelm Mølle* med to Kværne, som tilforn var ikke uden ét lidet Hjul. Anno 1552 lod jeg rebe af Sevel Mark og gjorde alle tolv Gaarde lige gode, som tilforn var hist og her i ond Maade og saa gjorde Skjæl mellem alle Byerne. 1555 lod jeg grave *Hjelm Hede* ind med en Grøft.“ Iver var en Mand, der ikke laa paa den lade Side; dette her med hele Hjelm Hedes Indgrøftning, det var nok noget, Bønderne har været glade ved; for det var jo dem, de Stakler, der skulde gjøre det. Aaret efter grov de deres strænge Husbonds Grav, ikke paa Sevel *Kirkegaard*; nej, der laa kun gemene Bønder, men inde i selve Kirken, som han havde kostet saa meget paa for det samme og havde brugt Trandum Kirkes nedbrudte Mure og Hvælvinger til Forskjønnelse af sit sidste Hvilested. Nu tar Sønnen *Kjeld* Ordet og fortæller om Faderens dødelige Afgang: „1556 døde Iver Juel i Stubbergaard udi Fruerstuen, Bartolomæi Dag (24. August) Kl. 7 Morgen, blev begravet i Sevel Kirke Søndagen dernæst efter med stor Ære. Hos var Niels Juel til Astrup (hans Bror), Oluf Munk, Niels Lange, Iver Krabbe, Danmarks Riges Raad, med mange Adel Fruer og Jomfruer, saa megen stor Almue, som ikke kunde

faa Rum i Kirken; og alle sørgede og begræd hans Død.“ — Dog næppe de Bønder i Trandum, hvis Kirke han havde jævnet med Jorden!

Ligesaa ond en Herre, Iver Juel havde været mod Kirken i Trandum, lige saa mild havde han været mod den i Sevel, og hans Enke, Mette Munk, fortsatte i hans Spor, hvad Dagbogen ikke glemmer at fortælle: „1574 lod Fru Mette Munk forøge Taarnet paa Sevel Kirke til Mønningen. Anno 1577 lod hun lægge 2 Skippund Bly paa Sevel Kirke. Samme Aar blev Taarnet takt med Tegltag og fuldkommet med Mur — hvilken Bygning har kostet meget“ osv. Efter alle disse fromme Anstrængelser døde Mette 12. Marts 1589.

Hendes Søn *Kjeld Juel* fortsatte Byggeriet paa Stubbergaard; desuden begyndte han 1592 en Bro over Søen til sin Fægang. Faderen havde maattet hjælpe sig med *en Pram*.

Men hvordan kan det nu være gaaet til, at man lar en anden og i denne Sag komplet uskyldig undgælde for Iver Juel og hans svære Forgribelser mod Trandum Kirke? Det vil maaske aabenbare sig, naar vi forfølger Stubbergaards senere Skæbne. Se ikkuns saa:

Iver Juels Søn, *Kjeld*, gik 1604 hen og giftede sig med en Skjønjomfru *Christence Juel* fra Aabjærg. To Aar efter bar de ogsaa ham gjennem de grønne Kløfter op til Sevel Kirke og sænkede ham ned ved Forældrenes Side. Christence forsøgte Ægteskabslykken endnu engang, men med endnu ringere Held; et Aar efter var hun atter Enke. Hun bar sin Sorg i en Aarrække og vovede sig da for tredie Gang Ægteskabet i Vold, — nu med *Rnuð Preðbjørnsen Gyldenstjerne*; og med ham er vi pludselig inde paa Livet af det Spøgelse, der har gjort Hjelm Hede

og Omgivelser til et af de ræddeligste Steder i Sagenes fantastiske Verden. Gyldenstjerne er i Historien ikke nær saa berømt en Mand som Iver Juel; egentlig er der vel ikke stort andet oplyst om ham end dette Giftermaal, og saa at han var saa forgjældet. Han skal ha været stræng mod sine Bønder, men de har da ogsaa været strænge mod ham ved at gi ham dette forfærdelige Eftermæle og la' ham husere efter sin Død over al Maade i og om Stubbergaard. Et af de rare Børn har han jo næppe været, men naar de lar *Knud Ufødt*, „Præstesønnen fra Vridsted“, nedmane Hans Fælhed i et Mosehul østenfor Stubbergaards Sø, fordi *han* havde nedbrudt Trandum Kirke, saa bør hans Dom tages op til Revision, for som sagt: Trandum Kirke nedbrødes fyrretyve Aar før den ulykkelige Synder af en Herremand blev født. Lad ham saa ha andre Skjælmstykker paa sin Samvittighed — der skal dog være en Maade med Forfølgelsen! Iver Juel har altid kunnet ligge i Fred i *sin* Grav — formodentlig fordi han har haft Sevelboerne paa sin Side; han gjorde jo deres Kirke saa fin, at det var da en Skam at la' *ham* rende Gjenganger; men Knud Gyldenstjerne var en fattig Lus, der har været nødt til at ta alting med, og han har næppe sparet de Sevel Mænd for Hoveri og anden Plage; saa kom han til at staa som den *onøde* Herremand, der tillægdes alle Nederdrægtigheder. Desuden — Iver Juel — det var saalænge siden (1537—56); mens Knud Gyldenstjerne havde Stubbergaard fra ca. 1625—40, næsten hundrede Aar senere. — Enken *Christence Juel* leved endnu en lille Snes Aar efter sin tredje Mand. Hun var i flere Henseender en ret mærkelig Dame. Mens Manden gjorde sig til Grin som Spøgelse og Gjenganger, sad hun i Fruerstuen paa det

stormomhvirvlede Stubbergaard og afskrev Kæmpeviser. Hun var alle sine Dage meget from; som gammel blev hun forfølgelsessyg og lunefuld. Det fik den Mand at fornemme, hvis Levnet nu skal fortælles.

Aar 1637 fik de dem en ny Præst i Sevel, og det var „saamøj en villere Kaal“, han prædikede for de Sevelboere om deres Synderskyld, saa Øjnene stod stive i Hovedet paa dem. Ja, det var da endemaal den her speddelske Herremand *Rnuð Gyldenstjerne*, hvorom Talen er, der havde faaet ham gjort til Præst i Sevel; *han* havde jo Kaldsret, det var ikke sært! Og han havde faaet en Del til overs for gotten Jørgen, der sad i et spirrise Embede som Hører og Endepisker ved Latinskolen i Viborg. Denne her Præst han havde saadan sine egne Meninger. Og det var en dyr Spas den Gang — som endnu, kan jeg tro — at ha Meninger. Meningerne skulde helst være trukken ud efter en Lineal og den Lineal være i Bispens og Kongens Haand. Nu var samme Jørgen Friis ganske vist en Fusentast; i Tide og Utide prækede han imod Betydningen af *gode Gjærninger*. Nu synes jeg ganske vist ikke, at det er de *gode* Gjærninger, der ødelægger Verden. Dersom *de* gjør saa megen Fortræd, som visse Folk paastaar, hvad skal vi saa sige om de *onnde*? Denne Tale opbragte omsider vor Frue paa Stubbergaard. Hun havde begyndt at lægge sig efter Faste og anden Spægelse, og *hun* vidste da, at *hun* var i Besiddelse af den eneste rette Tro til Salighed, og at den nye Præst øjensynlig var en Hallunk, der trængte til en gavnlig Forskrækkelse. Og paa en ret listig og nederdrægtig Maade gav hun sig til at disputere med ham, ikke blot mundtlig, men ogsaa skriftlig; mens Folk høstede Byg, sad de to og tærskede Langhalm paa theologiske Snurrepiberier; men naar Præ-

sten var gaaet, sad den træske Kvinde og skrev lange Breve til Jørgen Friis' Overordnede om hans hjætterske Lærdomme; saaledes blev hun i denne Sag en Slags Dalila, der kaldte Filistrene ind over den intet anende Fantast af en Præstesjæl. — Det vil blive for vidtløftig at fortælle Sagen i sine Enkeltheder. Intetsteds er den lagt bedre frem end i Dr. *Ole Nielsens* Værk: *Historisk-topografiske Efterretninger om Hjerm og Gindøing Herreder* (Side 463—87). Der ser vi ret den høje Frues hjærteløse Rænkespind og fromme Angiveri og den godtroende Præsts naive Selvglæde, mens han for løse Liner styrer lige mod Afgrunden. — En Gang har virkelig *hele* Landets Øjne været rettet mod dette lille Hede-kald, Sevel, ikke blot Provstens, Bispens, Præstemagtens; men saagalt den samlede Statsmagts med Universitet, Professorerne, Rigsraadet og ikke mindst: Hans rettroende Majestæt Kong *Christian d. Fjerde* i Spidsen!

Sagen begyndte i 1641 og stod paa i hele tre Aar, gik fra Instans til Instans, højere og højere op! Provsten, Bispen, Landemodet blev mobiliseret imod den stakkels Præst, der med blaaøjet Uforknythed havde siddet i Fruens Lænestol og røbet sine inderste Meninger om de uforgribeligste Trossætninger. Før Fanden fik Sko paa, mødte Hans Højærværdighed Bispen i Sevel Kirke, hvorhen den ganske Menighed var stævnet for at gennemhærpes i Hjerter og Nyrrer, om der ikke skulde sidde gjemt en lille Djævel af en Afgivelse fra den linierede Kristendom, som Sjælehyrden kunde anklages paa. Men Sevelboerne stod sammen om deres Præst. Bispen red hjem med lang Næse.

28. August 1642 udstedes i Sevel Kirke et 24 Mands Vidnesbyrd saalydende: „Der Prædiken og

Gudstjenesten var endt, fremkom vor kjære Sognepræst, hæderlig og vellærd Mand Hr. Jørgen Lavridsen (Friis) og udi god Lyd tilspurgte os menige Sognefolk, hvorledes han sig i Lærdom og Levnet skikket og forholdt have, siden han blev vor Sognepræst, om nogen af os vidste ham noget med Rette at kunne beskylde andet end det, som ærligt og kristeligt er, at vi vor Sandhed med ham derom vilde vinde (vidne) og bekjende, hvortil vi 24 Mænd da saavel som menige Sognefolk strax svarede, vunde og bekjendte alle og enhver, ikke uden Suk og megen Graad, at forskrevne Hr. Jørgen Lavridsen, vor kjære Sjælesørger, har baade i Lærdom og Levnet, siden han blev vor Sognepræst, skikket og forholdt sig imod os alle og enhver ærligen, kristeligen, troligen og ret, som en retsindig Guds Ords Tjener ret sømmer og anstaar, og i alle Maader maa vi ærligen høre og svare, saa ingen af os vidste ham med Rette andet at kunne beskylde i nogen Maade end det, som retsindigt, ærligt og kristeligt er i alle Maade, men vi takker ham alle og enhver al Ære og Godt, hver for sin Anpart, for al sin tro Tjeneste og Omgængelse i Kirken og uden Kirken, saa han maa fri have sit Skudsmaal videre til os alle, i hvornaar og hvor Behov gjøres.“

Man skulde synes, det var et smukt Vidnesbyrd; men hvad hjalp det!

Jørgen Friis søgte Beskyttelse hos sit høje Herskab paa Stubbergaard; Fruen tog venlig imod ham, indbød ham til sit Bord — løkked ham til at tale frit ud — og indberettede strax hans Ord paa en partisk Maade til dem, der vilde ham ilde. Bispem i Ribe førte Sagen frem for de høje Myndigheder. Nu mærkede Hr. Jørgen, det var galt fat og gjorde en Rejse til Kjøbenhavn. I hans Fraværelse lod

Fruen paa Stubbergaard sammenkalde Sevel Menighed i Provstens og Ridefogdens Nærværelse. Der blev forelagt Almuen flere snedige Spørgsmaal; og da det altsamman skete for at skade Præsten, var det ikke vanskeligt for hans Fjender at faa Svarene drejet saadan omkring, at der kom til at foreligge ret graverende Udtalelser. Kort sagt: Pastor Jørgen Friis var vel rejst! Da han kom hjem, var hele Sødalen som en kogende Kjedel. Han stævnedes nu for et Landemode i Varde, hvor han maatte forsvare sig mod de Udtalelser, man havde fisket sammen blandt hans Menighed i hans Fraværelse. Han værgede sig mandeligt. „Saa taabelig og daarlig er mine Ord aldrig fremkommen“, sa' han. Men han stod ene imod alle. En Domprovst *Jørg. Rosenkrantz* til Kjeldgaard skal især ha været meget paagaende og dumstolt i sin Tiltale.

Under alt dette var det Præsten en stor Glæde, at hans Menighed søgte at gjøre godt, hvad den havde ødelagt for ham under hans Bortrejse. Uagtet de godt vidste, at det var deres Herskab paa Stubbergaard, der vilde hans Undergang, sendte Menigheden en Mand til Landemodet med en smuk Skrivelse, hvorunder stod Navnene paa alle Bønderne i Sevel Sogn. Her gaar de i Borgen for deres Sjælehyrde, som de betegner som deres „kjære Sognepræst“; de har kun det, som godt og kristeligt er, at sige ham paa, han besøger dem smukt i deres Huse, han underviser deres Ungdom, han er en stads Mand i „Liv, Levnet og Omgjængelse“; tag dog ikke denne gode Mand fra os, sukker de; men lad os „beholde ham til vor Sjælesørger, dersom han befindes retsindig at være, som vi med Guds Hjælp forhaaber visseligen“. „Adressen“ blev frembaaret af *Jep Pedersen i Dueholm*, „vor kjære Medbroder“, 16. Jan. 1643.

Men skjønt det for os andre Nutidsmennesker ikke er til at forstaa, hvad den nidkjære Bondehyrde har syndet, og skjønt Landemodet heller ikke kan forme hans Brøde uden paa en ulden og skruet Maade, saa er Hr. Jørgen Friis dog at anse som hjælpeløs fortabt. Hans folderige Præstekjole er med en Flig blæst ind i det evig malende Hjulværk, der hedder den *ortodoxe Theologi*, og det slipper ikke sit Tag, før Kjolen er slidt af ham, og han ligger sønderknust for Molokkens Fod! Landemodets Dom gik den Vej ud: „Thi vidste vi ikke, at Hr. Jørgen Lavridsen Friis i denne Menighed kunde herefter frugtbarligen og til Opbyggelse prædike for de store Forargelsers Skyld (men hvilke da?), som baade givne og tagne ere, men bør dem først offentlig og alvorlig udi samme Menighed at afbede og *siden derfra skilles*, med mindre høje Øvrighed vil ham benaade“. — Med andre Ord: Afsked paa graat Papir, Bortvisning fra den Menighed, der elskede ham, og som han elskede.

Christian den Fjerde, der altid havde en uforklarlig Lidenskab for theologisk Ævl og Kjævl, var ikke sen til at ta Affære; han ordrede Sagen henvist til Bisperne og det theologiske Fakultet; de dømte den stakkels fortumlede Præst til at være uværdig til at beklæde gejstligt Embede; han burde overhovedet ikke taales indenfor Landets Grænser, hvis ikke han bekvemmet sig til offentlig at tilbagekalde sine Vranglærdomme. Dér holdt den theologiske Frihed i Danmark godt hundrede Aar efter, at Martin Luther havde haft *sit* Worms! — Men som Luther viste Hr. Jørgen Friis sig at være en Mand af usædvanlig Støbning; han vilde ikke kalde noget tilbage af det, der brændte i hans Sjæl som Sandhed, saa fik det gaa, som det maatte og vilde gaa. Kongen rasede.

Han, der selv havde saa megen Tilgivelse behov, som ved sine taabelige Krige stod paa Nippet til at føre sit Land til Afgrundens Tærskel, som to Gange ved egen *Skylø* maatte se de fjendtlige Hærbølger skylle ind over Danmark og bortslukke hele dets Velstand, han vidste ingen Dom haard nok for den Sevel Præst, der højst havde forsyndet sig mod et Par ligegyldige Punkter i Ritualiet. Hør, hvorledes han udtrykker sig i et Par samtidige Breve; han skriver 29. Sept. 1643 til sin Kansler *Chr. Thomsen Sehested*: „At Vores Bisper og Theologer er i den Mening om den fine Poenitens-Præst (∴ Jørgen Friis), som du skriver, det var altfor naadig for hannem. Men *min* Mening er, at Bøddelen bør at rive hans Tunge af hans Hals, hvormed han saa tit og ofte forarget sine Tilhørere. Thi jeg ved intet, hvad der kunde siges grovere, end det, som den Kumpan uden Ophør sagt haver“. Den vilde Trusel var ikke bare et Mundsvejr eller et højkongeligt Indianerhyl; en saadan Dom med Tungens Udrivelse ved Bødlen var praktiseret; det var derfor et Held for Hr. Jørgen, at Kongen endnu ikke var slet saa enevældig, som han senere blev; at hans Myndighed var mere end stor nok endda, fik Jørgen Friis snart at mærke. Sevelboerne saa aldrig deres „højære Sognepræst“ mere. For at være sikker paa ham satte Kongen ham i det berygtede Blaataarn i Kjøbenhavn og forlangte af dens Magistrat, at den skulde fælde Dommen over Præsten. Men heller ikke her gik det efter Christians Hoved, der vilde ha Manden dømt fra Livet; i en Domsakt, der er et Unikum af Skruethed, og som i hver Linje røber, at det Gang paa Gang har været paa de spidsfindigste Juristers Drejelad, siges der saa meget som: Nej, bitte Christian, vi kan ikke være dig til Tjeneste med at hugge det Præstehoved

af; lad os faa en virkelig Dom for, at Manden er en falsk Profet og en gudsbespottelig Karl, saa kan vi atter snakkes ved om Sagerne. — Kongen var i disse Dage ikke til at komme nær. Hans Breve til Vennerne aander til Tider idel Harme mod denne Landsbypræst, hvis Nakke han ikke kunde bøje, og hvis Hals han ikke kunde faa til at springe.

Til Corfits Ulfeldt, hans egen Svigersøn, skriver han: „Eftersom dig bekjendt er, at den Pønitenst-Foragter endnu sidder paa Det blaa Taarn af Aarsag, at man haver haft andet at tænke paa end paa den Skjælm, da endog der findes de, som formener, at han med den Straf, han haver udstanden, skulde slippe, da efterdi jeg er ganske i den Mening, at jeg sligt uden Gud i Himlens store Fortørnelse ikke kan (lade) ske, da skal du befale, at den samme Skjælm bliver smedet i Jærn hos én af *de Svenske*, som mindst duer, iblandt alle de svenske Fanger, som findes paa Holmen.“ Det kan være vanskeligt at afgjøre, hvad der skal forstaas ved Udtrykket: den Svensker, „som mindst duer“ blandt Fangerne; men her er nok Tale om en Invalid, et Vrag, maaske ogsaa *et moralsk Subjekt*; der er noget raffineret ondsindet i Hans Majestæts uomgængelige Vilje. Og som *han* byder, saadan bliver det. Et helt Aar gik den stakkels Præst paa Holmen, slaaet i Jærn, lænket i Kobbelt med en menig Soldat af fremmed Nation, i bedste Tilfælde et forhutlet Vrag, snarest et ondskabsfuldt Dyr, besat af alle Laster og Sygdomme, som den Tids Landsknægter gemenlig var. I Søvn eller vaagen, i Livets intimeste Stunder være sammenlænket til et saadant Individ — hvilken forfærdelig Skæbne for enhver, men da især for et Menneske med et forfintet Sjæleliv! — Her paa Bremerholm var kun Landets værste Forbrydere, dem,

der dømtes til at udføre det haardeste Arbejde i Jærn, der aldrig toges af dem Nat eller Dag. Deres Leje var et Halmknippe, deres Mad ringere end Hundens. Et Rafinement i den Præsten tillagte Straf var, at han skulde smedes sammen med *en Svensker*, tilmed én af de usleste. Svenskerne var paa dette Tidspunkt Landets argeste Fjender; de oversvømmede Jylland med Mord og Brand, ogsaa disse Egne. De havde ødelagt alt Præstens Gods, drevet hans Hustru og Børn bort fra Hjem og Arne. Men Jørgen Friis selv blev af sin Konge sat i Klasse med én af dem; en fælles Lænke bandt dem sammen; deres Albuer rørte hinanden, naar de flyttede sig fra Sted til Sted; de dreves frem med Stokkeslag, dog aldrig længere, end Lænken rakte. Naar Præsten spiste, gik ogsaa Svenskeren knurrende til Truget. — Efter Bremerholms-Slaveriet blev han sat i andet Fængsel, hvor han led ny Haan og Beskæmmelse; han klager over, at man sulter ham, saa han bliver syg af det; og ikke én eneste af hans Embedsbrødre har besøgt ham i hans Nød.

Omsider aabnes dog Fængslets Dør for ham; det ser ud, som det er Kansleren Chr. Thommesen Sehested, der har talt hans Sag hos den stivsindede gamle Konge, der nu hældede mod Graven. Han kommer ud af Fængslet, men kun for at gaa i Landflygtighed; senere tigger han og bér om at komme ind i Landet igjen, hvor han har maattet efterlade Hustru og Børn i de kummerligste Kaar. I Kongens sidste Leveaar faar han denne Tilladelse til at komme tilbage, „dog at han forholdt sig rolig og skikkelig uden Forargelse“. 1652 blev han Præst i Halland, der jo under Krigen var bleven afstaaet til Sverrig; her havde han ny Gjenvordigheder indtil sin Død 1688.

Sevelboerne holdt længe ved Mindet om deres ulykkelige Præst; omsider drog der dog saa mange Ulykker hen over dem selv i Form af frygtelige Fjenders Indfald, at andres Ulykker druknede ganske i deres egne. De glemte heller ikke den høje Dame, der mer end nogen anden bar Ansvar for, at det gik Jørgen Friis saa galt. Onde Rygter har siden fortalt, at *Christence Juel* fik en tragisk Alderdom med gruelige Hjem søgelser i sin nærmeste Slægt, idet hendes eneste Søn, *Preben Gyldenstjerne*, skulde ha bedrevet Blodskam med en Søster, som blev henrettet, mens *han* flygtede til Udlandet, hvor han senere døde af en uhyggelig Sygdom. Alt dette er bare en ond Fantasi. Preben døde herhjemme som gammel Herremand. Den hjælpsomme Folkefantasi har bare villet gi Nemesis et venligt Fingerpeg.

Det var bare et Par Kapitler af den sære gamle Gaards dramatiske Historie. Selv er den nu krøbet under Jorden, saa kun et Par skimlede Hvælvinger drømmer om fordums Herlighed. Ogsaa Gaardens Historie maa ligesom hentes op af Jorden. — I gamle Dage var jeg ret fortrolig med Pladsen; nu kommer jeg der saa sjældent; men aldrig staar jeg paa den høje Bække ved Hjelm Mølle og lar Øjnene løbe mellem det graa Hus dernede ved Søkanten og den hvide Kirke deroppe mellem grønne Løvtræer, uden at jeg tænker paa den stakkels Præstemand, der engang fik hele Landet til at snakke om Sevel, indtil de lænket ham til dette Dyr paa Bremerholm.

Ingen Mand paa disse Egne har gennemlevet en mere tragisk Livsbane end hin Sevel Præst Jørgen Lavridsen Friis, der maatte bøde saa haardt under sin Konges Vrede.



To grusselige Gjærninger.

Af *Jeppe Aakjær.*

I.

Den første er her fra Salling. Jeg sammenføjer de blodige Enkeltheder fra sparsomme spredte Kilder; Hovedkilden — Salling Herreders Tingbog — eksisterer ikke mere for den omhandlede Tid; men „Jydske Tegnelser“ paa vort Rigsarkiv gav mig det første Fingerpeg.

Den 28. Maj 1758 fandt man paa Morsland i Strandkanten ved noget, de kaldte *Steenbjerg* („mellem *Højris Skov* og *Arbæk Mølle*“) et mishandlet nøgent Mandslig drivende i Vandet. Da man i nogen Tid havde savnet en Handelsmand ved Navn Chr. Gudum, „hvis Ærinde var at købe Heste og Svin“, — hvad var saa rimeligere end at sætte dette uhyggelige Fund i Forbindelse med denne Forsvinden.

Det varede da heller ikke længe, før Chr. Gudum var gjenkjendt; af de mange voldsomme Saar paa hans Lig fremgik det mer end tydeligt, at han var bragt voldelig af Dage, og Mistanken rettedes fra første Færd mod en Husmandsfamilie i Otting, Chr. Hummelgaard og hans Kone *Anna Pedersdatter*. Under det første Forhør i Skive 5. Juli 1758 kommer det dog for en Dag, at Hovedforbryderen ikke er de

to gamle, men deres voxne Søn *Niels Christensen Hummelgaard*, der forlængst er flygtet over alle Bjerge. Af Forældrenes Bekjendelser fremgaar følgende:

Fredagen før Paaske (det er 31. Marts) 1758 kom deres Søn *Niels* hjem til deres Hus i Otting sammen med Handelsmanden *Chr. Gudum*; denne blev der den Nat og endnu et Par Nætter. Om Søndagen — altsaa 1. Paaskedag, 2. April — var deres Søn borte det meste af Dagen og kom først hjem, efterat de var gaaet tilsengs. Han tændte Lys og spiste af Maden, der var sat af til ham paa Bordet; han skulde ligge sammen med *Chr. Gudum*, der ogsaa var gaaet tilsengs.

Kort efter gav *han* et Skrig fra sig og bad dem tænde Lys.

Da de kom med Lyset, stod deres Søn *Niels* „med en 6 Skillings Kniv i Haanden foran Sengen“, men *Chr. Gudum* laa i Sengen paa fire med „en Skjærkniv“ i Haanden; han jamrede sig, mens Blodet flød af ham. De søgte „at styre tilfreds“ paa Sønnen, „som viste sig vild og gal“ og truede og undsagde dem alle sammen; men de kunde ikke hindre, at *Niels* stødte en Tørvespade ind i Ansigtet af *Chr. Gudum*, saa han fik en forfærdelig Skramme paa venstre Kind. Men hans Banesaar blev et Knivstik under Brystbenet. Da han endnu nogen Tid havde torteret sit Offer, forlod Morderen Hjemmet før Solopgang. Den døende *Chr. Gudum* bad sine Værtsfolk, at de vilde hidkalde to Mænd, „som kunde høre hans Ord“; de to Mænd, han ønskede ind, var *Jep Simonsen* og *Chr. Schiøtte* af Otting; de blev ikke tilkaldt, derimod forlod *Chr. Hummelgaard* Stuen; da han kom tilbage, var *Chr. Gudum* død. De lod Liget blive liggende i Sengen, indtil Morderen

ud paa Aftenen den 3. April kom hjem til Faderen, „som havde lagt sig i Laden“. Efterat den døde nu var bleven plyndret for alt, lagde man ham i et Dækken, og Sønnen overtalte Faderen til at hjælpe sig med at faa Liget op paa Handelsmandens Hest; derpaa tvang de Morderens Søster *Maren*, der ikke var stort mer end et Barn, til at ta Hesten ved Gribmen og trække den med sin Herres Lig ud i Mørket. Den stakkels *Maren* blev ved at trække i Brandmørke med sin forfærdelige Fragt, indtil det døde Legeme faldt af Hesten ved en Sandbakke paa *Krejbjærggaard's* Mark. Her kom Natten efter Morderen *Niels Christensen*, hans Far *Chr. Hummelgaard*, samt Morderens Halvbror, *Landssoldat Niels Jensen Smed* fra Volling, gravede Liget op igjen, førte det til Øen *Hjortholm* og derfra videre ud paa Fjorden, hvor det styrtedes i Dybet. Chr. Gudums Tøj gravedes ned i Chr. Hummelgaards Kaalgaard. Hans Penge og øvrige Værdier tog *Niels Christensen* til sig, og efterat han havde betalt sine Hjælpere, svang han sig paa Chr. Gudums Hest og flygtede i Følgeskab med en *Maos Bertelsen* fra Otting. *Niels* fandt man aldrig mere. Men Landstingsdommerne sidder den 7. Nov. 1759 og morer sig med at tilmaale ham følgende allernaadigste Dom, der nok kan bringe det til at løbe een koldt ned ad Ryggen: *Niels Christensen Hummelgaard* dømmes til at knibes med gloende Tænger; een Gang foran Chr. Hummelgaards Hus i Otting, tre Gange mellem Hjemmet og Rettestedet og allersidst paa Rettestedet; hans højre Haand afhugges levende med en Øxe; naar Hovedet er faldet, henføres Legemet af Natmandens Folk for at lægges paa Stejle; Hovedet og Haanden fæstes ovenover det stejlede Legeme paa en Stage.

Og for at ingen skal forraskes, skriver de gamle Herrer med den for Tiden egne Omhu følgende smukke Regning til Familien Hummelgaard i det Tilfælde, at den jordiske Retfærdighed skulde faa Fingre i den nu fredløse Niels Christensen:

Fem gloende Kneb à 2 Rdl. =	10 Rdl.
Haanden at afhugge	4 "
Hovedet med Øxe at afhugge	8 "
Kroppen at stejle samt Pælen at nedgrave og støtte	7 "
Hovedet og Haanden at sætte paa Stage ..	4 "
<hr/>	
Som ialt med Udførslen af Legemet etc. bliver den Summa	33 Rdl.

Men Niels Hummelgaard tog sig i Vare, og Bøddelen fik kun Lamperøg.

De øvrige Deltagere i Mordet slap ikke saa let som Niels. Begge Forældrene, Christen og Anna — „som begge under Sagens Drift ere bortdøde — *forbigaaes*“. Den stakkels Maren, der blev truet af sin onde Bror til at deltage, slipper „paa Grund af hendes Ungdoms Uskyldighed og langvarig udstandne Arrest“ — med fuldt Mandebod, 27 Rdl. i Bøde; men det kunde ogsaa være tilstrækkeligt for den, der intet ejer. Og da hun siden anraaber Regeringen, stryger *denne* 7. Marts 1760 Bøden, „da hun var saa ung og tvungen til sin Gjærning“. Dette Resultat skyldtes nok hendes Defensor — „Fogden ved Kjærgaardsholm — *Tolstrup*“ — sikkert den Joachim Tolstrup, der senere optræder som Ejer af Hostrup og derfra er gaaet ind i Egnens Sagn.

27 Rdl. eller fuldt Mandebod idømmes ogsaa den rømte *Maabs Bertelsen* og Landsoldaten fra Volling *Niels Jensen Smed*; den sidste, der havde faaet Penge

for sin Hjælp under Hjortholm, faar et lille Straftillæg af fire Aar i Viborg Tugthus. Endelig hedder det, at siden *Jep Simonsen, Chr. Skytte, Villads Lykke* og *Anders Jensen* — alle af Otting By — har fordølget, hvad de vidste om dette Mord og det, der var bleven sagt om det — saa bør enhver for sig betale 2 Rdl. til Otting Sogns Fattige og 2 Rdl. til Justitskassen. *Maren Jepsdatter*, som strax til sin „Madfader“ aabenbarede, hvad *hun* vidste om samme Mord, slipper for baade Bøde og Straf.

Mer skal jeg ikke dvæle ved dette blodbestændede Blad af Sallings Krønike.

II.

Jeg kommer paa min Cykle fra Hjerm over Ølby til Kloster Mølle i Gudum Sogn. Midtvejs falder Landskabet i de herligste Sænkninger ned mod *Kilen*, én af Limfjordens ejendommeligste Indskjæringer. Hvert Øjeblik kaster Vandet blaa Glimt ind mod éns Øje, svinder saa bag mægtige Lyngbanker, men staar igjen og venter ved Vejsvinget ned til Kjærgaards Vandmølle med et stort kaadt Blink, der faar én til at trække Cyklen Resten af Vejen for ret at indprente sig *Kilens* bedaarende Herlighed. Før jeg naar den gamle forfaldne Mølle ved *Kilens* Bund, har en ældre Mand sluttet sig til mig; og da han hører, at jeg er interesseret i Egnens Historie, fortæller han, mens jeg slæber min Cykle op over den høje Sandbanke ad Resen til, en romantisk Historie om en Kvinde, der forgav sin Mand i Rottekrud, fordi hun var forelsket i Tjenestekarlen. Da Forbrydelsen blev oppet, tog hun deres fælles Barn paa Armen og flygted ud i *Klosterhede*, hvor hun skjulte sig i flere Dage. Omsider blev hun dog paagrebet

og henrettet paa en Høj i Nærheden af Vejen; min Meddeler peger paa en næsten forsvunden lav Høj, ved Siden af hvilken 3—4 vældige Sten er væltet ind over Marken ved Højens Fod. — Nu er min Undersøgelseslyst vakt; jeg skriver mig Historien bag Øret. — Der er siden forløbet 3—4 Aar; først nu er jeg naaet til Klarhed. Det vanskelige Punkt ved slige Undersøgelser er altid Traditionens vage Tidsangivelse. Slaar jeg op i Dr. O. Nielsens tykke Sognebeskrivelse — *Skodborg og Vandfuld Herred* (deri ligger jo nævnte *Resen*), har han kun følgende: „Syd for Kikkenborg ligger *Fanghøj*, hvor der siges at være foregaaet en Henrettelse, men det er sagtens et Udsagn, der er fremkommen for at forklare Navnet“ (S. 136). Længere fremme fortæller han om en Pastor *Rosenberg*, der ejede Gaarden *Resenborg* og fik Lov til at forøge denne med endnu en Gaard i Sognet. „Det siges, at den nedlagte Gaard hed *Volders Gaard*, og Manden deri var bleven forgivet af sin Kone“ (S. 147).

Ja, det siges, og saadan er det; de historiske Fakta, jeg nu skal fremdrage, er alle hentede fra vidtløftige Dokumenter, der danner omstændelige Bilag til den af Sagen flydende Højesteretsdom.

Ikke langt fra V. Resen Kirke laa i det 18. Aarhundrede Gaarden *Woldersgaard*. I Aarhundredets Slutning var den beboet af *Eske Rokholm*. Vistnok 1791 giftede han sig med den da 25-aarige *Ane Marie Mortensdatter* fra Traberg i Gudum Sogn; hendes Forældre var *Morten Winkel* og *Maren Larsdatter*, der ved Datterens Giftermaal begge var omkring de 70. Dette Ægteskab var fra første Færd en frygtelig Mesalliance. Som det siges i Forhørene: „*Hun* var ung og smuk, *han* var grov i hans Omgang; dertil krumpen og skjæv“. Desuden var han

en uhelbredelig Drukkenbolt, der svirede hele Maaneder ad Gangen. Et Aar var han ikke ædru nogen Dag fra Mikkelsdag til Jul; dette Leben synes at ha taget fat strax efter Giftermaalet, og det mindskede ikke med Aarene. Et Aars Tid' efter Brylluppet kom en Søn — Laust, men det synes ingen Forandring at ha bragt i Eskes onde Sindelag; han skyldte sin unge Kone for andre Mandfolk, bl. a. for en *Niels Bremerhus* i Nabolaget; for disse Beskyldninger tildelte Niels ham en Dag en Dragt Prygl i hans egen Forstue; Omegnens Folk tar overalt Konens Parti, og i alle de lange Forhør er der egentlig ikke meddelt ét godt Træk om Eske og ikke ét slet om Ane Marie. Han havde en Kaarde staaende ved sin Seng og truede med at bruge den baade mod hende og deres lille Barn. Til Tider nægtede han baade hende og Barnet at komme i Seng, ja, tillod hende end ikke at komme ind i Sengekammeret efter Barnets Klæder. Han ødte og bortødslede deres fælles Ejendom, ja, i Novbr. 1793 solgte han for 227 Rdl. Gaarden til Degnen *Viborg*; Konen græd sine modige Taarer; som et Bevis for hendes Fortvivelse anføres, at hun har henvendt sig til sine Venner om at skaffe hende en Tjenestepigeplads, for at hun ad den Vej kunde komme bort fra Manden.

Den Dag, da der skulde holdes Auktion over Gaarden, kom Auktionarius *Eskild Højland* Kl. 9 om Morgenen ind i Stuen; da laa Eske Kokholm endnu i Sengen. Højland sa: „Her ligger du godt med din Søn!“ Da svarede Eske: „Det ved Fanden, enten det er min eller de andre Kjæltringer deres! og du kan gaa Fanden i Vold!“ Nu gik Højland ud, da han fornam, at Eske var fuld. Da Højland næste Morgen kom igjen, saa han Eske drikke *ti* Dramme det Øjeblik, han ventede ved hans Seng.

Et Aars Tid efter Ægteskabet fik de en Slægtning i Huset som Tjenestepige; hun hed *Ane Marie* ligesom Konen, men var født *Christensdatter*; somme-tider kaldes hun *Ane Marie Mortensdatters Halvsøster*, til andre Tidér en Datter af hendes Farbror. Hun blev hendes onde Aand, saasom hun førte hendes Sind hen paa forbryderske Tanker om at rydde Manden af Vejen; noget saadant synes nemlig ikke hidtil, trods alt det, hun havde maattet gennemgaa, at ha været i hendes Sind. Men én Gang vakt tillive, stod det ikke mere i hendes Magt at mane denne Tanke fra sig. Og hendes Pige, der synes at ha været af en betydelig mere fræk og robust Type, bestyrkede hende stadig i det onde Forsæt. Det var ikke nær saa farligt, som man troede, sa *Ane Marie Christensdatter*; saadan lidt Rottekrud paa et Stykke Fedtebrød; om *det* var Gift eller Salt, var næppe til at opdage! Det var slet ikke saa sjældent, sa den frække Fristerinde, at unge Koner ad den Vej skilte sig af med en besværlig Mand. Hun kjendte med Vished ét Exempel; det var fra *Torngaard* i Nørre Nissum; der havde en Kone forgivet *sin* Mand med Rottekrud: hun lod sig vi igjen, og der var aldrig en Haand, der havde krummet et Haar paa *hendes* Hoved.

Mens Eske Kokholm blev værre og værre i sit Ondskab og sit Fylder, besatte disse forbryderske Forestillinger nu helt *Ane Marie Mortensdatters* fortvivlede Sind; var der et Øjeblik, hvor hun var i Færd med at slaa dem paa Flugt, var Tjenestepigen der atter for at hidse hende frem til Forsøget. Om-sider indvilgede hun da i, at Giften skaffedes tilveje. Og nu bekræftes det, hvad hendes Barndoms Præst, *Ascanius* i Gudum, attesterer, „at hun aldrig har hørt til *de kløftigste Hoveder*“; thi istedetfor at

betro sig til en enkelt, nævnes der 4—5 Stykker, som hun har givet i Kommission at skaffe hende den dræbende Gift; her nævnes først og fremmest *Lars Post*, hendes to Brødre *Bitte* og *Store Ole**), desuden den drivende Kraft i hele det farlige Spil: Pigen *Ane Marie Christensdatter*; det bliver hende, som gennem en Attest fra *Præsten Chr. Krarup i Ølby* skaffer Giften fra en Handlende i *Holstebro*. Naturligvis var Præstens Attest udstedt under den Forudsætning, at Giften var til Rotter; alligevel fik han generende Ubehageligheder, fordi han med for let Haand havde givet Attesten fra sig.

Lørdagen 8. Decbr. 1793 blev Giften — Rottekrud for 2 Skilling — hentet hjem til Woldersgaard; alligevel gik der to—tre Døgn, før Ane Marie Mortensdatter skred til Handling; det ser ud, som kunde der ha staaet en sidste fortvivlet Kamp i hendes Sjæl; men Tirsdag Morgen sa hun til Pigen, at *nu* gik hun ind og gav ham det! Hun strøede det paa hans Smørrebrød; han spiste det og fik snart de kjendte Forgiftningssymptomer; i sin forvirrede Sjæl havde hun nu tilsyneladende fortrudt det og bar nymalket Mælk til ham; han drak begjærligt og kasted op, ind imellem at han bandet og rased og ymte om, at en snart skulde tro, der var nogen, der vilde forgi én. Den Nat gik, mens Eske „klaged sig over en stærk Skjærelse i Livet, hvorved Bønder forstaar Diarea“. Næste Dag havde Ane Marie Mortensdatter øjensynlig gjort op med sig selv, at han maatte dø; da gav hun ham den dræbende Gift baade paa Smørrebrødet og i Øllet, der var sat hen for at slukke hans ulidelige Tørst. Nu udaandede han. Det var Onsdag Aften 12. Decbr.

*) Stedets Præst kalder dem sirligt: *Ole Mindre* og *Ole Større*, ligesom han skriver *Nøderlivet* for Underlivet.

Strax fo'r Rygtet ud over Egnen, at det vist ikke var gaaet helt redelig til med Eskes Død. Stedets Præst, *Hans Chr. Rosenberg*, indfandt sig uanmeldt i Woldersgaard. Det ser ikke ud til, at han traf Enken, derimod fik han en Samtale med Broderen *Lars Winkel*, der gjorde det ud for Karl paa Gaarden. Han gik ikke fra, at Eske Kokholm havde faaet Rottekrud; men søgte at ta Brodden fra sin Bekjendelse ved at sige: „Han var syg et helt Døgn, *forinden* han fik det“. — Hvilket Forsvar! Før Præsten gik, bød Lars ham Penge, om han vilde la være at melde noget til Øvrigheden. Heller ikke Lars hører nok til „de kløftigste Hoveder!“ — 18. Decb. holdt Øvrigheden det første Forhør paa Woldersgaard. Eskes Lig laa paa et Bord i Stuen; Barnet, den 5 Fjeringaar gamle *Laust*, gik og dulred om alene; thi Moderen, Ane Marie Mortensdatter, havde forladt Hjemmet Dagen forud; da *hun* tog afsted, var hun i sit daglige Tøj: et brunt Skjørt og en *rød Pinotrøje* over Snørlivet. Ingen kunde ta fejl af, at det var en hovedkuls Flugt for Øvrigheden. Lars Winkel blev taget i Forhør; Herredsfogden førte ham med sig til Lemvig Arrest for hans Trods og Studsighed. Det var dog ikke mange Dage, han sad fængslet, før han blev mere meddelsom; 2—3 Dage efter var han atter løsladt. Ogsaa i *Ane Maries* Barndomshjem, *Traberg*, holdtes der Forhør. Hendes Far, *Morten Winkel*, havde ladet udsprede nogle Historier om Indkjøb af Rottekrud til Vask af nogle Høvder i hans Gaard; nu viste det sig, at han slet ikke havde de Høvder. Han bekjendte nu, at han havde sagt det altsammen for at redde sine Børn. Hvor meget Morten selv vidste, kom aldrig for en Dag. Den forbryderske Tjenestepige Ane Marie Christensdatter vilde insinuere, at hendes Madmor skal ha

sagt Dagen før, hun flygtede, at hendes Far Morten Winkel *havde Synð af det Raad, han havde givet hende*, ligesom hun ogsaa skal ha sagt: at „havde hendes Far ikke været, var hun ikke kommet i den Elendighed“; men det kan jo ogsaa udlægges saaledes, at Faderen i sin Tid havde øvet Pres paa hende, at hun skulde gifte sig med Eske Kokholm. Ihvertfald bedyrede senere Ane Marie Mortensdatter, at „ikke et Menneske paa Verdens Jord“ var delagtig i Forbrydelsen uden hun selv og Tjenestepigen. Saa Morten Winkel blev ikke belagt med Arrest.

Selvfølgelig var Enkens Paagribelse kun et Tidsspørgsmaal; 25. Decbr. 1793 er hun allerede i Øvrighedens Hænder. Hun var bleven fundet hos Fæstebonden *Jens Pedersen Hindhede* i Sønder Lem (Bølling Herred), der var gift med en Søster til hende. Hun var kommen kjørende og fortalte dem strax Aarsagen til sit Komme: „Hun havde forgivet hendes Mand, *som hun var nødt til*, saasom hun ikke kunde være til for ham“. Hun fortalte nu ogsaa dem Historien om Kaarden, „hvormed han engang vilde ha undlivet hende“, og hver Aften maatte hun forvare Knivene for ham.

Juleaften 1793 indsattes Ane Marie Mortensdatter i Lemvig Arrest, og her blev hun siddende paa 5te Aar; det var ingenlunde hende, der gjorde Undersøgelserne saa svære, hun bekjendte tværtimod sin Brøde i de første Forhør efter Paagribelsen. Først senere hittede hun paa at sige, at hun havde givet Eske Rottekrud for at vænne ham af med at drikke Brændevin!

Herredsfoged i Skodborg-Vandfuld Herred var paa dette Tidspunkt Dr. *Gustav Ludvig Baden*, en kjendt Skribent, der ved sine talrige kulturhistoriske Arbejder maa betragtes som en Forløber for *Troels*

Lund; han var en human tænkende Jurist, der øjensynlig gjerne vilde skyde en Skammel — og det ikke nogen Bøddelshammel — under den ulykkelige, mishandlede og forvildede Kvindes Fod. I en Forsvarsskrivelse, ved hvilken han søger at gøre hendes Brøde forstaaelig for en højere Instans, erindrer han om hendes ustandne Lidelser, hendes Mands „grænseløse Hengivenhed til Fylder og Drukkenskab og deraf følgende Ubequemhed til gavnlige Daad“.^{*)} Han havde uberettiget „testileret“ sin Hustru med baade Tyvs- og Horenavn og nægtet hende Kjærlighed og Omhu, „hvilke hun som en uskyldig ung Kone ikke burde nægtes“. Hendes Dommer fortsætter: „Som Gjenstanden for alle disse Ulyksaligheder blev Livet afskyeligt og Sjælsevnernes ordentlige Brug berøvet dem, og de kan heller ikke et Øjeblik tvivle om, at jo enhver Retskaffen og Følsom vil i Betragtning af deres usalige Stilling finde dem berettiget til Medynk og Medlidenhed, ja, vel Undskyldning“.

· Kort efter Affattelsen af denne Skrivelse (dat. Lemvig 26. April 1794) blev Dr. Baden forflyttet til Nakskov; hans Eftermand i Embedet blev *Hans Jacob Lindahl*, og det kan vist godt siges, at dette Bytte kostede stakkels Ane Marie Mortensdatter hendes Hoved; thi den nye Dommer havde hverken Badens humane Sindelag eller juridiske Autoritet. Underrettens Dom over de to fængslede *Ane Marie*'r faldt 6. Septbr. 1795 og tildelte dem begge lige meget Straf, nemlig 6 Aar i Viborg Tugthus. Denne Dom grundedes sikkert i høj Grad paa Badens Skjøn

^{*)} Som Kuriosum kan nævnes, at Aktoren, *Grønlund*, bebrejdede hende strængt, at hun ved sin Forbrydelse „har berøvet sig og sit diende Barn en kjærlig Mand og en øm Fader“.

og Meddomsmændenes Synspunkter. Herredsfoged Lindahl lar den da ogsaa — forinden den indsendes til Landstinget — forsyne med en Paategning om, at han finder den for lemfældig. Det havde han næppe haft Behov at indskjærpe de aristokratiske Landstingsdommere uden for saavidt, som han derved haabede at dække sit eget Skind, thi de havde øjensynligt ikke nogen Svaghed for det humane, men dømte retfrem efter Næsen og de hundredaarige Paragraffer. De tvang Herredsfogden til at opta nye Forhør og mulkterede dem, der var optagne. Der var jo ogsaa adskillige svage Sider ved disse Forundersøgelser. Den Winkelske Familie, baade Morten og Lars, vidste sikkert betydeligt mere, end de hidtil var kommen frem med, og hvad var det med den Rottekrudshistorie fra *Nørre Nissum*, der havde virket som ansporende Exempel paa de to forbryderske Kvinder i Woldersgaard? Om denne Affære foreligger der følgende beedigede Erklæring:

— Den Dag, da *Jens Eskildsen* og afdøde *Morten Olesens* Enke *Sidsel Christensdatter* i *Torngaard* havde Trolovelse, sad Brudgommens Bror *Mads Eskildsen* og nogle andre i en Kornrade sønden for *Torngaard*; da sa' *Mads* i de andres Paahør: „Harve jeg ikke været, havde min Siæl det ikke sket, som sker i Dag; for det første, de gav *Morten Olesen*, det brækked han op igjen, saa det gjorde ingen Virkning“. „Da var det underligt, at *Morten Olesens* Kone da kunde ha Ro, eftersom de kunde høre, hvordan det var gaaet til“, var der een, der sa'. Da svarede *Mads Eskildsen*: „Det kunde de takke *ham* for; hun havde heller ikke Ro, førend han havde været henne og skaffet hende noget, som hun la paa hendes Bryster, som foraarsagede hende Ro“.

„Og faldt end videre de Ord af Mads Eskildsens Mund, at hun vilde ha ophævet Partiet med hans Bror *Jens Eskildsen*, havde *han* ikke været, men af Aarsag, hun havde lovet ham noget til Klæder og ej holdt samme, truede bemeldte Mads Eskildsen hende med, at han skulde lade hende sætte paa det Sted, hvor de skulde lade hendes Ureesel*) bære fra hende“. Det hjalp.

Denne Bekjendelse er fra 12. Marts 1794, mens den omhandlede Morten Olesen skal være død 1790. De Paagjældende erklærer imidlertid Beskyldningen for ond Sladder, og derved bliver det.

Synderligt mere kommer der heller ikke ud af de øvrige Forhør, og endelig er Tiden da kommen, da Landstinget kan skride til Doms over den i den lille Kjøbstads Arrest levende begravede Ane Marie Mortensdatter og Medskyldige. Det sker 30. Juni 1797. Det bliver for *Ane Marie Mortensdatters* Vedkommende den forfærdeligste Omstødelse af Underrettsdommen; nu tilmaales der hende den samme barbariske og grusomme Straf, som var tiltænkt den ovenfor nævnte *Niels Christensen Hummelgaard*. Man skulde dog synes, der var en Forskjel paa Arten af disse to Forbrydelser (uden Hensyn til de mellemliggende 40 Aar): Det første et modbydeligt Rovmord, hvor lav Vinding er forenet med dyrisk Grumhed; det andet: en hjærtepin og fortvivlet Kvindes sidste Middel til Udfrielse af et nedværdigende Forhold til en raa og ondsindet Mand.

End ikke de fem gloende Tængers Kneb skulde hun slippe for. Den 6. Nov. 1797 kom Landstingsdommen for Højesteret, men ikke en Tøddel blev forandret. Justitiarius i nævnte høje Ret vil dog ikke

*) Skarn.

ha hende i Berøring med de gloende Tænger og motiverer det ved, at „det er upassende med vore Tiders Tænkemaade, og en Pinsel, der ikke er nødvendig for at opnaa Straffens Hensigt: Sikkerhed“. Men hans Kolleger havde ikke samme Syn paa, hvad der var „upassende“ mod Tidsaanden; de overstemte ham. Hendes Hjælperske, Ane Marie Christensdatter, indsattes i Viborg Tugthus paa Livstid, men Ane Marie Mortensdatter tildømtes den højeste Straf, som den mer end 100-aarige Lov kjendte.

Hvorfor der skulde hengaa endnu 4 Maaneder, før man fuldbyrdede Dommen, ved jeg ikke; men ifølge en gammel Sang, *forfattet i Holstebro og trykt i Haderslev*, som jeg fandt i Evald Tang Kristensens rige Samlinger, foregik hendes Henrettelse den 16. Marts 1798.

Da jeg engang besøgte Egnen, fortalte man mig, at Stedet, hvor Executionen skete, var den lille Gravhøj i Nærheden af Hulvejen ned til Kjærgaards Mølle; hele Højen er nu næsten borthjørnt. Jeg sætter mig et Øjeblik paa Resterne af Ane Maries Skafot og ser hele den forfærdelige Scene for mig. Og Skrigene! hendes hjælpeløse Skrig, naar de ubarmhjærtige gloende Tænger berørte hendes friske Kjød; hvor har de lydt sønderskjærende her over den vilde Hede og mellem Hedebakkerne rundt omkring Kilens dunkelblaa Vand!

— Men jeg skal ikke udpensle Scenen yderligere. Hvad Indtryk den har gjort paa Samtiden, er ikke godt at sige. Hverken *Ribe* eller *Viborg Stiftstidender* har fundet Henrettelsen Omtale værd. Det eneste trykte om Begivenheden er den omtalte Sang, der er forfattet i samme Maaned og som altid den Slags Sange lagt selve Forbryderen i Munden; formodentlig er den bleven solgt under Henrettelsen;

jeg gad vide, om der nu existerer mer end dette ene
 Eksemplar af Sangen, som tilmed er defekt. Her er
 bevaret 18 firelinjede Vers, men Slutningen er bort-
 revet. Som Prøve hidsættes følgende:

„O, ulyksalig Ægtestand,
 naar deri kommer Trætte,
 at sammenviet Quind' og Mand
 ej komme kan tilrette.

Naar Manden udi Suus og Drik
 den bedste Tid hendrive,
 da er ej hjemme nogen Skik,
 og Fred kan der ej blive.

Han kommer hjem fra Sted og Stad
 og monne Konen banke,
 at hun kan aldrig være glad,
 men fatter Ondt i Tanke.

O vee! naar Djævle kommer til,
 jeg dennem saa vil halde,
 som ægte Folk tilraade vil
 at lave giftig Galde.

I Reesen boede vi forsand;
 den Pige, som os tjente,
 mig raadte at forgift' min Mand,
hun vilde Rotkrud hente.

Pigen hun gik til Holstebro,
 hvor hun Forgiftet hente,
 Sathan gav mig da ingen Ro,
 før jeg det Mord fuldendte.

Et Smørrebrød jeg laved slem
 og derpaa Rotkrud strøede,
 han pintes i hver Led og Lem,
 indtil han deraf døde.

Saaledes fremdeles. Det hele er kun en tør,
 versificeret Fremstilling af Brøden og dens blodige
 Følger.

Chr. Rasmussen og hans Tyvebande.

Af *Jeppe Aakjær.*

Salling har haft det lidt rigeligt med *Mestertyve*. I den første Halvdel af 19. Aarh. huserer *Søren Kjeldsen*; han var en Gaardmandssøn fra Vesterlem, født 1788, † 1847. Ham har *Chr. Jensen*, Linde, skrevet udførligt og friskt om i sit fortjenstfulde Værk: *Nørlems Historie* (1918). — Lidt senere nævnes *Mestertyven Ove Andersen*; men ingen af de Sallingske Tyveknægte er dog bleven saa berømt eller hellere: berygtet som *Chr. Rasmussen*. Endnu i min Skoletid i Halvfjerdserne var Drengefantasien fyldt med gysende Fortællinger om denne Bandit og hvad vi havde hørt Forældrene berette om hans natlige Tyvetogter. — Forresten har jeg personlig kjendt en Mandsperson, der gik rundt som Betler i Fjends Herred i al Fredelighed og tog mod Titlen: *Mestertyv* som en Udmærkelse. Ja, han kunde ligefrem komme i højt Humør, naar én brød ind paa ham med det Udtryk: „Hwa, tho du haar jo wot Mejestertyv!“ Han var alle Børns Bussemand, men egentlig en fredelig gammel Sagleskjæg, der forlængst havde nedlagt Professionen. Han hed *Baastrup* og døde ældgammel i Begyndelsen af Firserne i *Seb-*

strup Fattighus.*) Men *han* var et rent Lam ved Siden af Chr. Rasmussen, der efter alt at dømme har været en ret ondartet Forbryder, hvis grumme Gjærninger endnu lever i de gamles Minde her i Sydsalling.

Inden jeg selv fortæller, hvad jeg har faaet opsporet, vil jeg gi Ordet til en Retsbetjent, der efter Chr. Rasmussens Arrestation fik en Del med hans Sag at gjøre; det er daværende Herredsfuldmægtig *E. Falbe Hansen* i Holstebro, som for en Del Aar siden meddelte sine Livserindringer i *Harðsys-sels Aarbog*. Han er ganske vist mere underholdende, end han er paalidelig, men da han, saa vidt jeg ved, er den eneste, som offentlig har meddelt noget om denne forvorpne Røver og Tyveknægt, anfører jeg her hans Beretning: jeg skal senere korrigere hans bevislige Fejltagelser; i den Tro, at *Chr. Rasmussen* tilhørte „æ Rakkerslaw“, skriver han med særlig Henblik paa „Rønbjærg Rakkere“: „At disse Mennesker gav Øvrigheden meget at bestille, vil være indlysende. Vi havde næsten altid nogen af dem i Arrest, og naar en Forbrydelse blev anmeldt, var Opmærksomheden altid henvendt paa dem, og da Sognefogderne jævnlig var bange for dem og trykkede sig ved at gribe ind, maatte jeg ofte ud for at ransage eller fange dem. I de første 2 Aar i Holstebro indtil Krigen 1864 var meget af min Tid optaget af Rakkerne. Dog hjalp det, da der i 1863**) blev nedsat en Kommission af 2 Overretsassessorer

*) Ifølge Sevel Kirkebog født 1799, død 6. Marts 1884. Hans fulde Navn var *Niels Laursen (Baastrup)*, Søn af *Laurst Nielsen Storgaard* i Handbjærg og *Ane Marie Olesen, Nautrup* i Sevel, hvor Baastrup er født.

**) Det var 1866!

fra Kjøbenhavn (den ene, som ledte Undersøgelserne, hed *Berenót*, den andens Navn husker jeg ikke^{*)}), foranlediget af den Overhaand, den Dristighed og Farlighed, Forbrydelserne tog. — Som Eksempel, jeg erindrer, skal jeg nævne, at Rakkerne (!) skaffede sig Heste og Vogne, overfaldt om Natten enlige Gaarde og udplyndrede dem ganske; et enkelt Sted bandt de endog Mand og Kone og puttede dem ind i Bageovnen, som de stængede (!) De var derhos bevæbnede baade med Skydevaaben og store Knive og truede Folkene paa Livet; dog mindes jeg ikke, at de dræbte nogen i vor Jurisdiktion. Det var „Rønbjærg Rakkere“, som var de værste, deriblandt én ved Navn *Christen Rasmussen Møller* og én i Ejsing Fattighus boende ved Navn *Anders Gammelgaard*. Kommissionens Omraade var vor Jurisdiktion og de tilstødende i Skive og Fjends-Nørlyng Herreder i Viborg Amt og havde Sæde i Skive, hvorfor jeg ikke kom saa meget i Berøring med den. Kommissionen medførte selv Arrestforvarer og flere Opdagelsesbetjente, og den tog fat med stor Kraft. — I Skive indrettedes paa Raadstuen særlige Arrester, og der var navnlig 2, som kaldtes *Tivoli* og *Alhambra*, der omtaltes som en Slags Torturkamre. — I det Hele var man dengang ikke saa bange for at anvende lidt mild Tortur med Lænker, Spændetrøje, lidt hemmelig Klø i Arresterne, smal Kost osv. Alle var den Gang enige om, at sligt var uundgaaeligt, og der maatte sikkert ogsaa skarp Lud til overfor disse Mennesker. Selv kan jeg ikke sige mig fri for at være gaaet lidt ud over Stregen, og navnlig

*) Nej, for der var kun én: *Peóer Luóvig Behrenó*, f. 30/7 1825, død 21/11 1883. Han er Far til den kjendte Musikhistoriker *William Behrenó*.

anvendte jeg jævnlig Pryglestraf for de mindste Overtrædelser af Arrestreglementet, naar jeg — som hyppig skete — var konstitueret under Principalens Fraværelse. — Vor Arrestforvarer, en Kjøbenhavnver og forhenværende „Skjersant ved 1ste lette“, som han pralede af, var en ret raa Person, og det var hans største Lyst at gi Rottingslag, som han uddelte med stor Kraft og Færdighed og med et meget langt Spanskrør, hvis yderste Ende ramte nøjagtig og bed følt. Han var derfor en Skræk for Arrestanterne, og jeg var næppe heller elsket af Bøllerne; men Klø var det eneste, der hjalp — det var virkelig nødvendigt under de Forhold og overfor disse Røvere. Min Principal var den elendigste Forhørsdommer og altid saa fuld af Angst for Ansvar, at de frække Forbrydere gjorde Nar af ham. Desværre var Herredsfogderne i Skive og Fjends Nørlyng Herreder ogsaa svage Forhørsdommere^{*)}). Under Forhørene fremkom skriftlige Meddelelser mellem Forbryderne, hvori ofte forekom Betegnelsen „de tre Faarehoveder“; og det oplystes, at dermed sigtedes til de tre Herredsfogder. Det oplystes ligeledes, at der var planlagt et Indbrud paa selve Herredskontoret i Holstebro, men det blev opgivet af Frygt for Fuldmægtigens glubske Hund, og det var min „Freemann“, som jeg fik ved Strandingen paa Harboøre, der sigtedes til.

— Siden denne Kommission mærkedes der ikke stort til Rakkerne; de fleste kom i Tugthuset i flere Aar. Selv mærkede jeg dog Chr. Rasmussen Møller 3—4 Aar efter ved hans Hjemkomst. Jeg sad alene paa Kontoret med et Arbejde en mørk Aften, da en Mand kom som Transportvagt med en løsladt Fange

^{*)} Herredsfoged i Skive var dengang *Edward Philip Smiøth* (født 1807, † ²⁰/₅ 1878).

fra *Viborg Tugthus*^{*)}). Jeg bad ham gaa op og aflevere Fangen til Arrestforvareren, men han svarede, at Passet, som han medbragte, lød paa, at Fangen skulde afleveres paa Kontoret, han vidste ikke, hvor Raadstuen laa, og han vilde nu ikke gaa længere. „Naa, saa lad ham sætte sig lidt ned paa Bænken, saa skal jeg selv gaa op med ham“. — Værelset var meget stort; jeg sad ved en lille Lampe i den fra Døren og Bænken længst borte værende Del, og da jeg havde travlt, saa jeg slet ikke paa Passet og kunde kun dunkelt skimte Personerne. Manden sa' Farvel og gik, Fangen satte sig paa Bænken, og jeg fordybede mig paany i mit Arbejde; men kort efter stod Fangen, som havde sat Træskoene fra sig, lige ved Siden af mig, lagde Haanden paa min Skulder og sa: „A haar ellers en Høn' aa plukk med dej“. Jeg sprang jo op i Forfærdelse, da jeg saa, at det var Chr. Rasmussen Møller, en undersøetsig, kraftig bygget Mand; jeg brølede om Hjælp og fik Fyren tvungen tilbage og baglænds ned paa Bænken, hvor jeg holdt ham, indtil Gaardskarlen paa mine Raab kom til. Han tilkaldte endnu en anden Karl, og vi tre transporterede saa Fyren til Raadstuen. Siden har jeg ikke set ham. Hans Ven og Kompagnon *Anders Gammelgaard* blev af Fængsels-selskabet sendt til Amerika. Flere havnede i Tvangsarbejdsanstalter eller døde i Tugthuset. Der blev Ro i Egnen. Saa kom Krigen i 1864 med den fjendtlige Invasion og gav os andet at tænke paa — —.

Længere skal vi ikke følge den skrappe Fuldmægtig, der ser Rakkere allevegne og gir et alt andet end lystigt Billede af Livet i Holstebro og Skive Arrester for bare 50 Aar siden. Frit Slag var der

*) „Viborghus“ oprettedes 1743 og nedlagdes i Efteraaret 1874.

paa „Rakkerne“, hvad enten de havde forsyndet sig eller ikke; det havde der altid været; i den Chr. Rasmussen'ske Sag var de saa temmelig uskyldige, og Chr. Rasmussen selv gjorde det ud for mange Rakkere. Han var dog knap Komplottets Hovedmand; det var snarere en Person, som Falbe Hansen end ikke kjender af Navn, endda Kommissionsdommeren stiller *ham* øverst, og han har talmæssigt betydelig flere Forbrydelser paa Samvittigheden. Bandens Hovedmand efter Kommissionens Mening er en *Laust Michaelsen*, en ikke stort mere end 20-aarig Skjælm (født $\frac{8}{10}$ 1843), der begyndte sine Utuskstreger allerede Efteraaret 1863 med et Indbrud hos *Niels Nielsen Kunst* i Vinde. Gjennem 1864—65 steg hans Tyverier til ialt 57. — Chr. Rasmussen var 13 Aar ældre end sin Kompagnon (født 1830); det er maaske denne Sathed og saa kanhænde hans større Snedighed, der har skaffet ham det tvivlsomme Høvdingnavn. Han var allerede straffet for sit første Tyveri 1851. 10 Aar efter staar han atter anklaget for Skive Kjøbstads Extraret for Langfingreri, men frikjendes; ligesaa heldig var han 1865, da han stod anklaget for Landsoverretten sammen med *Anders Gammelgaard**) og et Kvindfolk, *Ingeborg Jørgensdatter*. Der var stjaalen en Klokk; Ingeborg tog højmodig hele Skylden paa *sig*; Anders blev saa rørt, at han af ridderlig Taknemlighedsfølelse giftede sig med Kvindemennesket. Den Slags laa mindre for Chr. Rasmussen; som sin Fælle Laust Michaelsen hængte han troligt i med at stjæle; der var jo øjensynligt ikke megen Risiko forbundet med det med en Forhørsdommer som *Philip Smidth* og intet Landpoliti. Laust Michaelsen naaede han vel ikke, men

*) Anders Sørensen Gammelgaard eller *Raast*.

i Løbet af et Par Aar fik han dog Samling paa 39 Tyverier, deriblandt to ualmindelig ondartede Tilfælde, der ikke kunde tydes som mindre end oplagt Røveri af værste Art. Og de to Ærkeshjælmer „holdt Svende paa Værkstedet“; en halvhundrede Mand var stadig i Virksomhed i Salling for at berøve Næsten sit Gods. Gemytterne befandt sig i den stærkeste Ophidselse. Folk stod hjælpeløse overfor de frække Forbrydere; Øvrigheden havde komplet tabt Hovedet, og Banditterne maatte jo efterhaanden faa den Opfattelse, at de kunde tillade sig alt, og de var ikke uvillige til at krydre deres Skamløshed med smaa fantasifulde Paafund som i de rigtige Røverromaner. Saaledes faldt Chr. Rasmussen og hans Bande 21. September 1865 ved Nattetid ind hos den 72-aarige *Niels Jensen Kjellerup* i Ejsing og bandt Manden paa Hænder og Fødder; Konen snørede de Hænderne sammen paa og førte hende ud til Bageovnen, som var fuld af Brænde, og trued med at brænde hende levende op, hvis ikke hun fortalte dem, hvor de havde deres Penge. Det forlyder dog intetsteds i Forhørene, at de gjorde Alvor af deres vilde Trusel og virkelig *tændte* Ilden. Det var paa Tider, der blev sagt Stop til al den Lovløshed og Retsusikkerhed i Sallingland, og Stoppet kom i Slutningen af samme Aar. Den 15. Decbr. 1865 synes begge Hovedmændene, Laust Michaelsen, og Chr. Rasmussen Møller, at ha arbejdet i Fællesskab. Sent om Natten faldt de ind paa *Niels Skipper i Hviðbjærg* og bandt baade ham og hans Søster og trued med Bøsser og lange Knive, mens de rodede Huset igjennem. Men en lille tapper Knægt havde set sit Snit til at slippe ud; og efter at han havde sat en Stige for Døren, løb han efter Hjælp, der kom saa mandstærk og uventet, at Røverne maatte strække

Gevær og følge med til Skive Arrest; i Løbet af faa Dage havde man 12—13 af de værste Skintinger bag Laas og Slaa. Det gav endelig Fred! Folk begyndte at aande lettere. Men ingen havde øjensynlig Tillid til, at Herredsfogden vilde klare Grejerne. Folketingsmand *Chr. Jensen*, Vadum, anmoder da paa Befolkningens Vegne Justitsministeren om at udsende en Kommission til det betrængte Salling. Om det oprindeligt havde været Ministerens Mening at imødekomme denne Anmodning, der dog aldrig kunde være nogen Kompliment til den stedlige Øvrighed, ved man ikke; men da skete der i Juledagene 1865 ude paa *Bustrup* en munter Begivenhed, der fik Ministeren til at beslutte sig for Kommissionen. Husholdersken *Andersine Andersen* dersteds, angav at være bleven overfaldet og ilde medhandlet under sin Gjærning af udædiske Mænd, der, før de forlod *Andersine*, lod det gaa haardt ud over hendes Husbonds Hr. Schows Vinlager. En saadan Frækhed, at slaas en tro Husholderskes Næse tilblods og laas ædel Vin løbe i Rendestenen, kunde ingen Justitsminister sidde overhørig. Kommissionen kom i Skikkelse af Kriminalretsassessor *P. L. Behrend*. Kort efter sivede det ud, at *Andersines* vemodige Beretning om Overfald m. m. var Opspind fra Ende til anden, lavet for at skjule den Fadæse overfor hendes strænge Husbond, at 13 Flasker med Ribsvin, som hun havde under Opsigt, var sprungne i Vinterkulden. Naa; men *Behrend* var kommen til Skive — 7. Jan. 1866; han satte sig til Rette i Forhørsstolen og lod de mange Skjælmer passere sig forbi, og i Løbet af et Par Maaneder var der kradset saa godt op i denne sørgelige Menneskemødding, at henimod et Par Hundrede Forbrydelser laas blottet i Solen; 46 Personer stod tiltalte, og de fleste blev idømt ret

følelige Straffe. Foruden de alt nævnte Hovedmænd anfører Datidspressen bl. a. *Peter Chr. Hansen* i Vinde Fattighus og *Jens Andersen* i Breum Fattighus. Det er især Fattighusene, fra hvilke disse Tyve kommer. Datidspressen satiriserer over den Salling-ske Fattigpleje; er det ikke latterligt, at ca. 200 Tyverier ikke har indbragt Udøverne 1100 Rdl. ialt? Der stjæles af den pure Nød. Folk sætter deres borgerlige Velfærd paa Spil for at nappe en gammel Kasse-rolle. Og Dagspressen tilraaber Sallingboerne: Indret jer en mere tidssvarende Fattigpleje, bitte Folkens, saa kan I atter færdes trygt i eders Gaarde! — Men nu blev Sallingboerne skam vrede; for er der noget, vi ikke skal ha pillet ved her i Salling, saa er det vort Fattigvæsen. Det er, som *det* skal være!

Først farer „Flere Sognebeboere“ frem i „Skive Avis“ og raaber, at Skylden alene er „den fattiges *Flaske* —“ saa kommer Herren til Østergaard, Hr. *Brinck Seidelin*, travende paa sin fyrige Skimmel og retter Lansen mod den uheldige Assessor: „Sa' De no' om vort Fattigvæsen, god' Herre! Vil De ikke sige *det*, mens jeg hører paa det!“ — Men Assesoren forsikrer, at *han* ikke har sagt et Muk om noget Fattigvæsen. Det maa være den fordømte Generalkorrespondent. Det vil kunne bekræftes i Ministeriet; og Ministeriet bekræfter. Og saa er Sallingboerne med *Brinck Seidelin* gode igjen.

Bare *ingen* Insinuationer om vort Fattigvæsen! „Var der nogen, der sa' Alderdomsunderstøttelse! — Fanden pine mig!“ — Jeg ser mer end 50 Sogneraad-formands-Øjne paa Stilker, rettede mod mig som Bøsseløb!

Hvad Chr. Rasmussen angaar, da forsvandt han som sunket i Jorden fra den Dag, da Fuldmægtig Falbe Hansen lod Holstebro Raadstuedør knalde i

paa hans Hæle. Salling slap med denne Forsmag paa en anticiperet, stærk fortyndet Bolschevisme; endnu sov Bonden urolig under de tykke Bjælker og rejste sig med bankende Hjærte paa Albuen, naar det over Midnat ruslede ved Døren. Men før Aaret var omme, havde han atter med et kraftigt Tag trukket Nathuen ned over Ørene.

Christen Rasmussen med sin Garde af Stodere og forsultne Fattighuslemmer var en lidet romantisk Kjeltring maalt med en *Rob Roy* eller selv en *Jens Langkniv* — men endnu kan hans plebejerske Navn faa Øjnene til at spille af Fortællerglæde rundt om i Sallingland og en stiv Mil ind i Hardsyssel.

Efter *Skive Folkeblad* (21/9, 1920) tilføjes her følgende supplerende Bemærkninger af daværende Lærer i Estvad søndre Skole, *Ejnar Poulsen*:

Mange af de Folk, som kaldtes „Rønbjerg Rakkere, Kisum Kjeltringer og Estvad Tyve“, hørte til Mestertyvens Bande. Af disse kan nævnes: „*Beøstefader*“, *Laust Krøge*, „*Graa Laust*“, „*P. Chr. Halv-rakker*“ og „*Æ Baastrup*“. Af deres mange Hælere kan nævnes *Søren Hesselbjerg*, der var fra Vejlgaard i Rønbjerg og siden flyttede til Hem, hvor han boede lige ved Kirken. Hans Kone ligger begravet paa Hem Kirkegaard, og paa hendes Grav findes en lille smuk Gravsten, der mangler Inskription. Der fortælles, at Søren Hesselbjerg har stjaalet Stenen, eller én af Mestertyvens Folk har „købt den billigt“ til ham. Dette er jo meget troligt; thi det ser unægtelig noget muggent ud, at der ingen Ting staar paa Stenen; men man kan jo ogsaa skylde Skarn for Uret.

I fordums Tid holdtes tidt de saakaldte Legestuer, og engang var der saaledes Legestue hos *Frederik*

Pejsen i Estvað. Under Legen kom en fin, ukendt Herre ind. Frederik Pejsen, der var en gæstfri Mand, bød ham en Forfriskning, og den fremmede bad da om et Glas Punch. Konen i Huset, Mette Johanne, kom da med Punch i en Kop; Frederik Pejsen bad hende om at komme med det i et Glas paa en Bakke; thi det var en fin Herre, det skulde serveres for. Mestertyven — thi ham var det! — var nemlig flot udhalet i „glat“ Kjole. Siden fik de at vide, hvem den fine Herre var. Blandt Gæsterne var „Bedstefader“, og det er troligt, at Mestertyven har haft et Par Ord at sige ham; thi da „Bedste“ gik fra Gildeshuset, slog han et lille Sving over i Kirken og stjal Pengene af Fattigblokken.

Baastrup var Røgter paa *Estvaðgaard*, dengang Østerrigerne var indkvarterede der. Da de skulde til at rejse, stjal han et Anker Brændevin fra dem og gemte det under en Stenkiste nede ved „æ Krue Møll“ (Krog Møllen), til Østerrigerne var borte.

Denne gamle „Røver“ havde drevet sit Spil mange Steder.

Ved et Marked i en Hedeegn Syd for Skive lagde han og en Kammerat Mærke til, at en Værtshusholder, der havde Telt paa Markedet, havde stor Søgning og derfor maatte tjene mange Penge. Der var to Piger til at servere, og de gik med Pengene i Lommen. Om Aftenen brød Kromanden Teltet ned, lagde det paa en Vogn og kørte ad Hjemmet til. Pigerne gik bag Vognen, da Hestene havde Læs nok. Et Sted skød Pigerne Genvej med en Sti over Marken, mens Kromanden fulgte Vejen med Køretøjet. Det havde de to Gavtyve beregnet, og der passede de deres Snit. De kom mod Pigerne og lod, som det var helt tilfældigt, at de traf dem. De begyndte at fjase med dem, og især var „Æ Baa-

strup“ dygtig til at underholde Damerne med Snak. Hans Hjælper var bedre til at „omfavne“ dem, medens han samtidig stjal Pengene af Lommerne paa dem. Det var nemlig hans Speciale. Da de kom i Nærheden af Kromanden med Køretøjet, sagde de to Fyre Farvel. Nu opdagede Pigerne til deres Skræk, at Pengene var borte, og de begyndte at jamre sig. Kromanden var snar i Vendingen. Han rev den ene Hest fra Vognen, sprang paa Ryggen af den og satte efter de to Tyve; men lidt oppe ad Stien mødte han „Æ Baastrup“ og spurgte ham, om han ikke var kommen om ved to Mænd. „Jo“, sagde „Æ Baastrup“, „de sprang alt, hvad de kunde, op ad Hedebakkerne til“. Saa red Kromanden i Galop i den angivne Retning; men Baastrup gik i modsat Retning, hvor hans Kammerat havde gemt sig under en Stenkiste. De delte nu Udbyttet.

Som gammel Mand har Baastrup selv fortalt Historien.



Limfjordsrotter.

Af *Jeppe Aahjær.*

Den, som en Sommerdag har været paa den lille lave *Ø Rotholmen*, som jo ligger under Eskjær, vil mindes, i hvilken Grad den bløde, moragtige Jordbund er ligesom gennemvævet af lange, underjordiske Gange, der overalt skyder sig ind under Grønsværet, saa ens Støvler svupper igjennem til Anklen. Er man heldig, kan man ogsaa finde en studssnudet, rottelignende Skabning, der hopper gemytlig omkring mellem Græstuerne og lader komplet, som den er hjemme. Og det er den og har været i Aarhundreder. I den Grad er Øen Rotternes Slaraffenland, at de jo endogsaa har faaet den kaldt op efter sig. Det er dog ikke vor egen paatrængende Bekjendt, *Husrotten*, men, saavidt jeg ved, den saakaldte *Mosegris*, der her driver sit Spil og foruden Maagerne vistnok er de eneste „Indbyggere“ paa Øen. Sært nok, at Fænomenet ikke har fristet en eller anden Naturforsker til en Undersøgelse. For at animere til et mere grundigt Studium af nævnte Kræ fremkommer jeg her med følgende historiske Oplysninger:

I Herredsfoged Thestrups „Rinds Herreds Krønike“ fortælles der under Aar 1740: „Dette Aar var en

stor Mængde af Jordrotter paa Rinds Mark her i Herredet, desligeste paa Viborg Mark. Samme blev igjen formindskede eller borte i disse haarde Vintre.“

Han fortsætter: „I forrige Tider var der mangfoldige af dette. Utøj paa den Holm, som ligger i Limfjorden norden for *Hvalpsund*, hvilke opaad Græsset aarlig paa den ganske Holm, hvorfor den og i Landmaaling (c: 1687) ej blev anset for noget. Men i den store Vinter 1709 frøs de allesammen ihjæl. Siden den Tid kan der avles aarlig paa samme Holm 8 Læs Hø.“ — Nu gaar den gamle Herre over til at fortælle en ret grinagtig Molbohistorie, som i hans egen Levetid — nemlig 1711 — er hændet blandt Beboerne af Byen *Als* oppe ved Kattedgat. I nævnte By var man da bleven „saa møj faale“ plaget af Jordrotter, saa de opaad det meste af Markernes Afgrode. De stakkels Grandemænd vidste ikke deres levende Raad mod „Utøjet“. Omsider søgte de i deres Nød til „en Spøgdoktor, som man kaldte den vise Mand i Raaby“, Øst for Mariager. Han gav dem det vise Raad at gaa hjem og *stævne* Rotterne og ta Dom over deres Nederdrægtigheder ved Grandestævnet. — Naa, i Guds Navn da! De *Als* Bymænd drog hjem og lod opsætte et højtideligt Dokument imod Rotterne, udfærdiget efter alle Jura-Kunstens Regler og med Tidsalderens talrige Krøller og Svinkeærinde. Vi gjør et Par Uddrag af dette komiske Dokument, som tidligere (1769) har været optaget i et juridisk Skrift:

„ . . . *Niels Nielsen* af Helterskov, Dommer paa *Als* Grandestævne, og *Lavrs* Styrmand i *Als*, Skriver, kundgør vitterligt, at Aar efter Kristi Fødsel 1711, Onsdagen den 19. August, paa menige *Als* Bymænds og Bosidderes Vegne er fremstanden

velagte Kristen Tømmermand af Als og fremstillede tvende Kaldsmænd, navnlig Ole Kristensen og Kr. Larsen, begge af Als, som vedstod ved Ed og oprakte Fingre efter Loven, at de i Dag 8 Dage her i Retten stævnedes nogle skadelige Dyr, navnlig Rotter og Mus, efter en skriftlig Memorial, lydende Ord efter anden som følger: Menige Als Bymænd og Besiddere, Gaardmænd og Husmænd, saavel som Inderster, giver Eder Rotter, Jørdrotter, Vandrotter og Mus, store og smaa, ingen undtagne, saa mange som findes inden vort Markskjel . . . lovlig Kald og Varsel til idag 8 Dage, som er 19. August Kl. 10 slet Formiddag, at møde for os udi Rette paa Als Grandestævne for Klager og Vidner at paahøre, Spørgsmaal at tilsvare, alt angaaende den ulovlige og ubodelige Skade, som I os paa vort Korn, Ager, Eng og Græsbund gjort og opskaaret haver . . . Endnu stævnes I ovenanmeldte Rotter og Mus alle samtlig til i Dag 14 Dage, som er den 26. August, for Dom at lide, enten vor Skade at erstatte og betale eller og derfor at rømme vore Bymarker . . . tagende med Eder, hvad som I Eder med udi samme Sag kunde befri. Og blev saa af Rettens Middel 3 Gange paraabt, om nogen paa forbemeldte indstævnede skadelige Dyrs Vegne imod samme Stævning havde noget at svare, hvortil ingen lod sig indfinde.“ Bymændene optræder nu med de mest fældende Vidnesbyrd mod de intet anende fraværende Rotter, og det hele munder saa ud i følgende haarde Dom, som dog ingen Rotte ønsker appelleret, at saasom „den gode Gud har beprydet og velsignet Jorden med en god Velsignelse og Afgrøde, hvorfor hans hellige Navn være evig Lov og Ære“, — men Rotterne skamløst har ødelagt og opædt samme, saa dømmes de til „ved hans Magt at lide, undgjælde og bortrømme af deres Egn

. . . og ej lade dem findes der mere og *henvises i Havet*“ uden dog at skade Fiskene (I), „hvortil Gud giver Lykke og sin gode Vilje“ — alt „inden 15 Dages Forløb. Dette til Bekræftelse under min Forsegling. Datum ut supra.

Niels Nielsen.“

Rotterne var endogsaa bleven beskikket en Sagfører, Jens Ufød af Als; men deres Liv stod ikke til at redde; de ruttede alle i Kattegat. Herredsfoged Thestrup meddeler yderligere, at „det blev mig af mange fortalt, at naar de drog deres Bundgarn, sad der paa Stegene mange døde Rotter, som saaledes var druknede i Havet“. Og han slutter saaledes: „Mange, som læser denne Historie i Fremtiden, skal vel ville mene, at jeg her har indført en Fabel; men jeg forsikrer, at Tingen er saaledes passeret i Sandhed og er sket i min Tid og desuden er enhver i Egnen bekendt“.

Saadan kom de altsaa før Ratinens Dage paa en forholdsvis nem og billig Maade af med deres Rotter i Als. Der er næppe nogen Udsigt til, at de ansvarfulde Ledere i Fremtidens Rottekrige vil optage Metoden.

Nu ler vi ad de stakkels rottegnavede Bønder i Als, der anlagde veritabel Proces mod „Rotte-Utøjet“, men Retsforfølgning mod Dyr var langtfra ualmindelig i faromgod' Dage. Man havde jo endda selve *Mose Lov* at holde sig til. Hedder det ikke i 2. Mos. 21, 28: „Om en Oxe stanger en Mand eller Kvinde, saa at de dør, da *skal Oxen visseligen stenes*, og dens Kjød skal ikke ædes“. Og atter Vers 32 i samme Kapitel: „Dersom en Oxe stanger Tjener eller Tjenestepige, da skal der gives dens Husbonde 30 Sekel Sølv og *Oxen skal stenes*“. — Disse Bud har ogsaa sat Mærker i *vor* Lovgivning. Vi har

netop et Exempel her fra Salling. I *Skivehus'* Lensregnskaber for 1624 hedder det om en Thommis Andersen fra Øster Lyby: „Hans Øg vurderet, som løb hans Søn ihjæl“. Vurderingen er naturligvis foretaget, fordi Dyret skal slaas ned for dets forbryderiske Adfærd. Og vi har i vor nuværende Lovgivning ihvertfald én Gjengjældelsesparagraf tilbage imod Dyr, det er i den Forbrydelse, der kaldes *crimen bestialitatis* eller Omgængelse mod Naturen; her hedder det, „at det Dyr, hvormed Forbrydelsen er begaaet, bør dræbes, og Erstatning til Ejermanen udredes af Tiltalte“.

— Men vi vender atter tilbage til vore egne Rotter; denne Gang for at betragte deres Huseringer paa Øen *Fur*. — Fur er ofte bleven kaldt Limfjordens Perle; for 2—3 Hundrede Aar siden var den allerede et kjært Maal for den Vandrende. Den snurrige *Hans Rosborg*, hvis Ungdom faldt omkring 1680, fortæller saaledes: „Fur har altid været et frugtbart Land; det siges, at Landet ligger paa en Stenklippe. Ind i Klippen eller Stenen udi en Dal er en Hule som en maadelig Ovnsmunde. *I samme Klippe og over Munden i Stenen er udskaarne mange Herrers Navne, som har rejst til at bese denne Sten og Munde.* Jeg har selv set den.“ Ogsaa for 2—300 Aar siden led „Turisten“ af den Sygdom at skulle skjære sit Navn i det, der havde glædet ham. — Rosborg fremhæver Øens Frugtbarhed, men Idyllen var dog ikke altid lige fremtrædende i Øens Historie, hvad efterfølgende Brev til Kongen fra én af dens Ejere vil godtgjøre:

„For et Aars Tid siden blev jeg Ejer af en liden Ø i Limfjorden under Schivehuus Amt, som kaldes *Fuur*, der bestaar af et eneste Kirkesogn og er Hth.

ialt 16 Td. 2 Skp. 3 Fjk. 1 Alb. Men da jeg kom til at kjende samme Ø og dens Beboere, som bestaar af Fiskerfolk, befandt jeg, at Armod og Vanheld havde fæstet sin Bolig der. At den i sig selv ringe Afgrøde paa Øen var paa en 3 Aars Tid slagen fejl, saa at Beboerne har maattet købe Korn og derfor udgivet alt, hvad de havde. At en virkelig Landeplage af Rotter fordærvede ikke alene Marken og den ringe Avl paa Marken, men ogsaa Avlen i Husene, naar det var indhøstet, ja, sparede ikke Husene selv, og endelig, at naar Aalefiskeriet i Limfjorden, som er Beboernes eneste Næring, slaar fejl, da slaar Alting fejl, og da maa enten Husbonden udrede Skatter og Udgifter, forstrække og hjælpe Beboerne, eller og en stor Del deraf maa lide Nød og nødes til at gribe til Betlerstaven.“

Brevskriveren anmoder derfor Kongen om Afslag i Extraskatterne, „saa at bemeldte liden Øes Beboere i Betragtning af dens slette Beskaffenhed og Indvaanernes uvisse, ringe Næringsmidler maa lindres“.

Nibe, 19/2 1771.

Niels Andersen Færch.

Og Præsten paa Øen, *Iver Arrøe*, istemmer den samme Melodi, at Furlands Beboere er trykkede af største Armod, som er foraarsaget af Misvæxt i 3de Aar, af skadelige *Mark-Rotter*, der ganske har fordærvet deres Kornland. Og endelig er Fiskeriet slaaet fejl; „saa de forarmede Folk har maattet nødes til paa andre Stæder at tigge Brødet; den mindste Del er i Stand til at betale de ordinære Skatter, siden de ekstraordinære“.

Amtmand *Verner Rosenkrantz* attesterer, at han selv har været ovre at se de graadige Rotters Ødelæggelser, og Herredsfoged *Helmich*, Skive, besøgte

Øen den 29. August 1774, og da vidnede 4 af de ældste Fiskere, „at for en 30 Aar siden kjendte man ikke til Rotterne; men ongefæhr for 20 Aar siden formærkede de, at der paa Landet var en Slags Jord-Rotter, som havde deres Huler i Jorden baade Vinter og Sommer og levede fornemmelig af den i Jorden lagte Sæd“. Rotterne er brune, „men dog sortere, større og fladere end Husrotter. I Begyndelsen tog man ikke nogen videre Notits af dem, men for 5—6 Aar siden (1769—70) er de taget saadan til, at de fortærede $\frac{2}{3}$ af Avlen „baade før den kom til Væxt og siden, efter at den var kommen til Grøde paa Agrene“. Jorden er overalt gjennemboret af disse Dyr. Intet Middel vides mod dem. Man tror, de er kommen ind fra *Livø*, som ogsaa tidligere har været plaget af Rotter.

Herredsfogden gik omkring paa Øen og saa stadig Rotterne springe, især paa Øens vestlige Del. Blødgjort af alle disse Veraab gav Regeringen da Beboerne paa Fur Afslag i Skatterne i 2 Aar.

Naar der henvises til *Livø* som Rotteplagens Hjemsted, kan denne Insinuation være trolig nok.

Vor ældste Topograf, Arent Berntsen, skriver om denne Ø i sin „*Danmarks og Norges frugtbare Herlighed*“ (1656): „Leuf (Lyw), en Ø mellem Salling og Himmerland, er paa det næste overalt med en *Hesselskov* begroet, hvilken giver saa overflødige Nodder, at foruden de, som deraf indsamles, nogle Hundrede Svin derved kan fedes“. Han nævner ganske vist ikke noget om Rotterne, men 100 Aar efter er de der altsaa i Mængde, og endnu 100 Aar derefter, nemlig 1873, da Øen kjøbes af en Kammerherre *Oppen-Schilden* til Hasseldorff, gaar de med i Kjøbet. Denne Ejer nævnes som en saare foretagsom Mand, der byggede baade Havn og Teglværk. Da

havde Øen 18 Heste, 60 Kreaturer og 80 Faar; i Skoven boltrede sig Masser af Harer, efter at Rævene var bleven udryddede; ogsaa Fasaner var der, men tillige i Moserne Skarer af Rotter. Dem gik Kammerherren og saa sig gal paa, og en Dag i 1877 hidkaldte han en Del Folk fra Aalborg, som med Hunde og *Dynamitpatroner* gjorde det komplet af med Mosegrisene.

Men paa Rotholmen hersker vor langhalede Plageaand endnu uforstyrret.



I Søndagsbil — eller: fra Brøndum Præstegaard.

Af *Jeppé Aakjær.*

Det var en af de mange smukke Søndage, som er falden i vor Egns Lod denne gjæve Sommer.

Bilen vrinsker ud ad Landevejen som en kaad Plag. Ingen Blæst, intet Støv, kun en stærk, gavmild Duft af modnende Rug, hvis graa og tunge Vipper staar og sover i Solheden. En blaa, fortryllende Varmedis sitrer over Rønbjærg Mose. Kridende hvide, frisk kalkede Kirketaarne, i hvilke de alvorsfulde Malmklokker endnu dirrer svagt efter Sidst-Prædikenens fuldtonende Ringen, skyder Bredsiden ud af Disen over al Salling, mens jeg nynner mit gamle Vers fra „Sallings Pris“:

Op og ned i brede Vover
bølger tungt din Rug,
Ternen sejler let derover
med sin blegblaa Bug.
Fyrretyve Kirketaarne,
hvide, som i Marmor skaarne,
peger tindrende mod Himlen
mellem Gaardevrímlen.

Bilen spinder som en Kat i Solskinnet, gaar med en magtfuld Bevægelse hen over brede Bakker, hvor den hoppende Hares naragtige Øren stikker ovenud af Roerbladene, — gjør kjælne Sving ned i Dale, henover kølige Engdrag, forbi overdaadige Marker med Byg og Havre, der skulper helt hen mod Vejgrøfterne og ikke ved sit arme Raad for at holde al sin bugnende Fylde paa Benene. — Vor lunefulde Kjørsel har ført os hen under *Brøndum* Bys brede Ladeporte. Jeg sidder som altid med en Stump Historie i Hovedet og maa ogsaa her sammenligne *før* med *nu*. Naar jeg nu ser ud over de stovte, højtrestede Bøndergaarde og Agrenes overvældende Frodighed, hvem kan saa tro, at det er det samme Brøndum-Hvidbjærg, om hvilket Præsten *Morten Madsen* skrev i det Herrens Aar 1650: „Smaa ere disse Boliger og Folket, deri boer, fattigt“. Rundtom samme Præst laa den Gang talrige Gaarde, som ingen vilde eller kunde dyrke for Ynk og Armod. Og Præsten selv, ja, Gud hjælpe ham! Faldt ikke her i Brøndum Præstegaarden engang ned over ham, som skulde den grutte baade ham og hans! Nu er der ingen Fare for Brøndum Præst i saa Henseende; netop denne Sommer er der bleven bygget en ny, herlig Præstegaard derude, og da vi nu netop kjører lige forbi den store gamle Have, gjør vi et Greb i Rattet og lar Kraftvognen puste ud paa Præstens Stenbro, mens han selv elskværdigt fører os gennem sine Stuer.

Som lidt af et Vederlag skal vi nu fortælle et og andet om den *gamle* Præstegaard, der nu har ud-tjent og ret snart maa strække sine møre Stolper i Gruset.

Det er nu ikke saa farlig meget, der kan vides om Personer og Forhold i saadan en gammel Præste-

gaard. Det ældste Dokument, jeg er kommen over, har dog adskillige Hundrede Aar paa Bagen, ja, er helt nede fra Reformationstiden. Det fortæller, at 26. Januar 1545, da Chr. Nielsen i Brøndumbæk var Foged i Hindborg Herred, stod 24 gamle og stoute Sallingmænd frem paa Herredstinget og vidnede „paa deres gode Tro, Sjæl og Sanding og med opradt Finger og Helgens Ed (!)“, at i saa lang Tid, som hver af dem kan længst mindes, da har Brøndum, Hvidbjærg og *Volling* Sogn været under én Præsts Haand, og aldrig de har hørt af deres gamle Forfædre eller nogen anden, at disse tre smaa Sogne har været skilt ad i nogen Maade før nu *sidste Høst for fire Aar siden* (∴: 1541), da Stedets Præst, *Poul Andersen*, døde. Mon den gamle Herre er sluppen med paa Brøndum Kirkes Præstetavle? Jeg tvivler paa det. Thi disse Tavler er tit det rene Gjætteværk, især for den ældre Tids Vedkommende!

I disse fjærne Tider havde Præsterne foruden deres egentlige Præstegaard ogsaa en saakaldet *Annexgaard*, der skulde hjælpe lidt paa den tarvelige Løn. Præsten i Brøndum havde saaledes en Annexgaard i Hvidbjærg, men Ejeren af Spøttrup vilde plukke den for Skatter og Afgifter, som en anden Bondegaard. Da kom Bisp *Kjeld Juel* i Viborg sin betrængte Præst til Hjælp med et Tingsvidne (1549), hvor gamle Hr. Anders i Rødding, der i lang Tid havde været *Skriver og siden Provst paa Spøttrup*, nu vidner med oprakte Fingre, at saalænge han indtog denne Stilling — nemlig i to Bispers Tid — da opbar Spøttrups Ejere af Hvidbjærg Præstegaard aldrig hverken Skovsvin, Skovvogn (∴: Brændelæs), Stangaal eller Fødefæ. Saa slap den Brøndum Præst over den Forskrækkelse. Der kunde være nok endda.

Paa det Tidspunkt hed Præsten *Lauriøds Nielsen*; han var fulgt efter Poul Andersen, 1541. Hans Efterfølger er nok *Poul Durup Nielsen*, der nævnes 1610; saa kommer *Morten Madsen Bloch*, der nævnes saa tidlig som 1634, da han klager til Kongen over, at Brøndum Præstegaards Jorder ligger strøet ind mellem Bøndernes, til megen Fortræd for ham. Hans Kæremaal resulterede i, at han 1636 fik Lov til at mageskifte Jorderne, saa de fik nok saa megen Runding.

Sin Præstegaard havde han — som adskillige andre Sallingpræster — maattet kjøbe af Direktørerne for Børnehuset i Kjøbenhavn; Prisen var 100 Rdl., hvoraf de 50 forrentedes med 3 pCt. Morten Madsen, der blev Fader til 19 Børn, var Præst til 1669, men døde først en 5—6 Aar efter. Hans Efterfølger er *Jens Madsen Skive* (1669—1700), der blev Stamfader til den vidtløftige *Brøndum-Slægt* af Købmænd, Haandværkere, Præster og Degne i Salling, Skive og Fjends Herred, som endnu har flere Efterkommere. *Jens Madsen* er den, som har beskrevet Brøndum Præstegaard mest udførligt, dog ikke den gamle, smukke Bindingsværksbygning, der endnu staar med sine sirlige Tavle ud mod Haven, men den endnu ældre fra det 17. Aarhundrede. Denne Præstegaards „Capacité i Grunden“ er indført Punkt for Punkt i den gamle Stiftsbog for 1690, som gjemmes paa Landsarkivet i Viborg. Her ses det, at Præstegaarden den Gang bestod af nogle smaa Sulehuse, der næppe har haft synderligt Fortrin for Bøndernes sædvanlige skorstensløse Røgstuer. I slige Røgstuer boede i hvert Fald Præsterne paa den Tid i det østlige Fjends Herred. — Jens Madsen fortæller da om den Præstegaard, der maa kaldes for den nuværende nye Præstegaards Bedstemor,

at *Isæthuset* eller det, som vi andre kalder Stuehuset, var 35 Alen langt og laa i Nordsiden; det var vurderet til 70 Sletdaler (en Sletdaler var lig 64 Skilling). Nogen megen komfortabel Bolig har det altsaa ikke været. I Østersiden laa Fæhuset, ligervis i Vest: Stald og Tørvehus, i Syd: Laden; alle 4 Længer tilsammen vurderet til 200 Sletdalere. Præstegaarden var fri for Skat, men gav „Gæsteri“ til salig Peter Hofmanns Arvinger i Aalborg. — Norden og Østen for Præstegaarden laa en lille Frugthave, „hvorudi ogsaa Kaal og Urter blandt Træer saaes og sættis“.

Under Omtalen af Præstens spredte Jordstumper nævnes adskillige sære Marknavne som: *Wiinbagager*, Bavnrogel, Portagre, Valsbjærg, Kirkeholm, *Splinden*, Haldbak, Steen, Storholm, Lilleholm, Sneehovedager, Gaasholm, Hakkjær, Hvolsig, Pæleng, Vie-Eng. „Nok (endnu) ved *Hviðbjærg Vod* osten Gaasholm et Stykke, som for Ufrugtbarheds Skyld ikke slaaes, men bruges til Tyrevold (∴ Aftøjring)“. „Herforuden ligger næstsønden Præstegaarden et Stykke indgrøftet Jord, kaldis *Kasten*, som min salig Formand, Hr. Morten Madsen (Bloch), med kgl. Tilladelse og de vedkommende Proprietærers Samtykke efter derom forhvervet Tingsvidners videre Formelding, dateret 11. April 1636, for andet Jord i Marken af Bymændene sig og sine Efterkommere altsammen har tilskiftet“. Her er ogsaa nævnt en Vej — *Vellum* Markvej — der fører en nu forlængst forsvunden Bondeby ind i vor Erindring. Ved de mange Navne paa Kildevæld mindes vi om denne Bys første Oprindelse og dens smukke drypvaade Døbenavn. Slige Vældkilde-Navne er: Foldøysbrønd, Flegbrønd, der tales om „*Splinden mellem Tre-Brønde*“; og ved Navnet: „*Morschielling for Brønden*“ staar vi sand-

synligvis *foran* selve Byens Døbefont. I en Præstebindberetning ca. 50 Aar senere hedder det om Brøndums levende Væld: „Mellem Brøndum og Hvidbjerg Sogne løber en liden Bæk, som udspringer fra *tre Kilder* paa Brøndum Mark; en for Vesten i Brøndum hedder *Quawen*, en anden nærmere Byen: *Lilðkildø*, ved hvilken man har mærket, at den siden det Jordskjælv, vi havde næstafvigte Aar her i Jylland (ca. 1741), er mærkelig aftagen, ligesom det er observeret adskillige andre Steder i Landet, ej alene at vandrige Kilder er ganske borttørrede, men ogsaa at Kilder ere udsprungne, hvor der tilforn ingen har været“. — Den tredje Kilde kaldes *Starbæk*, sønden for Byen — „som er saa vandrig, at den ikke kan tømmes. Denne Kilde siges at være opkommen for 40 Aar siden, da Torden, som det fortælles, skal just have slaget ned paa det Sted.“ Det sidste er naturligvis noget Vrøvl. 1690 er „3 Brønde“ ihvertfald i bedste Velgaaende. Det vilde være interessant, om én eller anden lokalkjendt Mand vilde fortælle noget om, hvormeget der nu er tilovers af disse Fortidens sprudlende Væld, i Marken og i Traditionen.

Men vi maa tilbage til Hr. Jens Madsen, der med nogen Bekymring har set os farte rundt efter alle de „Koldkjelder“, mens *han* endnu holdt sig paa det Tørre. Hele hans udførlige Beretning om sin Annexgaard i Hvidbjærg finder vi ingen Grund til at opholde os ved, derimod skal vi gjerne la gaa videre hans Meddelelse om, at Formanden Morten Madsens Enke (1690) boer hos sin Søn i Breum Præstegaard, Hr. *Søren Mortensen Brøndum*, Præst i Grinderslev-Grønning. Jens Madsen glemmer ikke at fortælle, at han maa yde den gamle Dame en stor Pension „baade af Korn, Offerpenge, *Lamme*, *Æg* og *Oste*, som er mig i disse vanskelige Tider til

største Besværighed“. Ja, vi vil nok tro, at det har gjort et godt Indhug i Paaskekagerne, St. Hansosten og de øvrige Madofre, ikke at glemme de mange Snese Æg, hvori Præsterne den Gang modtog deres Vederlag. For yderligere at godtgjøre sit Krav om Skaansel, naar Kongens Skattefoged gjør Egnen usikker, henviser han til „de mange øde Gaarde“ i Sognene, „og en Del, som Gaardene besidder, ere saa aldeles forarmede, at jeg moxen (næsten) intet af dennem bekommer“. Til Præstegaarden er „ingen hjælpeelig Ildebrand, men skal saare langt hentis og dyre kjøbis“. Præstegaardens Taxt „bedrager sig“ til 8 Td. 2 Skj. 1 Fjk. I dens Jord kan saas 16 Td. Byg, og om Vinteren kan der ikke fødes mere end 4 Bæster, 12 Nød*) og 10 Faar.

Længere skal vi ikke følge Hr. Jens Madsen. Han gik ud af Embedet Aar 1700, og faa Aar efter optegnes hans Død i Brøndums ældste Kirkebog saaledes: „Anno 1704 blev Hr. Jens Matthsøn, forhen Sognepræst til disse Sogne, begravet af Prousten i Hem, Hr. *Knuð Matthsøn*; han døde 29. Decbr. 1703, Anno ætat. 74“ (c: 74 Aar gl.). Endnu tidligere døde hans Eftermand i Kaldet, *Peter Hansen Hegelund*, som var gift med Jens Madsens Datter *Dorthea*. Ogsaa Hegelunds Død staar optegnet i den gamle Kirkebog, idet der fortælles, at denne „Medtjener i Ordet“ døde 10. August 1702 „i sin Alders 30. Aar og nogle Uger, efterlod sig sin Hustru og en liden Søn, som var da 2 Dage gammel“.

Lige neden under denne triste Meddelelse er indført de Ord: „10. September 1702 blev begravet det ælendige Menneske Peder Sørensen i Grou“. Om

*) Det vil sige: Smaakreaturer; deraf *Nøds*, der er en Forkortelse af *Nøds-Hus*.

hans „Ælendighed“ var af moralsk eller bare legemlig Art lar sig nu ikke afgjøre.

Efter Hegelund fulgte *Hans Ditlevsen Arrebo* (1702—25); han havde giftet sig med Formandens unge Enke, Dorthea. Han var mere arm end en af Rotterne paa sit Kirkeloft. Han har øjensynlig ikke haft Raad til at holde sin gamle Præstegaard paa Stagerne; omsider dejsede den helt overende, og Præsten sad i sine sidste Leveaar og krykkede i et Hus paa Bygaden. Han laante Penge, hvor laanes kunde; en Sum, som Provsten og Poeten *Chr. Lassen Tychonius**) i Skive havde forstrakt ham med af Skive Latinskoles fattige Midler, maatte Tychonius for at undgaa Skandale betale Skolen tilbage af sin egen Lomme. Ogsaa hans dødelige Afgang er antegnet i den gamle Kirkebog saaledes: „Fredagen 4. Maj Anno 1725 begravet i Brøndum Kirke salig Hr. Hans Arhboe, forhen Sognepræst til Brøndum-Hvidbjærg Sogne, ætat. (∴ Alder): 50 Aar, 8 Mdr. og 19 Dage. Provsten, velædle Magister *Chr. Tychonius* af Skive prædikede over den salig Mand.“

Tychonius var Mand for at finde en passende Text at prædike over. Hans Ligtale drejede sig om Profeten Zacharias' 3. Kap., 3.—4. Vers: „Og Josva var iført skidne Klæder, der han stod for Englens Ansigt“ osv. Det har næppe været nogen kjedelig Ligprædiken.

Saa kommer Hr. *Bernt Rosenmeyer Mulvad* til Brøndum Kald (1725—1758). Han var ikke sen til at gjøre Forestillinger hos sit naadige Herskab paa *Kjærgaardsholm*, at han ved Gud ikke kunde bo i den Hysling, som den stakkels Arrebo havde taget

*) Nævnet af Ludvig Holberg i „Jacob von Thybo“ under Navnet *Stygotius*.

tiltakke med, men maatte ydmygeligst bede om at faa sin væltede Præstegaard rejst paa Stagerne igjen. Ejeren af Kjærgaardsholm som af Brøndum Præstegaard var paa dette Tidspunkt den stenrige *Niels Linde*, der havde mere end én Herregaard paa hver Finger. Allerede i 1720 havde han haft en Strid om Brøndum Præstegaard; han maa altsaa nu ha ladet sig bevæge af Præstens Bønner; hvilket Aar han har begyndt Opførelsen af den Gaard, hvoraf Stuelængen endnu staar i Præstegaardshaven mod Nord, kan jeg ikke oplyse, men man maa indrømme den gamle Herre, der siden 1746 har ligget i Graven, at han ikke har udvist nogen Knebenhed mod Præsten. Maalt med de tidligere Præsteboliger har denne nærmest taget sig ud som et Slot; nu ved man naturligvis ikke, hvormeget der skyldes Kjærgaardsholms Ejer, hvormeget senere Restaureringer; men den skønne og saare stilfulde Bindingsværksmur, der vender ud mod Haven, gjør den Dag i Dag et imponerende Indtryk paa Beskueren, og det er Synd, at Kommunen ikke finder Anledning til at bevare et saadant Bygningsværk, som her i Salling tør anses for enestaaende. Ganske overordentlig smukke er ogsaa Indfatningerne omkring Dørene i Husets Indre, saavel som den murede Ramme omkring den gamle Kamin. Det er uforstaaeligt, at Arkitekten eller hvilke Avtoriteter, der bestemmer sligt, har kunnet ta med saa unænsomme Hænder paa disse herlige Levninger af gammelt Haandværkersnille. Hvad er Nutidens Maskinkram maalt med dette!

Men jeg maa videre. Vognen, forspændt med de 30 Hestekræfter, sætter utaalmodig sin skoldhede Aandestraale ned i Præstens knudrede Stenbro. Atter snor Vognen sig kjælent hen mellem hviskende Bygax; Havren løfter sin Klarrekølle højt i Vejret

langs de bugtede Veje og ringler sin Aftensang, mens de røde Heste, der staar i Søndagstøj, løfter de stærke Hoveder og rimmer foran de vidaabne Porte. Hvilken Rigdom og Fylde imod Fortidens Armod! Hvordan var det nu, det lød om Brøndum Præst *Hans Arrebo*, item Degnen *Hans Pedersen*, for 200 Aar siden, da de skulde sættes i Skat med andre Dødelige: „Og er baade Præsten og Degnen af den Tilstand, de ej ringeste kan contribuere (yde), og omendskjønt de bliver for noget taxeret, er det ej venteligt nogen Tid at vorde betalt“. Det var i 1725. Jeg ser tilbage paa den nye, statelige Præstegaard, der ligger som en Borg bag sine grønne Ælmetræer. Hvad vilde stakkels Hans Arrebo ha tænkt, om han en Søndag Morgen var kommen ud til sit Hushjørne i sin pjaltede Præstekjole og havde set det Syn!

Men jeg tænker endda mest paa Fortidens Bønder her i Salling. Man kunde ikke den Gang faa dem til at blive ved Gaardene hverken for lidt eller for meget. Flugt! Bort, bort for enhver Pris fra det Træleri, man bød dem! Nogle stak af uden videre, ved Nattetider; sneg sig som Tyve ud af de forrevne Gaarde og lod staa til, sønderpaa ad Holsten eller Holland! Det var Gamle saavel som Unge. Andre tog Kone og Børn med og jøkkede afsted, i største Ængstelse for at blive paagrebet og slæbt tilbage til Prygl og Træhest. Det er 1707, at alle Sallings Proprietærer møder op i samlet Trop foran deres Amtmand, Frederik Krag, med dette skarpe Kæremaal over deres Bønder. Er det ikke forfærdeligt! raaber de i Kor. Løber fra det hele, efter at de har spoleret os Gaardene, „afhændet og bortsolgt Plove, Bæster og andet mere, som behøves til Gaardenes Besætning“. Hjælp os dog, Hr. Amtmand! Fr. Krag

ser paa dem med et langt, sørgmodigt Ansigt. Hvad kan han hjælpe mod stærke unge Karle, ja, endog Familiefædre, der betragter det som et Paradis at være Studedrivere langs Landevejene til Holland fremfor at sidde som Gaardfæstere i det grønne Sallingland. De fik dem næsten aldrig fat. Heller ikke den *Peder Nielsen* fra *Hvidbjærg* blev nappet, som 1755 løb fra sin Mor, „Skrædderenken“, uden „Pas, Vidskab eller Tilladelse“, endda det fortørnede Herskab lod Herredsfoged *Dorschæus* i Skive lyse efter ham en hel Sommer paa alle Sallings Prædikestole, som efter en bortløben Studekalv. — Jeg ser hen over de hundrede højtbyggede Bøndergaarde, der ligger der Lade om Lade lige til Solnedgangen.

Nu skulde man prøve at byde én af Ejerne en Studedrivets Kaar!

Min Bil er slaaet ind i kaade Hop; den slænger Milestene bagud under en katteagtig Snurren; og mens mit Blik fra én af Vestsallings kraftigste Vej-Banker omfatter det meste af Landet, et mægtigt Panorama af Byer og Sogne og Høvder og Kjæmpehøje, rinder endnu et Par overgivne Verslinjer af min Sallingvise mig i Minde:

„Salling, dine hvide Stude
lyser langs din Kyst;
dine trinde, rige Brude
er en Bejlers Lyst;
hvilken Rus, ja, hvilken Lykke
til et mandigt Bryst at trykke
sammen med en elsket Kone
tre'dve tusind Kr.“

Fort i Pennen Sommeren 1922.



Historisk Samfunds Regnskab for 1925—26.

Indtægter:	Kr.	Øre
Kassebeholdning 1/11 1925	1981	41
Statsbidrag	370	00
Skive Kommunes Bidrag 1925—26 ..	100	00
do. do. 1926—27 ..	100	00
Medlemskontingent	1489	25
Bogsalg	110	51
Renter	120	79
	Kr. 4271	96

Udgifter:	Kr.	Øre
Aarbogens Trykning etc.....	1273	70
Porto og Fragt	15	58
Generalforsamlingen	64	90
Kontingent til Dansk hist. Fællesf.	37	27
Billeder og Indramning	22	00
Brandforsikring	9	05
Jubilæums-Platter	165	00
Husleje til Historisk Samling	150	00
Repræsentation ved Aarsmødet	50	00
Kassebeholdning	2484	46
	Kr. 4271	96

Skive, den 1. Novbr. 1926.

S. Olesen,
Kasserer.

Anskaffelsesfonden.

1925. Novbr. 1. Saldo iflg. Bankbog	2032	76
Indkomne Bidrag ..	63	00
Renter	103	99
Ved Fælleslæsning .	359	45
	Kr. 2559	20

Ovenstaaende Regnskab er Dags Dato gennemgaaet og sammenholdt med de forskellige Bilag, og der er intet fundet at bemærke.

Skive, den 21. Novbr. 1926.

Carl Jensen.

H. Toft Hansen.

NAVNELISTE

A

Agger, 11.
Aggesøn, Sven, 5.
Als (Himmerland), 136.
Andersen, Poul, Præst, 145.
Arbæk Mølle, 107.
Arnfeldt, Hans, 15.
" Mogens, 12.
Arrebo, Hans Dittl., 150, 152.
Arrøe, Præst, 83.
" Iver, Præst, 140.
Ascanius, Præst, 114.
Asser, Bisp, 4.
Astrup, 35, 92, 95.

B

Baastrup, L., 123, 132, 133, 134.
Bajlungaard, 14.
Baden, Gustav Ludv., 117.
Basse, Morten, 61.
Bavnørøgel, 147.
Berntsen, Arent, 141.
Behrend, Peder Ludv., 125, 130.
" William, 125.
" Steen, 66.
Blichfeld, Præst, 64.
Bloch, Mort. Madsen, 146.
Bregendal, 54.
Bremerhus, Niels, 113.
Breum, 131.
Brinck-Seidelin, 131.
Brockenhuus, Helvig, 15.
Bryrup, 72.
Bryrupgaard, 74.
Bundgaard, 63.
" L., 80, 83.

Bülow, Eva Louise, 36.
" 35.
Brøndum, ff., 143.
" Madam, 79.
" Søren Mortensen, 148.
" -Slægten, 146.
" Præstegaard ff., 151.

C

Christian 4de, 99.
Chuur, Jacob, 18.

D

Dahm., J., 27.
Dalsgaard, Chr., 51.
" Hans, 49.
" Jens, 49.
Daugbjærg, 70 ff.
" -Daas, 71.
" Mads, 40.
Dige, Albert, 38.
Djeld, 88.
Dorf, Pastor, 47.
Dorschæus, P., 16, 156.
Dojs, Vester, 48.
" Øster, 48.
Dueholm, 101.
Duka, Thore, 4.
Dyrberg, Anna Elis. 48.
Dølby, 31.

E

Ebbensgaard, Enkefrue, 37.
" Jens Breinholt, 37.
Ebbesøn, Æsge, 5.

Eckermann, 36.
Ejsing, 129.
Ejskjær, 13.
Estvad, 133.
 " -gaard, 133.

F

Faarkrog, 48.
Fabricius, Poul, 14.
Falbe-Hansen, E., 124.
Fanghøj, 112.
Fawkner, 38.
Feldingbjerg, Sønder, 79.
Flegbrønd, 147.
Fly, 30, 54.
Foldøysbrønd (Føløgs?), 147.
Foss, Matthias, 13.
Friis, Bagge Chr., 74.
 " Jørg. Lauridsen, 98 ff.
Frøsang, 67.
Fugl, N. C., 50.
Fur, 1, 139 ff.
Færch, Niels Andersen, 140.

G

Gaardet, 59.
Gaasholm, 147.
Galleng, 48.
Galschøtt, Iver, 61.
Gammelgaard, 40.
 " Anders, 125, 127.
 " Jens, 62.
Gjedde, A., 70.
 " Chr., 12 ff.
 " Chr. Fr., 15.
 " Dorthe Margrethe, 15.
 " Fr., 12.
 " Fr. Eiler, 12, 15.
 " Helvig Margrethe, 15.
 " Janus Claus, 15.
 " Jørg. Chr., 15.
 " Ove, 12.
Glerup, Marie, 32.
Grande, Jens J., 78.
Grinderslev, 1, 2, 61.
Grættrup, 40, 57 ff, 91.
Gudum, Chr., 107.
Gyldenstjerne, Helle, 61, 66.
 " Knud, 58, 92, 98.
 " Knud Predbjørn, 96.
 " Preben, 106.

H

Haderslev, 121.
Hagens, 48.
Handbjærg, 124.
Hansen, Morten, Byskriver, 51.
Hedensøn, Bo, 5.
Hegelund, 149.
Heise, 40.
Helm, 89.
Helmich, Fr., 28.
Helterskov, 136.
Hem, 13.
Hindborg, 31.
Hindhede, Jens P., 117.
Hjardemaal, Chr. Nic., 80 ff.
Hjerk, 78 ff.
Hjelm Hede, 87, 89, 90, 95.
 " Mølle, 95.
Hjerm, Lars Tange, 61, 65.
Hjortholm, 109.
Holberg, Ludvig, 15.
Holstebro, 121.
Holm, Borgmester, 28.
Hopp, Johan, 61.
 " Karen N., 81.
 " Mogens Knudsen, 78.
Hoppe, C. B., 37.
Hostrup, 110.
Hummelgaard, Chr., 107.
 " Niels Chr., 108, 120.
Hvalpsund, 136.
Hvas, Jens, 59.
Hvidbjærg, 129, 145.
 " Vad, 147.
Høeg, Nicolaj, 78.
Højland, Eskild, 113.
Højris Skov, 107.
Hørgbech, Jens, 59.
Høyer, Hans, 65.

J

Ibsen, Søren, 60.
Intrup, 46.
Jensen, Chr., Vadum, 130.
 " Isach, 75.
 " Marius, 38.
Juel, Christence, 96 ff.
 " Frants, 46.
 " Iver, 58, 92.
 " Kjeld, 92, 95, 96, 145.
 " Niels, 95.
Jussen, Chr., 53.

K

- Kaas, Birthe Sophie, 46.
 " Jens, 39, 41, 45.
 " Johanne Sophie, 39, 41,
 42, 46.
 " Mogens, 93.
 " Susanne, 41.
 Kaphøj, 87.
 Karup Aa, 87.
 Kasten, 147.
 Ketilsen, Bo, 3, 5, 6, 9.
 Kirkegaard, Peder, 75.
 Kirkholm, 147.
 Kilen, 111.
 Kilskov, 60.
 Kistel-Bak, 88.
 Kjeldsen, Søren, 123.
 Kjellerup, Niels J., 129.
 Kjærgaardsholm, 150.
 Kloster Hede, 111.
 Kokholm, Eske, 112 ff.
 Krabbe, Erik, 58.
 " Ivar, 40.
 Krabbesholm, 39 ff., 59, 85.
 " s Højskole, 50.
 Krag, Fr., 43, 152.
 Krarup, Chr., 115.
 Kreber, 21.
 Krejbjærggaard, 109.
 Kristensen, Ev. T., 72.
 Kristrup, 49.
 Krogh, Chr. N., 69.
 Krogsgaard, 55.
 Krøge, Laust, 132.
 Kunst, Niels N., 128.
 Kvol, N., 80.

L

- Lange, Chr., 32.
 Langkniv, Jens, 133.
 Lasson, Axel de, 35.
 Lildkilde, 148.
 Lime, 1 ff.
 Lindahl, Hans Jacob, 118.
 Linde, Chr. Jensen, 123.
 " Niels, 151.
 Lintrup, Søren, 64.
 Livø, 141.
 Lund By, 30.
 " Peder, 19, 126.
 Lucassen, Jens, 14.
 Lyby, Vester, 32, 84.

- Lykke, Iver, 66.
 " Jørg., 11.
 " Villads, 111.
 " Waldemar, 66.

M

- Mach, H. H., 41, 42.
 Madsen, Morten, Præst, 144.
 Margrethe, Lange, 52.
 Melsen, Jep, 59.
 Michaelsen, Laust, 128.
 Mindre, Ole, 115.
 Moesgaard, Mikkell, 67.
 Mogenstrup, 91.
 Munch, Mette, 96.
 Mulvad, Bernt Rosen., 150.
 Müller, Paludan, 61.
 Møller, Byfoged, 24.
 " Henrich, 85.

N

- Nandrup, 78.
 Nautrup (i Sevel), 124.
 Nellik, Chr., 53.
 Nielsen, Ole, Dr., 99.
 Nissum, N., 119.
 Niels, Bisp, 1, 2, 4.
 Nørreskov, 39.

O

- Olrik, Hans, 5.
 Oppen-Schilden, 141.
 Ostefeld, Jens, 14.
 Otting, 107 ff.

P

- Pallisberg, 37.
 Parsberg, Johan, 17.
 " Werner, 15, 16, 64.
 " Sophie, 66.
 Philip, Peder, 93.

Q

- Quawen, 148.
 Quistgaard, Anders, 65, 67.
 " Ivar, 36.
 " Maren Sommer, 36.

R

- Raasted, 92.
 Raast, 125.

Randrup, Jens N., 22.
 Rasmussen, Chr., 123 ff.
 „ Hans, Proprietær, 48.
 „ Rasm., Præst, 47.
 Rantzau, Johan, 94.
 Reedtz, Karen, 41, 43, 45.
 Resen, N., 18, 79.
 „ V., 111.
 Resenborg, 112.
 Reventlow, Claus, 17.
 Ring, Mette, 66.
 Rink, Johan Jacob, 75.
 Rosborg, Hans, 139.
 Rosen, T. R., 50.
 Rosenberg, Hans Chr., 116.
 Rosenhøj, 50.
 Rosenkrantz, Jørg., 101.
 „ Niels Jensen, 93.
 „ Werner, 17, 140.
 Rosenørn, Peder, 46.
 Rothe, Caspar, 28.
 Rotholmen, 135.
 Rødstenen, 27.
 Rønberg, Anders, 27.
 „ Ole, 27.

S

Sahl Kirke, 88.
 Sarchow, 17.
 Schellner, Johan, 11.
 Schjøtt, Chr., 108.
 Schuchardt, Joh., 36.
 Sebstrup, 123.
 Sehested, Majorinde, 16.
 „ Chr. Thomsen, 103, 105.
 „ Mette, 66.
 „ Poul, 36.
 Sejbæk, 16.
 Selmer, Ole, 24, 80.
 Sevel, 87.
 Simonsen, Niels, Præst, 13.
 Sjørup, 53.
 Skeel, Herman, 57.
 Skipper, Niels, 129.
 Skive, 20.
 „ Aa, 28.
 Skivehus, Gamle, 10 ff.
 „ Lehn, 139.
 „ Ny, 33.
 Skive, Jens Madsen, 146.
 Skjærbæk, 45.
 Skorri, 89.

Skovshoved, 39.
 Skyum, 27.
 Smidth, Edv. Philip, 126, 128.
 „ Hans, 51.
 Sommer, Chr., 60.
 Spliid, P. Jørg., 36.
 Splinden, 147.
 Sporon, Dr., 37.
 Spøttrup, 145.
 Staarupgaard, 46.
 Starbæk, 148.
 Steenbjærg, 107.
 Strandgaard, 107.
 Stubbergaard, 87 ff.
 Stubbetorp, 89.
 Stubbergaards Sø, 87.
 Sven, Bisp, 3.
 Svensk, Per, 51.
 Svensen, Kristjern, 4, 6.
 Svindt, C. P., 32.
 Sæbygaard, 93.
 Sønderkov, 39.
 Sørensen, Albert, Forp., 16.

T

Taarupgaard, 93.
 Tagholm, 48.
 Thestrup, Herredsfoged, 135, 138.
 Thrundesøn, Sven, 4.
 Thøgersen, Morten, 62.
 Tise, 59.
 „ Præstegaard, 61.
 Tolstrup, Jochum, 29, 110.
 Torngaard, 114, 119.
 Torum, 81.
 Traber, 112, 116.
 Trampe, Greve, 55.
 Trandum, 40, 58, 91.
 „ Kirke, 90, 92.
 Troels-Lund, 118.
 Tugthus, Viborg, 52, 127.
 Tuve, Provst, 4.
 Tychonius, Chr. L., 39, 150.
 1 vilum, 93.
 Tvær, Agge, 5.

U

Ufød, Jens, 138.
 Ufødt, Knud, 97.
 Ulfeld, Corfits, 104.
 Urne, Helle, 13.
 „ Magdalene Sibylle, 13.
 Uttrup, 45.

V

Valsberg, 147.
 Vammen, Lars, 67.
 Wedel, Jørg., 61.
 Vestenie, Laurids, 93.
 Westenhoff, Hans, 16.
 Vestrup, Fr., 16.
 Vieeng, 147.
 Wiinbagager, 147.
 Villestrup, 36.
 Wilsen, Th., 46.
 Vinde 31, 131.
 Winkel, Morten, 112.
 Woldersgaard, 112.

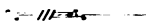
Volling, 145.
 Wormstrup, Peder, 54.
 Wrangel, General, 11.
 Vridsted, 30, 97.
 Wrisberg, Toldforv., 38.
 Vittrup, 54.

Æ

Æskil, Bisp, 3.

Ø

Øgelstrup, 92.
 Ølby, 111, 115.
 Østergaard (Salling), 65.



MEDLEMSLISTE

I Medlemslisten er der sikkert enkelte Fejl, da Protokollen ikke altid giver saa fyldige Oplysninger, som det var ønskeligt; men mulige Fejl vil i senere Optryk blive rettet, saafremt man vil anmelde disse til Bestyrelsen.

- Aakjær J. Chr., Aarhus.
Aakjær J. Peter, Aarhus.
Aakjær Jens, Grd., Fly.
Aakjær Jeppe, Jenle.
Aakjær Svend, cand. mag., København.
Aalborg Amts historiske Samfund.
Aalborg Haandværkerforenings Bibliotek.
Aarhus Stifts historiske Samfund.
- Abildtrup J., Lærer, Lomborg.
Andersen, Dyrslæge, Sædding.
Andersen, Gartner, Skive.
Andersen, Godsforvalter, Ringkøbing.
Andersen Anders, Grd., Jebjerg.
Andersen Anton, Grd., Lyby.
Andersen Chr., Uddeler, Nykøbing M.
Andersen Esper, Cigarhandler, Skive.
Andersen H. Kr., Sognefoged, Fly.
- Andersen J., Fly.
Andersen J., Smed, Breum.
Andersen Jens, Grd., Grønning.
Andersen Kr., Forpagter, Lem.
Andersen L. C., Grd., Lem.
Andersen Lars, Smed, Tastum.
- Andersen Mølgaard, Malermester, Skive.
Andsager J. P., Direktør, Skive.
Astrup C. A., Kbmd., Holstebro.
Axelsen Esper, Møller, Nyrup.
- Bach Chr., Mejeribestyrer, Thise.
Bagger Poul, Gross., København.
Balling Engelsen, Landinspektør, Skive.
Balling-Volling Læseselskab.
Balling Chr., Møller, Thise.
Balling Niels, Lyby.
Bech N., Mejeribestyrer, Brodal.
Behrens E., Redaktør, Kbhvn.
Benzon, Etatsraad, København.
Bjerre, Præst, Rødding.
Bjerre Siliam, Fabrikant, Skive.
Bjerregaard Niels P., Lærer, Skive.
Bjerregrav Chr., Repræsentant, Nørager.
- Bligaard Iver, Oddense.
Bollerup, Lærer, Lem.
Borch Jacobsen N., Overretssagfører, Skive.
Bornholms historiske Samfund.
Borregaard, Præst, Hornbæk.
Bregendahl Søren, Grd., Fly.
Breum, Lærer, Skive.
Brogaard Anton, Lem.

Brunsgaard Jacob, Harre.
Bruun I., Auktionsholder, Skive.
Brøndum, Postbud, Skive.
Bumann Aa., Gross., Skive.
Byrum Andr., Købmd., Skive.
Bøgelev, Lærer, Skive.
Børsting Chr., Grd., Thise.

Centralbiblioteket f. Viborg Amt.
Clausen, Dyrlægge, Skive.
Clausen Ole, Grd., Daugbjerg.
Christensen, Afholdsv., Kjellerup.
Christensen C., Brygger, Skive.
Christensen Frk., Lærerinde,
Hem.

Christensen, Læge, Selde.
Christensen-Obberby, Lærer,
Lem.

Christensen, Propt., Fram-
merslevgaard.
Christensen B., Apoteker, Skive.
Christensen C., Bager, Aasted.
Christensen Chr., Maler, Sevel.
Christensen E., Frue, Skive.
Christensen J. Chr., Grd., Lem.
Christensen Jens, Sparekasse-
direktør, Skive.
Christensen Jeppe Chr., Grd.,
Vadum.

Christensen L. Chr., Grd., Hem.
Christensen Ole, Snedker, Lime.
Christensen P., Bogh., Skive.
Christensen P., Murer, Lem.
Christensen Søren, Fisker, Fur.
Christensen V. H., Mejeribest.,
Breum.
Christiansen Iver, Commis, Lem.

Dahl Chr., Fabrikant, Skive.
Dahl P. Chr., Grd., Lem.
Dahl Svend, Bibliotekar, Kbhvn.
Dahlgaard Bertel, Folketingsm.,
Gentofte.

Dahlgaard Magnus, Grd., Balling.
Dahlgaard Morten, Grd., Bajlum.
Dahlgaard L., Grd., Aasted.
Dalsgaard Jens Chr., Grd., Løg-
strup.

Dalsgaard N., Sognefgd., Dølby.
Dam Bertel, Grd., Vinde.
Dam Knud, Grd., Fly.

Dansk historisk Fællesforening.
Daugbjergs Enke, Vroue.
Daugbjerg Peter, Vinderup.
Det statistiske Departement,
København.

Dige, Lærer, Aunslev.
Dige O., Læge, Skive.
Dyhrberg Christensen, Lærer,
Skive.

Ebbesen J. Kr., Rentier, Skive.
Espersen E., Tømrer, Skive.
Espersen Lars P., Roslev.

Falkenberg, Direktør, Skive.
Finderup Chr., N. Thise.
Finnestad Sigurd, Lærer, Skive.
Fischer A. K., Kasserer, Skive.
Frandsen S., Repræsentant,
Skanderborg.

Frederiksborg Amts historiske
Samfund.
Frederiksen Fr., Grd., Bøstrup.
Frederiksen Valdem., Stokholm.
Friis Aage, Professor, Kbhvn.
Friis Otto, Boghandler, Skive.
Froberg, Godsejer, Østergaard

Gammel Peder, Grd., Thise.
Gjedde C., Particulier, Skive.
Gedelykke Esbern, Grd., Hem.
Geneser, Sadelmager, Skive.
Gribsvad Frode, Underarkivar,
Aabenraa.

Grinderslev Folkebogsamling.
Grove J. Andersen, Lyby.
Grønbech, Lærer, Volling.
Gudiksen G., Propt., Hestehave.
Gudiksen Jens, Grd., Breum.
Guldager, Glarmester, Skive.

Hansen, Uddeler, Lime.
Hansen Kirstine, Frue, Skive.
Hansen Carl, Redaktør, Skive.
Hansen Elin, Journalist, Skive.
Hansen Erik, Grd., Krejbjerg.
Hansen H. P., Musæumsdirektør,
Herning.

Hansen Hans, Grd., Ilbjerg.
Hansen J. C., cand. mag., Viborg.

Hansen Jens, Lærer, Haasum.
 Hansen K., Statskonsulent,
 Lyngby.
 Hansen Quist, Aalide
 pr. Humlum.
 Hansen Th., Grd., Aalbæk.
 Hansen Victor, Læge, Skive.
 Hartelius, Skoledirektør, Esbjerg.
 Hartmann, Urmager, Skive.
 Hastrup, Dommer, Svendborg.
 Hastrup, Overretssagfører, Skive.
 Hauch, Forstander, Viborg.
 Haugaard E., Grd., Skovshoved.
 Hellerup, Bestyrer, Balling.
 Helligsø K., Borup.
 Henriksen, Bogbinder, Skive.
 Hjørring Amts historiske Samf.
 Holbæk Amts historiske Samf.
 Holmgaard Niels Chr.,
 Grønnerup.
 Houen Reinh. van, Fabrikant,
 København.
 Husted Kr. P., Grd., Lime.
 Høeg J., Læge, Lem.
 Høgsted Nicolaj, Lærer,
 Kjellerup.
 Højgaard, Provst, Gedsted.
 Højris Jens, Bmd., Sjørup.
 Høirup, Seminarieforst., Ranum.

 Iglisø Peder, Grd., Sjørup.
 Ingemann Bernhard, Arkitekt,
 Ringsted.
 Iversen, Lærer, Skive.
 Iversen Harald, Elektriker, Skive.

 Jakobsen And., Grd., Grønning.
 Jakobsen Holger, Grd., Krejbjerg.
 Jensen, Postmester, Nykøbing S.
 Jensen C., Propt., Dalsgaard.
 Jensen, Vært paa „Royal“, Skive.
 Jensen Carl, Uddeler, Lem.
 Jensen Ernst C., Repræsentant,
 Skive.
 Jensen Hans, Cyklehldr., Skive.
 Jensen Hans, Grd., Otting.
 Jensen J., Grd., Limegaard.
 Jensen J., Sognefoged, Revshale-
 gaard.
 Jensen Jens, Sogneraadformand,
 Daugbjærg.

Jensen Jens E., Grd., Hundelelev.
 Jensen Jens Kr., Grd., Otting.
 Jensen Jens Kr., Mogenstrup.
 Jensen Jens Kr., Grd., Lime.
 Jensen K., Lærer, Linde.
 Jensen L., Lærer, Jebjerg.
 Jensen Marius, Frue, Skive.
 Jensen Mads, Grd., Daugbjærg.
 Jensen Morten Børsting, Grd.,
 Thise.
 Jensen Niels Chr., Grd.,
 Ø. Hegnet.
 Jensen Ole, Grd., Jebjerg.
 Jensen P. Kr., Grd., Aalbæk.
 Jensen Peder, Grd., Tastum.
 Jensen Simon, Lærer, Skive.
 Jensen Th., Redaktør, Kbhvn.
 Jensen Victor, Lærer, Aarhus.
 Jebjerg Folkebogsamling.
 Jepsen, Billedhugger, Skive.
 Jepsen, Skrædder, Lem.
 Jepsen Chr., Grd., Thise.
 Jepsen J., Købmd., Jebjerg.
 Jepsen Joh., Købmd., Skive.
 Jespersen A., Murerm., Skive.
 Jespersen M., Cyklehldr., Breum.
 Johansen Johs. K., Landstingsm.,
 Kvosted.
 Johnsen Andr., Particulier, Skive.
 Johnsen Jakob, Landbrugskan-
 didat, Odense.
 Jørgensen, Bankbest., Aalborg.
 Jørgensen, Præst, Enderslev.
 Jørgensen H. C., Gartner, Skive.
 Jørgensen P. A., Grd., Harre.
 Jung Emil, Boghandler, Skive.
 Justesen Johs., Grd., Lyby.
 Juul-Jensen, Bibliotekar, Kbhvn.

 Kjems H., Skoleinspektør, Skive.
 Kjems Olaf, Forst., V. Vedsted.
 Kjær M., Bager, Skive.
 Kjærsgaard J. C., Rentier, Skive.
 Kjærsgaard Jens Peter, Grd.,
 Krejbjerg.
 Kjærsgaard Søren Kr., Grd.,
 Krejbjerg.
 Klausen Jens Chr., Adjunkt,
 Riis Skov.
 Klitgaard, Postm., Brønderslev.
 Knudsen, Frue, Skive.
 Knudsen, Lærer, Grettrup.

Knudsen, Lærer, Gylling.
Knudsen, Propt., Ramsinggaard.
Knudsen Hans, Arkivar, Odense.
Knudsen K. O., Politibetjent,
København.

Knudsen Kr., Aarhus.
Knudsen Laurits, Landpost,
Jebjerg.
Knudsen P., Købmd., Skive.
Koch, Provst, Hem.
Krejbjerg, Smed, Lem.
Kristensen, Højskoleforst., Had-
sten.

Kristensen Kr., Grd., Hindborg.
Krogh, Læge, Vils.
Krogh, Lærer, Lyby.
Kudahl Jakob, Grd., Fly.
Kudsk Jens, Grd., Jebjerg.
Kungl. Vitterhets Historie och
Antikvitets Akademien.
Kusk N. K. K., Tømrer, Harre.
Københavns Amts historiske
Samfund.

Landsarkivet, Viborg.
Langer Ane M., Frue, Skive.
Larsen Eskild, Hmd., Krejbjerg.
Larsen Jens, Hmd., Lime.
Larsen Mads, Grd., Thorum.
Larsen Niels, Grd., Højslev.
Lassen Landorff, Overretssagf.,
Randers.

Lauritzen, Lærer, Tvis.
Laursen, Lærer, Krunderup.
Laursen Henrik, Grd., Rødding.
Laursen Jens Peter, Grd., Rød-
ding.

Lausen Laust J., Uddeler, Harre.
Lavrsen Asger, Gartner, Roslev.
Lavrsen Johanne, Lærerinde,
Dommerby.

Lavrsen L., Gartner, Jebjerg.
Lemming, Dommer, Skive.
Lidegaard P., Grd., Bønding.
Lind, Arkitekt, Skive.
Lolland Falsters historiske Sam-
fund.

Lund J., Cementvarefabrikant,
Tastum.
Lundbye J. P., Professor, Kbhvn.
Lundh, Læge, Skive.
Lundø, Præst, Sparkjær.

Lybye Dorthea, Grd., Hem.
Lykke J. Laursen, Grd.,
Hindborg.
Lykke Jakob, Præst, Odder.

Madsen A., Snedker, Lyby.
Madsen Isak, Uddeler, Vroue.
Madsen, Lærer, Ullits.
Madsen Kr. Ingemann, Thise.
Madsen Kvist, Tømrermester,
Skive.

Madsen Laust, Grd., Aasted.
Madsen Mehlsen, Grd.,
Nr. Andrup.
Madsen Mikkell, Grd., Jebjerg.
Madsen Simon, Grd., Thise.
Madsen Vorgod N., Lærer,
Fjølstervang.
Maltesen, Cigarhandler, Skive.
Mathisen M., Snedker, Nr. Lem.
Mehlsen Chr., Landpost,
Thorum.

Melgaard Leon, Hmd., Thise.
Melgaard Niels, Grd., Vroue.
Mikkelsen Kr., Grd., Damgaard.
Mogensen, Mejeribestyrer,
Kjeldbjerg.

Mogensen A., Malerm., Skive.
Molter Laust, Grd., Kardyb.
Morgen Lars Chr., Propt.,
Rybjerggaard.

Mortensen, Manufakturhandler,
Skive.
Mortensen Esper, Grd., Rerup.
Mortensen J., Grd., Tøndering.
Mortensen M., Kontorchef, Skive.
Moustsen Laust, Grd., Krejbjerg.
Møller, Lærer, Grønning.
Møller, Bager, Skive.

Møller J. P. Gudiksen, Agent,
Randers.
Møller Jens M., Grd., Thise.
Møller Jens P., Hmd., Thorum.
Møller Morten, Bjert.
Müller V., Bankdirektør, Skive.

Nationalmusæet, København.
Nedergaard, Kollektør, Skive.
Nedergaard C. Petersen, Ekvipe-
ringshandler, Jebjerg.
Nedergaard Kr., Grd., Hem.

Nielsen, fhv. Lærerinde, Gam-
melstrup.
Nielsen And. Peter, Rødding.
Nielsen Chr., Hmd., Krejbjerg.
Nielsen Fr., Rentier, Fly Huse.
Nielsen Fr., Materialforvalter,
København.
Nielsen Hans, Landstingsmand,
Dølby.
Nielsen Harald, Lærer, Fly.
Nielsen Jakob, Tømrmester,
Skive.
Nielsen Jakob O., Grd., Bøstrup.
Nielsen Jens, Bmd., Fly.
Nielsen Jens, Hmd., Balling.
Nielsen Jens, Snedker, Lime.
Nielsen Jeppe, Grd., Nautrup-
gaard.
Nielsen Kr., fhv. Købmand,
Krejbjerg.
Nielsen M., Malermester, Skive.
Nielsen Magnus, Grd., Lem.
Nielsen N., Agent, Aarhus.
Nielsen N., Fotograf, Skive.
Nielsen N. Kr., Grd., Volling.
Nielsen N. P., Møllebygger,
Hinnerup pr. Roslev.
Nielsen Niels, Grd., Tastum.
Nielsen P., Godsekspeidit., Skive.
Nielsen Søren Chr., Hmd., Vejby.
Nissen, Agent, Skive.
Nissen J., Karetmager, Lem.
Noe, Guldsmed, Skive.
Normann P. Chr., Grd., Skjettrup.
Nygaard, Manufakturhandler,
Roslev.
Nygaard Jens, Grd., Harre.
Nykøbing M. Folkebibliotek.
Nørgaard N., Højslev.
Nørgaard N. Chr., Grd., Sjørup.

Odense Centralbibliotek.
Odense og Assens Amters histo-
riske Samfund.
Odgaard N., Grd., Tastumgaard.
Olesen, Enkefrue, Gadegaard,
Sevel.
Olesen Anton, Grd., Hem.
Olesen S., Particulier, Skive.
Overgaard Kjeld Kr., Grd.,
Krejbjerg.
Overgaard Søren, Grd., Lime.

Pedersen, Slagteriarb., Skive.
Pedersen Chr., Mejeribestyrer,
Brodal.
Pedersen Erik, Grd., Harre.
Pedersen Jakob, Redaktør, Skive.
Pedersen Jesper, Grd., Lem.
Pedersen Johan, Grd., Otting.
Pedersen K., Overlærer, Skive.
Petersen, Dyrslæge, Højslev.
Petersen Andr., Postbud, Hvid-
bjerg.
Petersen Chr., Grd., Rogenstrup.
Petersen Ejner, Postekspeidit.,
Odense.
Petersen Harriet, Frue, Gentoft.
Petersen J. P., Skrædder, Skive.
Petersen S., Frue, Skive.
Petersen Søren Chr., Maler,
Roslev.
Petersen Th., Træhandler,
Oddense.
Poulsen, Lærer, Løvskaal.
Poulsen, Politibetjent, Skive.
Poulsen P. J., Lærer, Hem.
Primdal, Lærer, Skive.
Præst Karl N., Mejerist,
Brøndum.
Præstø Amts historiske Samfund.

Rasmussen, Læge, Korsør.
Rasmussen, Lærer, Vridsted.
Rasmussen, Lærer, Kjeldbjerg.
Rasmussen, Mejeribestyrer,
Saugstrup.
Rasmussen Anton, Grd., Krej-
bjerg.
Reffsgaard Marinus, Grd., Krej-
bjerg.
Refsgaard Esper, Grd., Haasum.
Ribe Amt's historiske Samfund.
Richter, Præst, Vejen.
Rigsarkivet, København.
Riis Jens Christensen, Rentier,
Skive.
Ringkøbing Amt's historiske
Samfund.
Rink Johannes, Apoteker,
Helsingør.
Roed Jens, Tømmer, Skive.
Rydtoft, Boghandler, Skive.
Rørsig P. M., Lærer, Hallund.

Saugstrup Christensen, Købmd., Skive.
 Schade, Fabrikant, Skive.
 Schjøning, Skomager, Lem.
 Schou H. H., Direktør, Kbhvn.
 Schou Petersen, Værkfører, Skive.
 Schütte Gudmund, Dr phil., Eskjær.
 Seedorff O. Paludan, Particulier, Gentofte.
 Sælde Bogsamling.
 Selskabet for jydsk Historie og Topografi.
 Siboni, Frk., Skive.
 Siboni, Overretssagfører, Skive.
 Silkeborg og Omegns Bibliotek.
 Simonsen, Jernbaneassistent, Aarhus.
 Simonsen, Lærer, Skive.
 Simonsen Jens, Grd., Lund.
 Simonsen Simon, Grd., Harregaard.
 Sinding Magnus, Postbud, Lyby.
 Skov And. Kr., Rentier, Jebjerg.
 Skov Kr., Bmd., Harre.
 Skovgaard-Petersen, Dispatcheur, Vallerød.
 Smedegaard Anders A., Grd., Krejbjerg.
 Smollerup Chr., Grd., Tastum.
 Sorø Amts historiske Samfund.
 Statens Lærerhøjskole.
 Statsbiblioteket, Aarhus.
 Stjernholm J., Træhandler, Skive.
 Stjernholm Rasmus, Skive.
 Storgaard Chr. Christensen, Grd., Vroue.
 Storgaard Chr. Sørensen, Skive.
 Sund Andr., Grd., Lund.
 Svarre Kristen, Boghandler, Fur.
 Svejgaard Kr., Grd., Otting.
 Svendborg Amts historiske Samfund.
 Svenningsen Chr., Maler, Lem.
 Svenningsen Chr., Grd., Sindinggaard.
 Svenningsen S., Grd., Ramsing.
 Søndergaard O. V., N. Omme.
 Sørensen, Uddejer, Nykøbing S.
 Sørensen, Vejassistent, Skive.
 Sørensen Anders, Grd., Højslev.

Sørensen Anders, Købmd., Skive.
 Sørensen Jens, Factor, Kbhvn.
 Sørensen Jens, Grd., Ø. Herup.
 Sørensen Jeppe, Grd., Iglsg.
 Sørensen Peder, Grd., Hald.
 Sørensen Vald., Overlærer, Skive.

Thise Læseforening.
 Thomsen L., Frue, Skive.
 Thomsen N., Bogtrykker, Holstebro.
 Thomsen P. M. Lærer, Skive.
 Thordal, Kandidat, Gentofte.
 Thordal, Frue, Grove.
 Thorsager M.J., Skrædder, Kvols.
 Thorsen, Lærer, Højslev.
 Thorsen Chr. P., Cyklehandler, Skive.
 Thy og Hanherreds historiske Samfund.
 Thygesen, Lærer, Horsens.
 Thøgersen, Lærer, Vrøgum.
 Thøgersen Niels, Grd., Risby.
 Teglberg Jakob, Grd., Trevad.
 Toft Hansen, Arkitekt, Skive.
 Toft Peder, Grd., Tøndering.
 Toftgaard, Frue, Hindborg.
 Toftgaard Jens, Grd., Sjørup.
 Torv Martin, Murer, Roslev.
 Tougaard Niels, Grd., Braarup.
 Trinkjær, Glarmester, Skive.
 Tulinius Petersen Agla, Frue, Skive.

Ulsted, Frue, Odense.

Vasegaard S., Brønshøj.
 Vedel, Forstander, Krabbeholm.
 Vejle Amts historiske Samfund.
 Vejle By og Amts Bibliotek.
 Vester Jens, Torp Haasum.
 Vestergaard Elias, Maler, Løgstrup.
 Vestergaard S. M., Stiftsprovst, Ribe.
 Vistesen Chr., Bagermester, Aars.
 Vistesen, N. M., Aarhus.
 Vorde, Fiskbæk, Romlund Biblioteksforening.
 Vridsted Læseforening.
 Vroue Jens Chr., Vroue.

Wammen Chr., Lærer, Kjærby.
Wammen J. P., Lærer, Gislum.
West, Distriktslæge, Sjørup.
Westergaard D., Høirup.
Westergaard Holger, Købmd.,
Hjørring.
Wilhelmsen, Redaktør, Skive.
Winther Niels, Vejby.

Winter P., Købmd., Skive.
Wollesen C., Dyrslæge, Rude.
Wraa, Lærer, Rødding.

Øhrberg Jens, Hmd., Thise.
Ørnboel, A., Lærer, Vidstrup.
Østergaard E., Uddeler, Jelling.
Østergaard G., Grd., Ryet.

Bidragydere til Anskaffelsesfondet.

Müller V., Bankdirektør, Skive.
Winther P., Købmd., Skive.
Stilling J. Chr., Købmd., Skive.
Jensen Marius, Frue, Skive.
Nielsen Michael, Borgmester, Skive.
Andersen Andreas, Konsul, Skive.
Steenberg V., Propt., Sorø St. Ladegaard.
Ladefoged C. M., Propt., Marienlyst.
Henrichsen M., Propt., Vium Mølle.
Christensen C., Propt., Frammerslevgaard.
